

**AHİLERİN MOĞOLLAR İLE MÜCADELESİ VE DİĞER GRUPLARLA
İLİŞKİLERİ**

Hamza KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Doç.Dr. Yaşar BEDİRHAN

AĞRI-2022

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HAMZA KAYA

AHİLERİN MOĞOLLAR İLE MÜCADELESİ VE DİĞER
GRUPLARLA İLİŞKİLERİ

TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ. DR. YAŞAR BEDİRHAN

AĞRI-2022

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Ahilerin Moğollar ile Mücadelesi ve Diğer Gruplarla İlişkileri

Yaşar BEDİRHAN danışmanlığında, Hamza KAYA tarafından hazırlanan bu çalışma, 25/11/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalında yüksek lisan tezi olarak **oybirliği / oy çokluğu (.../...)** ile kabul edilmiştir.

Başkan:

İmza :

Üye :

İmza :

Üye :

İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu .../.../... tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. İbrahim HAN
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ'NE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Ahilerin Moğollarla Mücadelesi ve Diğer Gruplarla İlişkileri**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim- Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Hamza KAYA

2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHİLERİN MOĞOLLAR İLE MÜCADELESİ VE DİĞER GRUPLARLA İLİŞKİLERİ

Hamza KAYA

Tez Danışmanı: Yaşar BEDİRHAN

2022, ss. 103

AHİLERİN MOĞOLLAR İLE MÜCADELESİ VE DİĞER GRUPLARLA İLİŞKİLERİ

Anadolu toprakları tarihin her devresinde istila ve göç hareketlerine maruz kalmıştır. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü konumunda olması bu durumun gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Türkler, Anadolu'ya tarihin çeşitli zamanlarında göç etmeye başlamışlardır. Göç hareketleri 1071 Malazgirt Savaşından sonra hızlanarak artmıştır. Anadolu topraklarında ilk Türk Devletleri kurulmuş ve Anadolu'nun her bölgesini fetih etmişlerdir. Bu durum sonucu olarak Anadolu Selçukluları Türklerin oluşturduğu en gösterişli ve Anadolu'nun büyük bölümüne yayılım gösteren devlet olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemi Alâeddin Keykubat dönemidir. Bu dönemde sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri niteliklerde en parlak dönemdir. Fakat Alâeddin Keykubat'ın ölümü ile Moğol işgali Anadolu topraklarına kadar yayılım göstermiştir. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1243 yılında Köseadağ Savaşını Moğollara karşı kaybetmesi sonucu Anadolu'da Moğol tahakkümü ortaya çıkmıştır.

Moğolların Anadolu topraklarını işgali ile birlikte bölgede buluna Türkmen nüfusun gücü azalmış ve Türkmenlerin üzerlerine baskı ve şiddetle gidilerek, Türkmen katliamları gerçekleşmiştir. Moğol işgali her alanda bir kargaşa dönemidir. Bu kargaşada Ahilerin de Türkmen nüfus gibi dışlanarak katledildikleri görülmektedir. Moğolların, Ahiler ile münasebetleri Kayseri'nin işgali sırasında ortaya çıktı. Kayserinin işgali sırasında Ahiler Kayseri kalesinin müdafaası sırasında kahramanca şehri korudular. Fakat şehrin ele geçirilmesi Ahilere karşı zulümlerin başlamasına

neden oldu. Ahilik teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren'in eşi olan Fatma Bacı ve Kayseri'de bulunan Ahiler tutsak edildiler. Ahi Evren'de II. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Sadeddin Köpek'e muhalifliğinden dolayı hapis edilmişti. Bundan sonraki dönemde Ahiler Moğol tahakkümünü tanımayarak devlet yönetiminin boşaldığı bölgelerde yönetici olarak faaliyetlerde bulundular. Bu şehirlerin başında Ankara ve Konya gelmektedir.

Ahiler, Moğollara karşı her zaman bağımsızlık yanlısı olan gruplar ile birlikte hareket ederek Moğol işgalini sonlandırmak istemişlerdir. Ahiler bağımsızlık düşüncesinde olan Türkmenler, Kübreviler ve Bektaşiler ile birlikte isyanlara katılmışlardır. Moğol işgalini tanıyan ve birlikte hareket eden gruplarda söz konusudur. Bu gruplar arasında Mevleviler, Kalenderiler ve bazı devlet adamları gelmektedir. Ahiler bu guruplar ile de çatışma halindeydi. Çünkü Moğol işgalinden önce Ahilere ait olan zaviyeler Moğol işgalinden sonra bu guruplara verilmeye başlandı. Ahiler, Moğol işgali ile başlayan zulüm ve şiddet ile geçen yıllarda Anadolu topraklarını yeniden imar faaliyetlerine girişerek, zararı en aza indirmek için çabaladılar. Fakat Moğol işgali ile başlayan zulümden dolayı Batı Anadolu bölgelerinde bulunan Türkmen nüfusun da etkili olacağı bölgelere göç ettiler. Batı Anadolu bölgesinde Osmanlı Beyliğine katılarak, Anadolu'yu tekrar eski gösterişli günlerine getirecek bir devleti desteklediler.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçukluları, Moğollar, Ahiler, Türkmenler, Mevleviler ve Kalenderiler.

ABSTRACT

POST MASTER’S THESIS

THE STRUGGLE OF THE AHİS WITH THE MONGOLST AND THEİR RELATIONS WITH OTHER GROUPS

Hamza KAYA

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yaşar BEDİRHAN

2022, 103 page

Anatolian lands have been exposed to invasion and migration movements in every period of history. The fact that it is a bridge connecting Asia and Europe has contributed to the realization of this situation. Turks started to migrate to Anatolian borders at different times in history. Migration movements increased rapidly after the Battle of Manzikert in 1071. The first Turkish States in Anatolian lands were established and conquered every region of Anatolia. As a result of this situation, the Anatolian Seljuks became the most spectacular state formed by the Turks and spread to every region of Anatolia. The heyday of the Anatolian Seljuk State was the period of Alaeddin Keykubat. This period is the brightest period in social, political, economic and military fields. However, with the death of Alaeddin Keykubat, the Mongolian occupation spread to Anatolia. Mongol sovereignty emerged in Anatolia as a result of II.Gıyaseddin Keyhüsrev losing the Köseadağ War against the Mongols in 1243.

With the invasion of the Anatolian lands by the Mongols, the power of the Turkmen population in the region decreased and the Turkmen massacres took place by oppression and violence. The Mongol invasion is a period of turmoil in all areas. In this turmoil, it is seen that Akhis were massacred by being excluded, just like the Turkmen population. The relations of the Mongols with the Ahis emerged during the occupation of Kayseri. During the occupation of Kayseri, the Ahis heroically defended the city during the defense of the Kayseri castle. However, with the capture of the city, it caused great persecution of the Ahis. Fatma Bacı, the wife of Ahi Evren, the founder of the Ahi organization, and the Ahis in Kayseri were imprisoned. Ahi Evren was

imprisoned for her opposition to II. Gıyaseddin Keyhüsrev and Sadeddin Köpek. In the following period, the Ahis did not recognize the Mongol domination and acted as administrators in the regions where the state administration was emptied. Ankara and Konya come first among these provinces.

The Ahis wanted to end the Mongol invasion by acting together with the groups that were always pro-independence against the Mongols. Ahis participated in the revolts together with the Turkmens, Kübrevis and Bektashis who had the idea of independence. There were also groups that recognized the Mongol invasion and acted together. Among these groups were Mevlevi, Kalenderis and some statesmen. The Ahis were also in conflict with these groups. Because the zawiyas, which belonged to the Ahis before the Mongol invasion, were given to these groups after the Mongol invasion. In the years that passed with the cruelty and violence that started with the Mongol invasion, the Ahis tried to reconstruct the Anatolian lands and tried to minimize the damage. However, due to the persecution that started with the Mongol invasion, they migrated to the regions where the Turkmen population in the Western Anatolian regions would also be effective. By joining the Ottoman Principality in the Western Anatolian region, they supported a state that would bring Anatolia back to its glorious days.

Keywords: Anatolian Seljuks, Mongols, Ahis, Turkmens, Mevlevi, kalenderis.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	ii
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÖNSÖZ	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
---------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU SELÇUKLULARI VE AHİLİK TEŞKİLATININ KURULUŞU	4
2. 1. Türkiye Selçuklu Devleti.....	4
2. 2. Ahi Teşkilatı	11
2.2.1. Ahilik ve fütüvvet ilişkisi	12
2.2.2 Anadolu'daki ilk ahiler	15
2.2.3. Anadolu Selçuklularında Ahilerin teşkilatlanması	16
2.2.4. Ahiliğin teşkilatlanmasında Ahi Evran'ın etkisi.....	18
2.2.5. Ahilerin gelişip ülke geneline yayılması	19
2.2.6. Ahilik kurumunun teşkilat yapısı.....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AHİLERİN SİYASİ VE ASKERİ FAALİYETLERİ.....	31
3.1. Ahilerin Moğol İşgalinden Önceki Faaliyetleri.....	31
3.1.1. Baba İshak ayaklanması.....	32
3.2. Anadolu'da Moğol İstilasını.....	33
3.2.1. Kösedag Savaşı.....	36
3.2.2. Sivas'ın İşgal Edilmesi	38
3.3. Ahilerin Moğollar ile Mücadelesi	38
3.3.1. Kayseri'nin işgali sırasında ahiler.....	38

3.3.2. Moğol hâkimiyetinde Anadolu ve Ahiler	40
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MOĞOLLARIN ANADOLU'DAKİ DİNİ GRUPLAR İLE MÜNASEBETİ VE AHİLER	58
---	-----------

4.1. Ahilerin Dini Gruplar ile Münasebetleri	58
--	----

4.1.1. Mevlevilik.....	58
------------------------	----

4.1.2. Kalenderiyeler.....	63
----------------------------	----

4.1.3. Anadolu'da Ahilerin diğer gruplar ile münasebetleri	68
--	----

5. SONUÇ.....	80
----------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	82
----------------------	-----------

ÖNSÖZ

Bu çalışmada; Ahilerin, Moğollarla mücadelesi ve Moğolların Anadolu'daki işgali sırasında Ahilerin işgal karşısında verdiği mücadeleleri anlatmak, Ahilerin Anadolu'nun tekrar ihyası için yaptığı çalışmaları ele almak, Ahilerin diğer dini gruplar ile münasebeti ve diğer dini grupların Moğollar ile ilişkisini ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Ahiler Anadolu'ya nereden geldiler? Teşkilatlanmalarını nasıl tamamladılar? Moğol işgali sırasında nereleri veya hangi bölgeleri savundular? Ahiler, Moğol işgali'nden sonra hangi beyliklere gidip güçlenmelerine yardımcı oldular? Moğol işgaline karşı hangi dini gruplar işgale ses çıkarmadılar; hangi dini gruplar bu işgale karşı çıktılar? Sorularının tam bir cevabı alınamaması sebebiyle Ahilerin Anadolu için çok önemli bir etken olduğu tam manasıyla anlaşılmamaktadır. Buradan hareketle Ahilerin Moğollarla olan mücadelesi hakkında bir çalışmanın yapılmaması büyük bir eksiklik teşkil ediyor. Yapılan araştırmalarda Ahiler hakkında bilgiler yüzeysel ele alınarak tarihteki rolü arka plana atılıyor. Bu amaçla yapılacak çalışmada, öncelikle birinci bölümde Ahilerin Anadolu'daki teşkilatlanmaları ele alınacaktır. İkinci bölümde Moğol işgalinde Ahilerin mücadelesi ve Ahi Devleti ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Ahilerin Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki dini gruplar ile münasebeti ve bu münasebet çerçevesinde Moğolların, Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki dini gruplar ile ilişkisi ele alınacaktır.

Bu çalışmanın yapılmasının bir diğer önemli sebebi, Ahiliğin bir esnaf kuruluşu olarak tanınmasının yanında askeri ve yönetici yönüne dikkat çekerek Moğollarla mücadelesinin önemini vurgulamaktır. Bu açıdan çalışmamızda Türkiye Selçuklu Döneminin daha yetkin bir şekilde araştırılmasına katkıda bulunan kaynaklara değinilmiştir. Bu kaynaklar arasında; İbni Bibi'nin "*el-evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye*", eseri döneminin önemli kaynaklarından. Bu eserle Türkiye Selçuklu Devletinin siyasi olaylarını inceleme imkânı bulduk. Türkiye Selçuklular Devrinde Anadolu'da bulunan şehirlerin sosyal-kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgileri İbni Battuta'nın "*Seyahatname*" adlı eserinden yararlanarak analiz edebildik. Ana kaynakların eşliğinde Türkiye Selçuklu Tarihini tek bir çatı altında ele alan Osman Turan'ın "*Selçuklular Zamanında Türkiye*", eseri olayları tarihi kronolojik

sırasını değerlendirebilmemiz açısından bize ışık olmuştur. Ayrıca Ahiler hakkında bilgileri, Mikail Bayram'ın “*Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*”, “*Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi*”, “*Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkileri*” ve “*Ahi Evran Kimdir*” eserleri yönümüzü aydınlatmıştır. Ayrıca Neşet Çağatay'ın “*Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*”, çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümü altında gösterdikleri olumlu olumsuz tavırları çalışmamızda inceleyerek Ahilerin, Mevlevilerin, Kübrevilerin vb. grupların ve Türkmenlerin kendi içlerinde ve işgal karşısında gösterdikleri faaliyetlerin tezimizde inceleyerek bu mütevazı çalışma ümid ediyoruz ki bu dönemin aydınlanmasına bir nebze olsun fayda sağlayabilir. Ayrıca tez çalışması sırasında kişi ve kurum isimleri TDV İslam Ansiklopedisi referans alınarak hazırlanmıştır.

Yapılacak olan çalışmamızda Anadolu'da Moğol istilasası ile başlayan yıkım yağmanın Anadolu'da ki kültürel, ekonomik bozulmaları göstermek ve Ahilerin bu işgal ve yağma karşısındaki mücadelesini anlatmaktır. Moğol yağmasının bitimiyle Anadolu'yu tekrar nasıl ihya ettikleri ve Beylikler üzerinde ki etkilerini irdeleyip gün yüzüne çıkarmaktır.

Tez çalışmam sırasında, yanımda yer alan aileme ve tez yazım aşamalarında, konu seçiminde ve süreç boyunca yanımda olan Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN'a saygılarımı sunar ve sonsuz teşekkür ederim.

Hamza KAYA

AĞRI-2022

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Ahilik, Anadolu topraklarına göçler ile gelen Türk-İslam toplumunu ekonomik, kültürel, sosyal statüde geliştiren bir yapılanmadır. Bu teşkilatlanma ile birlikte göçebe yaşayan Türkmenlerin yerleşik hayata geçtiklerinde iş bulma sıkıntılarını giderecek bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Ahilik teşkilatı Anadolu'ya gelen halka zanaat öğretmek geçimini sağlamasını amaçlamıştır. Bu örgüt aynı zamanda da esnaf eğitimini amaçlayan bir kuruluştur.

Anadolu topraklarında böyle bir teşkilatlanmaya gidilmesi gerekliliği konusunda Ahiliğin tarih sahnesine çıkmasına Abbasi ve Anadolu topraklarında ihtiyaç vardı. Abbasi Halifesi Nasır-li-Dinillah, İslam topraklarında yeniden bir ateş yakma ve Müslümanları tekrar aynı amaç doğrultusunda birleştirmek istemekteydi. Oluşturulan Fütüvvet teşkilatı ile birlikte kardeşliği ön plana çıkararak, toplumun enerjisini aynı amaca yönlendirmek istemiştir. Fütüvvet teşkilatı gibi yapılanmalara her toplumun ihtiyacı vardır. Bundan dolayı diğer çağdaş devletler arasında da böyle teşkilatlanma örnekleri görülmektedir. Toplumun temel ihtiyaçlarından biri olan işsizlik ve kalifiye eleman yetiştirme problemi böyle teşkilatlar sayesinde çözülmeye çalışılmıştır.

Fütüvvet Teşkilatı ile birlikte Anadolu'da da böyle bir yapılanmaya gidilmesinin nedenleri arasında yeni fetih olunan Anadolu toprakları, Türkmen nüfusun fetihleri ile önceden Türkleşmeye başlamıştı. Fakat hala büyük şehirlerde esnaf ve zanaatkarlar Gayri Müslim halkın tekelinde bulunuyordu.¹ Kendi işlerine almadıkları Türkmenler esnaflıktan ve zanaatkârlıktan uzak bir konumdaydılar. Bu tekeli yıkmak için Fütüvvet yapılanması devreye girdi. Abbasi Halifesi Nasır-li-Dinillah tarafından Anadolu'ya gönderilen Şehabettin Suhraverdi Ahiliği Anadolu'ya getiren ilk kişi olarak bilinir. Şehabettin Sühreverdi'nin vasıtasıyla Evhadüddîn-i Kirmânî fütüvvetin Anadolu temsilcisi konumundaydı.² Kirmani, Ahi Evren'in hocasıydı. Ahilik Kurumun Anadolu'da kuruluşundan teşkilatlanmasına kadar geçen

¹ Sefure Deveci, "Ahilik Teşkilatı ve Etnaf Zümreleri", *A.E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2021, C 5, s. 54-87.

² Mikail Bayram, "Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi", *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi*, 2016, S 1, s. 69.

süreyi kontrol eden Ahi Evren, Kırşehir merkezli Ahilik teşkilatının başında yer alıyordu. Ahi Evren ile birlikte Ahilik Anadolu’da Müslüman Türkleri eğiterek zanaat sahibi yapmıştır.³

Moğollar, 1243’te Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti’ni ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Bu yenilgi sonucunda Anadolu’yu koruyan bir devlet düzeni kalmamıştır. İşgal ve yağma girişimi sırasında Selçuklu askerlerinin yanı sıra halkında kendini korumaya çalıştığı görülmektedir. Halkın içinde bu girişimi gerçekleştiren en önemli zümre Ahilerdir. Özellikle Sivas, Kayseri’nin işgalinde ve daha sonraları Anadolu’nun birçok yerinde işgalden sonra bozulan düzeni tesis etmek için çalışmalar yapmışlardır.

Ahiler, Türkiye Selçuklu Devleti’nden doğan otorite boşluğundan yararlanan Beyliklerin, bağımsızlık çalışmalarında bizzat yer almış, Anadolu’yu tekrar eski gücüne kavuşturmak için Beylikleri desteklemişlerdir. Ahiler, ekonomik ve insan gücünün yanı sıra bizzat fetih hareketlerinde de yer aldıkları görülmektedir. Nitekim Ahilerin başı Ahi Evren ve yoldaşları Moğollar Anadolu’yu işgali sırasında özellikle Kayseri’de Ahi ve Bacı teşkilatına bağlı bulunan tekke ve zaviyeleri yakıp, yıkmaları dolayısıyla Moğollara muhaliftirler. Bu durumdan dolayı Ahiler, Anadolu’nun birçok yerinde Moğollar ile hem siyasi hem de askeri mücadelelere girmişlerdir.

Ahiler, Moğolların ve Selçukluların egemen olduğu bölgelerden uzak olan ve Türkmen beylerinin hâkimiyet sağladığı Beyliklere göç etmişlerdir. Ahilerin bu güzergâhta göç etmesinin nedeni Anadolu’yu tekrar istikrara sokarak Anadolu’da Türkmen hâkimiyetini esas kılmaktır. Önce Eretna Beyliğinde daha sonra da Kadı Burhaneddin Devleti’nde önemli mevkilerde rol almışlardır. Özellikle Osmanlı Beyliği, gelen bu Türkmenleri kendi içinde istihdam etmiştir. Türkmen nüfusun giderek çoğaldığı Osmanlı Beyliği, küçük Beylikten daha sonraları bütün Anadolu’yu ihya eden büyük bir devlet haline gelecektir. Osman Oğullarının beylikten, devlet halini almasından Ahilerin ve Türkmenlerin etkisi vardır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda yer alan Ahi Şeyh Edebali’nin Türkmenler üzerindeki gücünden Osmanlı Beyliği istifade etmiştir. Osmanlı Beyliğinin kurucusu Osman Bey, cuma namazını

³ Mikail Bayram, “Ahi Evren Kimdir (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, *Diyanet Dergisi*, C 17, S 1, 1978, s. 24-32.

Ahi şeyhi olan Dursun Fakih kıldırarak hutbeyi kendi adına okutmuş ve beyliğini ilan etmiştir. Dursun Fakih, Osmanlı'nın ilk kadısı ve müftüsüdür.⁴ Buradan da anladığımız gibi Ahiler Moğolların bu yıkıcı istilasını bertaraf etmek için ellerinden geleni yapıp Moğollar ile mücadele etmişlerdir.

Ahilerin, Moğollar ile mücadelesinin yanı sıra Moğollar ile mücadele etmeyen gruplar da mevcuttur. Bunlar Kalenderiyye şeyhleri ve Mevleviyye dervişleridir. Bu gruplar ayrıca Ahiler ile de mücadele etmişlerdir. Kalenderiyye dervişleri Moğolların Anadolu işgali sırasında Kayseri muhasarasında birlikteydiler. Kale kuşatmasında Ahilerin öldürölüp, esir edilmesinde Moğollar ile birlikte hareket etmişlerdi. Mevlâna Celaleddin'i Rumi, hocası ve arkadaşı Şems-i Tebrizi'de Kalenderiyye gruplarına yakın bir dervişti. Bundan dolayı Mevleviler ve Kalenderiyye grupları birbirine yakın bir çizgide ilerlemiştir.⁵ Bu iki grup, birbirilerinin tekke ve zaviyelerine karışmıyor, hatta yardımda ediyorlardı. Fakat Ahi tekke ve zaviyeleri Moğollar tarafından işgal edilip bu gruplara veriliyordu.

⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası, *Kültür Yayınları*, (49. Baskı), 2011, s. 25,34,35.

⁵ Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 170-175.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU SELÇUKLULARI VE AHİLİK TEŞKİLATININ KURULUŞU

2. 1. Türkiye Selçuklu Devleti

Türkiye Selçuklularının kurucusu Süleyman Şah, Arslan Yabgu'nun torunu, Kutalmış'ın oğludur. Kutalmış, Tuğrul Bey'e isyan etmişti. Sultanın ölümü üzerine başkent Rey'e yürüyerek burada hükümdarlığını ilan etmişti. Fakat aynı maksatla hareket eden Alpaslan tarafından cereyan eden savaşta Kutalmış öldürüldü. Bu durumda oğlu Süleyman'da esir alınmıştı. Sultan Alpaslan, Kutalmışoğullarını da öldürmek istemiş, fakat Nizamülmülk tarafından engellenmiştir. Anadolu'ya geçip, burada Bizans'a karşı mücadele etmeleri için salıverilmişlerdir. Alpaslan döneminde Kutalmış oğulları Diyarbakır-Urfa yöresine göç ettiler. Göç ettikleri bölgede sönük şekilde hayatlarını sürdürmüşlerdir.⁶

I. Süleyman Şah ve efradı, Sultan Melikşah'a karşı isyana teşvik etmek için hazırlıklara başladılar. Bu hazırlıkların haberini alan halife, iki tarafı bir araya getirerek, aralarında anlaşma imzalattı. Bu anlaşma ile Melikşah tarafından Anadolu'nun fethi için direk memur edildiler.⁷ Süleyman Şah ve kardeşleri Anadolu'yu fetih etmek için harekete başladılar. Başlarında en büyük kardeşi Mansur vardı. Kutalmış oğulları üç koldan Anadolu'yu fethetmeye başladılar.⁸

Anadolu hâkimiyetinde Mansur ile I. Süleyman Şah'ın arası açıldı. Yapılan mücadele sırasında I. Süleyman Şah kardeşine üstünlük kurdu. Anadolu fethinde önünde ki en büyük engeli kaldırmış oldu. Yönünü Batıya çeviren Süleymanşah, Bizans'ın içinde bocaladığını görünce durmadan akınlar düzenledi.⁹

Türkiye Selçukluları Devletinin kuruluşunda İznik'in ele geçirilmesi önemli bir yapı taşı oluşturmaktadır. I. Süleyman Şah Anadolu fethini gerçekleştirirken Bizans'ta gerçekleşen Melissenos İsyanı'nı fırsata çeviren I. Süleyman Şah Batı

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay, (11. Baskı), İstanbul 2011, s. 75-77.

⁷ Cem Boz, "Kutalmışoğlu Süleyman'ın Sultanlık Mevzusu Hakkında Yeni Bir İddia", *Ankara ve Rumeli Araştırmalar Dergisi*, C 2, S 4, 2021, s. 319-338.

⁸ M. Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *BELLETEN*, C 57, S 218, 1993, s. 71-80.

⁹ Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", s.71-80.

Anadolu topraklarını ele geçirmişti. Bu toprakların içerisinde İznik'te bulunmaktaydı. I. Aleksios Komnenos, Melissenos İsyanı'nı bastırıp tahta geçince Bizans'ın toprakları olan Batı Anadolu topraklarını tekrar ele geçirmek için ordu gönderse de muvaffak olamadı. Batı Anadolu topraklarını ele geçiren I. Süleyman Şah İstanbul boğazına kadar gelmiş ve gemilerin geçişleri sırasında vergi de tahsil eder olmuştu. Bizans'ın, Batı Anadolu topraklarından Selçukluları çıkarma faaliyetleri de sonuçsuz kaldı. 1080 yılında İznik başkent ilan eden I. Süleyman Şah, Türkiye Selçuklu Devletini kurmuş oldu.¹⁰

Selçuklular ile mücadele edemeyeceğinin farkına varan Bizans, anlaşmak zorunda kaldı. 1082 yılında Drogos çayı sınır kabul edilerek anlaşma yapıldı. Gücünü kazanan I. Süleyman Şah, Güneye dönüp Selçuklu topraklarına da saldırmaya başladı. Büyük Selçuklular ile arası açılan I. Süleyman Şah, Irak Selçuklu Devletinin başında bulunan Tutuş'a 1086 yılında yenildi.¹¹ Bu yenilgi ruh halini kaldıramayan I. Süleyman Şah, kalbine bıçak saplayarak intihar etti. I. Süleyman Şah öldüğünde topraklarını İznik'ten Antakya'ya ya kadar genişletmişti. Anadolu Türk-İslam birliği için mücadele etmiş, gazi unvanını almıştı.¹² Osman Turan I. Süleyman Şah'ın ölümü ile alakalı, Süleyman Şah'ın cesedi savaş meydanında bulunduğu dair rivayetlerden söz etmektedir. Bu rivayetlerden birinde, savaş meydanında zırhlı halde yatan cesedi Tutuş'a gösterilince Tutuş cesedin Süymaşa'a ait olduğunu söylemiştir. Nasıl anladığı sorulunca biz Selçuklu hanedanında ki kişilerin ayakları birbirine benzer diyerek cevap vermiştir.¹³

I. Süleyman Şah ölmeden önce oğlu Kılıçaslan'ı da yanında götürmüştü. Babası ölünce kendileri Melikşah tarafından İsfahan'a götürüldüler. Bir şekilde kurtulan Kılıçaslan burada 1092 yılında İznik'e gelerek iktidarlığını ilan etti. Kılıçaslan döneminde Haçlı seferleri başlamıştı.¹⁴ Bu dönemde doğuya sefer yapan Kılıçaslan İznik'in haçlılar tarafından kuşatıldığı haberi üzerine acilen İznik'e yönelmiş ama yetişememiştir. Karşı koyamayacağını anlayan Sultan, Haçlıları

¹⁰ İsmet Burak Batır, *Selçuklu Başkenti İznik*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, s. 47.

¹¹ Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", s.71-80.

¹² Ali Sevim, "Süleymanşah", *DİA*, C 38, TDV yay, İstanbul 2010, s. 103-105.

¹³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 104.

¹⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 125-140.

Anadolu safhasında yıpratmaya çalışmıştır fakat Haçlılara engel olamayınca 1102 yılında Sultan, Konya'yı başkent ilan ederek, Türkmen gruplarını buraya toplamıştır.¹⁵ Tekrar gücünü toplamaya çalışan sultan son olarak Musul'u almak için Büyük Selçuklu hükümdarı Mehmet Tapar'a karşı harekete geçti. Fakat Musul seferinde 1107'de Harput Nehrini geçemedi ve nehirde boğuldu.¹⁶

Kılıçaslan'dan sonra yerine oğlu Mesut geçti. Mesut ayrıca Danişmendlilerin damadıydı. Danişmendlilerin desteğini de arkasına alan Mesut bir nevi Danişmendlilerin vasalı gibi davranmıştır. Bu dönemde Danişmendliler Anadolu hakimiyetinde söz sahibiydiler. Sultan Mesut batı Anadolu'da, Bizans Devleti ile ilgili mücadelesine devam etmiştir.¹⁷

I. Haçlı seferinde kurulan Urfa Kontluğu Nureddin Zengi tarafından tekrar ele geçirilince diğer bölgelerdeki Haçlı birlikleri endişelendi. Kendilerine de dokunacağı korkusundan dolayı Kudüs Kraliçesi Melisende ve Antakya Prinkepsi Raymond, Papa III. Eugenius'a elçi göndererek yardım talebinde bulundular. Papanın çağrısı üzerine Avrupa'da Haçlı birlikleri oluşmaya başladı. Alman III. Konrad ve Frans'a Kralı VII. Louis sefere katılmak için hazırlıklara başladılar. Alman ve Fransız orduları 1147'de İstanbul'a geldiler. İki gruba ayrılan Haçlı birliklerinde Alman kuvvetleri Eskişehir yakınlarında Sultan Mesut tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu savaşla birlikte Sultan Mesud babası olan Kılıçaslan'ın intikamını almış oldu. Alman Kralı Konrad savaştan zor bela kurtularak kendini İznik'e atmıştı. Hala İstanbul'da olan Fransa Kralı Luis kendisi ile İznik'te buluşarak yeni bir hareket için yol haritası belirlediler. Amaçları Türklerin hâkimiyet alanlarına uğramadan Balıkesir, İzmir, Efes ve buradan da Menderes'ten geçerek Antakya'ya ulaşmaktı. Yolda Efes'e vardıklarında Konrad rahatsızlanarak İstanbul'a geri döndü. Yolun bundan sonraki safhasını Fransız Kralı Luis tek başına devam edecekti. Menderes Geçidine ulaştıktan sonra Denizli'ye doğru yola çıktılar. Menderes nehrini takip ederek yollarını sürdürdüler fakat Türkmen askerler kendilerini takip ve tacizde bulunuyorlardı.¹⁸ Türkmenler Fransız ordusuna

¹⁵ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011, S 29, s. 231-260.

¹⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 125-140.

¹⁷ Faruk Sümer, "Mesud", *DİA*, C 29, TDV Yay, Ankara 2004, s. 339-343.

¹⁸ İbrahim Balık, "II. Haçlı Seferinin Seyrini Değiştiren Savaş: Kazıkbeli", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S 15, 2021, s. 31-62.

Honaz Dağı'ndan geçişleri sırasında büyük zayıatlar verdi. Antalya güzergâhına kadar yol üzerinde baskılara maruz kalan Haçlılar bitkin şekilde şehre ulaştılar.¹⁹

Sultan Mesut Ermeniler üzerine Kilikya seferi düzenledi. Bu sefer dönüşü rahatsızlandı. Oğlu Kılıçaslan'ı yanına çağırarak tahtı kendisine bıraktı. Sultan Mesut 1155 yılında vefat etti. Yerine II. Kılıçaslan Selçuklu tahtına geçti. II. Kılıçaslan Doğu'da Danişmendliler ile mücadeleye girmiş, Batı'da karşısına çıkan Bizans birliklerini 1176 yılında Miryokefalon denilen sarp ve dar bölgede Sultan, Bizans ordusunu pusuya düşürerek mağlup etti. Bizans Kralı Manuel barış istemek zorunda kaldı. Bu zaferle birlikte Bizans Anadolu topraklarına bir daha hakimiyet iddiasında ve ümidinde bulunamamıştır. Bu zafer ile birlikte Anadolu'da Türk hakimiyeti kesinleşmiştir.²⁰ II. Kılıçaslan, ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırdı. Bu durum Selçukluda taht mücadelesinin yaşanmasına neden oldu. Kendisi hala sağ iken melikleri bulundukları bölgelerde kendi adlarına para bastırabiliyor, hutbe okutabiliyorlardı. Bu durum zaman ile baba ve oğul arasında da taht mücadelelerine neden oldu. Aksaray'da bulunan Melikşah isyanı üzerine Sultan Kılıçaslan Aksaray'ı kuşattı. Kuşatma sırasında Kılıçaslan rahatsızlaşarak 1192 yılında vefat etti.²¹

Bu dönemden sonra taht mücadeleleri baş göstermiştir. Taht kavgası sırasında Rükneddin Süleyman Şah tahta geçti. Sonrasında ise kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev Selçuklu hükümdarlığına geçecektir. Rükneddin Süleyman Şah saltanat merkezindeyken kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev ise dokuz yıllık bir sürgündeydi. Bu gurbet hayatı 1205 yılına kadar sürmüştür. I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında Anadolu'da Bizans'a karşı seferler tekrar başlamış ve Antalya şehri de Selçuklu topraklarına katılmıştır. Sultanın Alaşehir Muharebesi sırasında vefat etmesi ile yerine en büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus geçti. Bizans ile barış yaptıktan sonra devleti ekonomik olarak güçlendirmek için faaliyetlere girişti. Milletler arası ticaret güzergâhına göre seferler düzenlemeye başladı. Bununla birlikte 1214 yılında Sinop'u fethetti. I. İzzeddin Keykâvus 1220 yılında vefat etti. I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü üzerine yerine ortanca kardeşi I. Alaeddin Keykubad Selçuklu tahtına çıkmıştır.²²

¹⁹ Balık, "II. Haçlı Seferinin Seyrini Değiştiren Savaş: Kazıkbeli, s. 31-62.

²⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 206-217.

²¹ Abdülkerim Özaydın, "Kılıçaslan II", *DİA*, C 25, TDV Yay, s. 399-403.

²² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 260 246.

I. Alaeddin Keykubat dönemi Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemidir. Sultan Sivas'ta hükümdarlığını ilan ederek Konya'da tahta çıktı. Sultan tahta geçince Abbasi halifesi Nâsır-Lidînillâh tarafından elçi gönderilerek, kendisine hıl'at verildi. Elçi olarak Abdullah Ömer bin Muhammed es-Sühreverdi'yi halife Konya'ya göndermişti.²³ Sultan, ilk olarak Eyyubiler ile bozulan ilişkileri düzeltti ve Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Adil'in kızı ile evlendi. Sonra Alanya şehrinin fethi için yola çıktı. Alanya şehrinde bir donanma kurdurdu. Moğolların Suğdak limanını ele geçirmeye çalışması haberini alınca, Kastamonu'da bulunan Hüsemaddin Çoban'ı Suğdak'a gönderdi. Ahalat'ı kuşatan Harzemşahları 1230'da Erzincan yakınlarında Yassıçemen'de yenilgiye uğrattı. I. Alaeddin Keykubat'ın bundan sonraki amacı Eyyubileri Güney Doğu'dan çıkarmaktı.²⁴

I. Alâeddin Keykubad dönemi her açıdan Selçukluların zirveyi yaşadığı bir dönemdir. Onun ölümünden sonra özellikle Doğuda baş gösteren Moğol tehlikesi daha da artacak ve Selçuklu siyasetinde temel etkenlerden biri olacaktır. Yavaş yavaş Doğu'da varlığını hissettiren Moğollar çeşitli dönemlerde Selçuklu topraklarına saldırılar düzenleyip devletin tavrını ölçüyorlardı. 1239 yılında Ögeday Han (Oktay Kağan) ve I. Alâeddin Keykubad birbirine elçi göndermiştir. Ögeday Han kendisine güvendiği Şemseddin Ömer Kazvini adında bir kişiyi iki Moğol askeri ile Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a göndermiştir.²⁵ I. Alâeddin Keykubad'a kendisinin hoşgörülü bir hükümdar olduğunu ve halkın kendisinden razı olduğunu söyleyerek sözlerine şöyle devam eder. *“Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve bize bağlanmaya çağırmak vacip oldu. Bizim halimizi bildirdiğimiz kimseler bize bağlanmazlar, asilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek köklerini kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır. Mallarını, mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceği bir şey olmaz.”*²⁶ Sultan bu sıralar Alanya'da bulunuyordu. Yanına varan elçiler hoş karşılandı. I. Alâeddin Keykubad mektubu okuduktan sonra Ögeday Han'a hediyeler hazırlatarak, Şemseddin Ömer Kazvini ile mektubunu göndermek için hazırlık yapılmasını emretti. Fakat Sultanın ömrü yetmedi.

²³ İbni Bibi, *Selçukname*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi Yay., İstanbul 2017, s. 70-71.

²⁴ Faruk Sümer, “Keykubat I”, *DİA*, C 25, TDV Yay, Ankara 2002, s. 358-359.

²⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 406.

²⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, C 1, (çev. M. Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996. s. 450.

Yerine geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev’de aynı hoşgörüyü elçiye göstererek hediyeler ile Ögeday Han’a (Oktay Kağan) gönderdi. Kağan’ın yanına ulaşan Şemseddin Ömer Kazvini mektubu kağana verdi. Sultanın öldüğü haberini alınca Ögeday Han üç defa “yazık, yazık, yazık” demiştir.²⁷

Sultanın ölümü Anadolu topraklarını bir nevi sahipsiz koymuştur. Osman Turan II. Gıyaseddin Keyhüsrev’ı kifayetsiz olarak tabir eder. I. Alâeddin Keykubad’ın ölümünden sonra devletin üzene kasvetli bir hava düşmüş, II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in de tecrübesizliği eklenince durum içinden çıkılmaz hale gelmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev kardeşi Kılıç Arslan Harizm kanadında ve bazı yerel beyler tarafından yasal varis olarak kabul edilmiş ve destek olacakları ortaya çıkmıştı. Saadettin Köpek’in ihtiraslarından dolayı yeni Sultan teker teker devlet adamlarını ortadan kaldırmıştır. Sadettin Köpek’in asıl amacı Sultanın saltanatını güvence altına almak değil kendi otoritesini sağlamlaştırmak olmalıdır. Bundan dolayı kendini güçlü bir şekilde tek otorite olarak bulan Saadeddin Köpek ileride Sultanın yerine kendini hükümdar olarak görecektir. Haneden mensubu olmayan Sadeddin Köpek, kendisinin de haneden mensubu olduğunu göstermek için, I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in oğlu olduğu söylemiştir.²⁸ Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sadettin Köpek’in giderek gücünün arttığını görüyordu. Bundan dolayı Hüsameddin Karaca’nın Konya’ya gelmesini istedi. Hüsameddin Karaca şehre geldiğinde, Saadettin Köpek’in itimadını kazanmak için evine ziyarette bulunarak kendisinin izin almadan Sultan ile görüşmek istemediğini söyledi. İki gün şehirde kaldıktan sonra diğer emirler ile birlikte sarayda toplandığı sırada emirler Sadettin Köpek’in üzerine çullanarak onu öldürdüler. İbreti alem için yüksek bir kafes içinde halkın kinini teskin edildi.²⁹

Sadettin Köpek’in öldürülmesinden sonra devletin içine düştüğü durumu en iyi anlatan olay Baba İshak ayaklanmasıdır. Selçuklu Devleti himayesinde bulunan Türkmenler artık Selçuklu hâkimiyetini istemiyorlardı. Bunun temel sebeplerinden biri, Moğol istilasından kaçıp gelen Türkmen nüfusun hayvanlarını otlatacakları yer bulamamasıdır. Gelen bu yeni Türkmen nüfusun sıkıntıları karşısında devlet ilgisiz

²⁷ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye Fi'l-Umuri'l-Ala'İye*, C 1. s. 450.

²⁸ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu tarihinin akışını değiştiren ve Anadolu’nun kaderini belirleyen savaş: Köseadağ Bozgunu”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2015, S 37, s. 35-84.

²⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 427-436.

kalmıştır. Bu karmaşıklık döneminde kıtlık yaşayan Türkmen halk yağma girişiminde de bulunuyordu.³⁰ Devletin içinde bulunduğu durumda böyle bir isyan girişimi için uygun bir süreç içindeydi.

Baba İshak, Baba İlyas adında bir Vefaiyye şeyhine iltisak etmiştir. Kurduğu zaviyede Türkmenler arasında önemli bir mevki sahibi olmuştur. Zamanla etrafında Selçuklu yönetiminden razı olmayan gruplar toplanmıştır. Gücü elde eden Baba İshak etrafındaki müritler ile isyana kalkışınca, Selçuklu ordusu isyanı bastırmak için üzerlerine gitmiştir. Fakat isyanı bastırmada Selçuklu askerleri sonuç alamamıştır.³¹ Sultan, I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol tehlikesi için Doğu'da kurduğu orduyu Baba İshak Ayaklanmasını bastırmak için çağırmak zorunda kalmıştır. Ordunun içinde Müslüman Türkler olduğu gibi Frank ve Gürcü askerlerde bulunuyordu. Sultanın ordusu 60.000 süvari den oluşmaktaydı. Ordunun başına da Necmeddin Behramşah geçirildi. Türkmenler ile Selçuklu ordusu Kırşehir'in Malya ovasında 1240 yılı kasın ayında bir araya geldiler. Selçuklu ordusunun öncü kuvvetlerini Gürcü ve Frank askerleri oluşturmaktaydı. Mücadele sırasında Türkmenlerin kuvveti kırılınca Selçuklu askerleri de mücadeleye katılarak Baba İshak ayaklanmasını bastırmış oldu.³²

İsyanın sonunda, savaş meydanında 400 kişilik Türkmen kılıçtan geçirildi. Çocukları, eşleri ve mallarına el konularak Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına götürüldüler. Frank askerlerin gösterdikleri başarıdan dolayı Sultan, kendilerini ödüllendirdi.³³ Babai Ayaklanması sonucu isyanı katılanlar çoğu tutuklanmış bunların içinde de Ahi Evran ve arkadaşları da tutuklanmıştı. Babai Ayaklanmasında Ahilerin de faaliyet içerisinde bulundukları kaygısından dolayı Ahiler üzerinde de baskıya neden olmuştur. Ahi ve Vefaiyye dervişleri Batı Anadolu bölgesine göç etmişlerdir.³⁴

Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında meydana gelen bu iki olay, devletin zafiyeti olarak görünmektedir. Böyle bir zafiyette bulunan devletin, dışta da içte de tehditlere maruz kalması kaçınılmazdır. Zaten hâlihazırda Doğu'da bekleyen Moğollar bu

³⁰ Bahattin Keleş, "Baba İshak İsyanı'nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 23, S 1, s. 73-91.

³¹ Haşim Şahin, "Vefaiyye", *DİA*, TDV Yay, C 42, İstanbul 2012, s. 600-603.

³² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 443.

³³ Bahattin Keleş, "Baba İshak İsyanı'nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi", s. 73-91.

³⁴ Osman Savaş Çetiner, "Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilerle İlişkisi", *Kadim Akademi SBD*, 2022, C 6, S 1, s. 61-75.

durumda bulunan bir devleti ele geçirmek için tacizlere başlayacaklardır. Moğollar bu dönemde aslında Selçuklular ile meşgul değillerdi. Daha çok Kuzey Doğu Avrupa'yı ve Irak'ı işgal etmek ile meşguldüler. Devletin Babai ayaklanmasını bastıramadığını görünce Moğollar bu duruma çok sevinmişlerdir.³⁵ Gıyaseddin Keyhüsrev'in zevk ve eğlence ile meşgul olduğunu gören Moğollar: Baycu ve Curmihan'a "*Demir Sultan Gitti! Bundan sonra Devlet ve zaman sizden yanadır. Gidip Rum diyarını alınız!*"³⁶ diyerek harekete geçtiler.

I. Alaeddin Keykubat aslında Moğol devletinin Anadolu'ya da geleceğini bilmekteydi, bundan dolayı devletin Doğu kanadında bulunan Bitlis, Van ve Ahlat şehirlerinde bulunan kaleleri güçlendirmişti. Moğol kuvvetlerine karşı Anadolu'yu müdafaa etmek için hazırlıklar yapılmıştı.³⁷ Fakat Moğol istilas döneminde I. Alaeddin Keykubat'ın ömrü yetmemişti.

2. 2. Ahi Teşkilatı

Ahi kelimesinin kökeni olan "ah" Arapçadan geldiği söylenmektedir. Ayrıca "ahi" kelimesi "kardeşim" anlamına gelmektedir. Öte taraftan "ahi" kelimesi eski Türkçede "akı" kelimesinden de geldiği söylenmektedir. "akı" eski Türkçede cömert ve eli açık anlamına gelmektedir. Ayrıca ahilik alplık, yiğitlik ve konukseverlik anlamlarına da geldiği söylenmektedir.³⁸

13. yy'da Anadolu'da şehirlerde kasabalarda hatta köylerde bu yapılanmayı görmek mümkündür. İlk olarak Araplar arasında görülen fütüvvet yapılanmasından farklı olarak Ahilik Anadolu'da bulunan Türkler arasında şekillenip başka bir forma dönüşmüştür. Anadolu Türklerinin biçimlendirip geliştirdiği Ahilik, Türklere özgü bir kurum haline dönüşmüştür. Ahiliğin ilk dönemleri ile alakalı fazla bilgi bulunmamaktadır. Ahilikten önce Anadolu'da bu teşkilat Fütüvvet adı altında varlığını sürdürmüştür.³⁹ Ahilik, 13. yy'dan sonra Müslüman-Türk zanaatkârlar zümresi,

³⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 446-448.

³⁶ Anonim *Selçuk-name*, (çev. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkuner), Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 43.

³⁷ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 465.

³⁸ İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yay., İstanbul 2018, s. 22-27.

³⁹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, Ankara, s. 2.

konuksever bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumudur. Ahilerin oluşturduğu ahlaki yasalara uyan ve ıraklık eğitimi veren bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

İbni Battuta Anadolu seyahati sırasında Antalya'ya gittiğinde burada genç ahiler ile görüşmüştür. Burada ahilerin faaliyet alanları ile alakalı bilgiler vermektedir. Türkmen olan bu grubun Anadolu'nun her beldesine ve şehrine yayıldığını, şehre gelen misafirlere yardımcı oldukları, onlara yiyecekler ikram ettikleri ve barınacak yer tahsis ettiklerinden bahseder. Bu gençler gibi ahlaklısını ve erdemlisini görmediğini söyleyen İbni Battuta kendisini ahi şeyhi tarafından misafirliğe davet edildiğini, kendisine çeşit çeşit yemek ve meyve ikram edildiğinden bahseder.⁴¹ İbni Battuta'nın da bahsettiği gibi ahilerin, Türkmenlerin yaşadığı her yerde köy kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Ahilik, bir esnaf ve yardımlaşma kurumudur. Bu yapılanma sayesinde Anadolu Türkleşmesine de yardımları bulunmuştur.

2.2.1. Ahilik ve fütüvvet ilişkisi

Ahilik kurumunun oluşmasında İslam'da Fütüvvet kavramı önemli bir yere sahiptir. İslam kaynaklarında “Feta” sözcüğü “genç, yiğit, cömert” anlamlarına gelmektedir. Fütüvvet ise “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamına gelmektedir.⁴² Fütüvvet kelimesi İslami kaynaklarda geçse de asıl olan, Kuran-ı Kerimde geçmemektedir. Fakat fütüvvet kelimesinin kökü olan “Feta” kelimesi ve yakın anlamdaki kelimeler Kuran'da 10 kere geçmektedir.⁴³ Fütüvvet anlayışını zamanla Müslüman halkı şekillendirmiş ve toplumun yardım seviyesini yükselterek Ahilik kurumunun oluşmasına ön ayak olmuştur. Ahiler, Fütüvvet mesleğine sahip olup, kendilerini Hz. Ali'ye kadar dayandırırılar. Hz. Ali'den de Hz. Muhammed'e kadar götürürler. Ahilik, bir tarikat gibi şecereleri olsa da, aslında tarikattan öte bir esnaf kuruluşudur.⁴⁴

⁴⁰ Neşet Çağatay, “Fütüvvetçilik ve Ahiliğin Ayrıntıları”, Türk Tarih Kurumu, Belleten, C XL, S 159, s. 423-438.

⁴¹ İbni Battuta Seyahatnamesi I, (çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, Baskı 6, İstanbul 2020, s. 403-405.

⁴² Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, DİA, TDV Yay., C 13, İstanbul 1996, s. 256-261.

⁴³ Alireza Moghaddam, 13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017, s. 35-36.

⁴⁴ Fuar Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1976, s. 210-214.

Fütüvvet tarih boyunca temelde iki kol üzerine bina edilmiştir. Bunlar “sehavet”⁴⁵ ve “şecaat”⁴⁶ olarak adlandırılmıştır. Sehavetin öncüsü olan Hatem et-tai gösterilmiştir. Hatem et- tai’nin sahavet bakımından öncü olması Hz. Muhammed tarafından da cahiliye döneminde üstün meziyet olarak görülmüştür. Fütüvvetin bir diğer önemli kolu da şecaaattir. Bu kolunda öncüsü olarak Hz. Ali örnek gösterilmiştir. Hz. Muhammed’in peygamberlik indiği dönemde, Hz. Ali gibi İslam kahramanı “yiğit” çoktur. Bu meziyette olan insanların fütüvvet kardeşlik bağları çok güçlüydü. Bundan dolayıdır ki sahabeler hakkında Kur’an-ı Kerim’de övgülerle bahsedilmektedir. Bu bağlar ilerde temelini atılacağı Ahilik makamında etkileri görülecektir. İslam dini ile ortaya çıkan bu yiğitlik ve cesaret ruhu cahiliye dönemindeki kahramanlıkla birleşerek Müslümanlarda cihat ruhunu ortaya çıkarmıştır. Bu ruh ki 30-40 senede Müslüman topraklarını Arabistan yarımadasından bir kolu İspanya’ya bir kolu da Hindistan’a kadar dayanan bir devlet doğurmuştur. Fütüvvet bu dönemde daha çok askeri ve idari anlamda teşekkül etmiştir.⁴⁷

Türklerde fütüvvet

Fütüvvet ilk olarak Arap ve Müslüman kültüründe ortaya çıkmıştır. Fütüvvet kavramına Türklerin de geçmesini kolaylaştıran etkenler söz konusudur. Fütüvveti gerektiren kavramların Türklerde önceden de var olduğu bilinmektedir. Türklerin özünde kardeşlik cesaret ve diğerkâmlık⁴⁸ unsurlarının zaten var olması ve uçsuz bozkırlarda at süren gönlü bol bu yiğitlerin uhuvvete (Allah’ın birliğine) ve fütüvvete girmelerini kolaylaştırmıştır. Ancak Fütüvveti, asıl bir teşkilat ve yapılandırmaya götüren Müslümanlar arasındaki yardımlaşma geleneğidir. Bu yardımlaşma geleneğini temellendiren ve teşkilatlandıran Horasanlı ve Türkistanlı sofilerdir. Sofiler, 8. yüzyılda daha sonraları fütüvvet kelimesini tasavvufi bir kavram olarak kullanmaya başlamışlardır. Tasavvuf ehli kişiler Fütüvveti en temel kaide ilan edip, tarikatlarını

⁴⁵Sehavet: Cömert olmak. Parayı, malı hayırlı, iyi yerlere dağıtmaktan, lezzet alma anlamında kullanılır. Bkz. Mustafa Çağrı, “ÇÖMERTLİK”, *DİA*, TDV Yay., C 8, İstanbul 1993, s.72-73.

⁴⁶Şecaat: Yiğitlik, cesaret ve kahramanlık anlamlarına gelmektedir. Bknz. Mustafa Çağrı, “Şecaat”, *DİA*, TDV Yay., C 38, İstanbul 2010, s. 402-403.

⁴⁷ BAYRAM, “Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi”, s. 51-73.

⁴⁸ Diğerkâmlık: Bir kimsenin kendi ihtiyaç duymasına rağmen bir başka kimsenin ihtiyacını öncelik vererek onu karşılamasıdır. Bknz. Mustafa Çağrı, “İsar”, *DİA*, C 22, TDV Yay., İstanbul 2000, s. 490-491.

buna göre şekillendiriyorlardı. Fütüvvet ehlinin teşkilatlı oldukları dönemde kemer kuşanmaları, şalvar giymeleri, tuzla ve su ile yemeğe başlamaları, her sanatın bir piri olduğuna inanmaları, aralarında teşkilatlanıp mesleklerini icra etmeleri, tarikat ehli insanların her birinin birer iş ile uğraşması, yardımlaşma ile birlikte teşkilatlanmayı da arttırmış ve ileride ahilik teşkilatının temellerini atmıştır.⁴⁹

Fütüvvetnâmeler, ilk olarak İran ve Irak bölgesinde 8.yy'da ortaya çıkmıştır. Sofiler tarafından yazılan eserlerin bir kısmını ya da bir bölümünü Fütüvvetnâmeler oluşturmaktadır.⁵⁰ Zaman ile İran ve Irak bölgelerinde tasavvufi akımların giderek teşkilatlanması ve yazılan eserlere Fütüvvetnâme denilmesi, Uygur toplumunda da bu tip eserlerin ortaya çıkması gösteriyor ki iki bölge arasında dini ve tasavvufi bir etkileşim söz konusudur. İran ve Irak bölgesinde yazılan Fütüvvetnâmeler soru ve cevap karşılığında yazılmış, dini ve ahlaki değerleri öğretilmesi amaçlanmıştır. Uygur Türklerinde yazılan risaleler genellikle konu olarak ticaret ve meslek gruplarını ele almıştır. Geçmişte sözlü edebiyat ile dilden dile gelen meslek gruplarının icrasını ve kaidelerini bir sonraki nesle artık yazılı bir şekilde aktarmak için bu tip risaleler yazmışlardır. Zaman ile İran ve Irak bölgelerinde tasavvufi akımların giderek teşkilatlanması ve yazılan eserlere Fütüvvetnâme denilmesi, Uygur toplumunun da etkisinden söz etmek mümkündür.⁵¹

Büyük Selçuklu Devleti Nişabur'u ele geçirdikten sonra da kendinden önceki dönemde varlığını sürdüren Fütüvvet yapılanmasının devam ettiğini görmekteyiz. Nişabur'a yerleşen Hasan b. Sait el-Meni gençliğinde ticaretle uğraşmış Fütüvvet teşkilatına girip, teşkilatın reisü'l-fıdyanı⁵² olmuştur. El-Meni halk tarafından takdir gördüğü gibi Selçuklu veziri olan Nizamülmülk tarafından da Şeyhü'l-İslam ve reis olarak atanmıştır. Teşkilatın diğer önemli üyelerinden biride Ebu Ahmet et-Tusi'dir. Bir diğer Fütüvvet teşkilatı mensubu Ebül Hasan el-İsfayani'de vardır. Bunların

⁴⁹ Uludağ, "Fütüvvet", s. 256-261.

⁵⁰ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 177.

⁵¹ Adem Öger, "Uygur Türklerinde Fütüvvet Kültürü Fütüvvet-Nameler ve ahilik Teşkilatına Etkileri" *Uluslararası Uygur Araştırma Dergisi*, 2009, S13, s.1-11.

⁵² Reisü'l-fıdyan: Komutanların buyrukları altında sınır boylarında savaşıp, büyük şehirlerde ise çarşı düzenini sağlayan, gençlik grupları ve sanat gruplarına üye olan kişilerden oluşmaktadır. Bkz. Semih Çeker – *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı Ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2018, s. 13-14.

haricinde Ömer bin Abdülkerim gibi önemli reisü'l fidyanlar bulunuyordu.⁵³ Fütüvvet kavramının Horasan bölgesinden Anadolu'ya taşınan Türkmen gruplar tarafından getirildiği görülmektedir. Nitekim yeni Anadolu'ya gelen grupların yabancı bulundukları bölgede birlikte hareket ederek, Müslümanlığı ve Türklüğü sürdürebilmişlerdir. Nitekim böyle olmalıdır ki Türkmen nüfusun gittiği bölgelerde kısa bir zaman zarfında Anadolu'da Türkleşme İslamlaştırma faaliyetleri hızlanarak devam etmiştir.

2.2.2 Anadolu'daki ilk ahiler

Ahilik kurumu Anadolu'da teşkilatlanmadan önce Anadolu, Müslüman Türk nüfusu göçüne maruz kalmıştı. Doğu'da ortaya çıkan Moğol tehlikesinden sonra Türkistan bölgesinden Türkmen nüfus Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Clueda Cahen İlk ahilerin İran bölgesinde de Ahi adında kişilerin varlığından söz etmektedir. Bu kişilerden Ebu'l-Ferec ez-Zencâni adında bir tasavvuf ehli kişinin varlığından söz eder. Bundan dolayı Ahilerin İran'da varlığını sürdürürken ilk Ahilerin Selçuklu akınlarıyla Anadolu'ya geldiğinden bahseder.⁵⁴ Ayrıca Mikail Bayram'da Azarbeycan'da münferit olarak zanaatla uğraşan, Türkmen esnafların olduğunu, bu kişilerinde kendilerine Ahi denildiğinden söz eder. Ayrıca Azerbaycan'dan gelen Ahlatşahların'da içerisinde bu tip zanaat ehli kişilerinde olduğunu, bu kişileri Azerbaycan'dan Anadolu'ya Ahlatşahlar tarafından getirildiğini söyler.⁵⁵ İlk ahilerin hem İran'dan hem de Azerbaycan'dan geldiği görülmektedir.

Azerbaycan ve Kafkasya bölgesi, Anadolu bölgesine girişte Türklerin kullandığı ana güzergâhlardan biridir. Azerbaycan ve Kafkasya bölgelerinde Ahilik ve Tasavvuf hareketlerinin görülmesi ahilikle ilgilenen araştırmacılar, 10 ve 11.yy'da bu bölgelerde Ahiliğin ortaya çıktığına dair ortak kanıda birleşmiştir. Burada Ahiliğin gelişimini tamamlaması ile birlikte Anadolu topraklarına geçmiştir. Bilinen ilk Ahiler Azerbaycan'da Ahi Fereç'in dışında, Bale Halil Merendi'dir. Ahi Fereç'den sonra Ahilerin başında yer alıyordu. "Bale", Ahi kelimesinin eş anlamlısıdır. "Bale", genç,

⁵³ Nevzat Keleş, "Büyük Selçuklular Devrinde Bağdad'da Fütüvvet Teşkilatının İhtasına Yönelik Bir Girişim", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S 34, 2019, s.123-137.

⁵⁴ Claude Cahen, "İlk Ahiler", *BELLETEN*, C 30, S 197, s. 591-601.

⁵⁵ Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 10, Konya 2001, s. 1-11.

yiğit ve sahavetli anlamına gelmektedir. 12.yy düşünürlerinden Sadeddin Mahmud Ebulkasım oğlu Tebrizi’de bir ahiydi. Eserlerini Hümanist bir bakış açısı ile yazmış, Ahi düşünceleri de eserlerini etkilemiştir.⁵⁶

Azerbaycan’da Ahilik gelişiminin öncüsü konumunda bulunan Evhadüddîn-i Kirmânî, Halife tarafından çeşitli beldelere gönderilerek, buralarda Fütüvvet teşkilatını anlatmasını istemiştir. Gittiği bölgelerde hürmet ve itibar görmüştür. Azerbaycan’da, 1195 ve 1210 yılları arasında Şirvan, Tebriz ve Tiflis beldelerinde ikamet etmiştir. Bu bölgelerde Ahiliğin şeyhi olarak varlık göstermiş ve halifeleri sayesinde 12. ve 13.yy’larda Azerbaycan ve Gürcistan bölgelerinde Ahiliğin yayılmasına vesile olmuştur.⁵⁷

Evhadüddîn-i Kirmânî’nin Azerbaycan’daki faaliyetleri sonucu etkilediği ve Anadolu’da ki Ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran, Azerbaycan’ın Hoy şehrinde 1171 yılında doğmuştur. Kirmânî ile birlikte Anadolu’da Ahiliği kurması için Halife Nasır-li-Dinillah tarafından görevlendirilirler.⁵⁸

2.2.3. Anadolu Selçuklularında Ahilerin teşkilatlanması

Ahilik, Türkiye Selçuklu Devletinin içinde teşkilatlı hale gelmesi Abbasi halifesi Nasr-lidinillah’ın Anadolu’ya gönderdikleri halifeler ile başladı. Abbasi halifesi Nasr-lidinillah döneminde devletin içinde bulunduğu buhranı gidermek için, arayışlar içine girdi. Yayınladığı bir fetva ile Fütüvvet kurumlarını teşkilatlandırıp, Ahilik kurumuna dönüştürmesinde öncü olmuştur. Yayınladığı Fütüvvetnamede teşkilatın kurallarını koymuş ve çevre illerde ki Müslüman devletlere de elçiler göndererek bu teşkilatlanmaya çağırmıştır.⁵⁹

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Anadolu’ya Abbasi halifesi tarafından gönderilen elçi Anadolu Selçuklu Devleti içinde de Fütüvvetin teşkilatlanması ile ilgili belgeyi sultana takdim etmişti. Bununla birlikte Ahi teşkilatının yapısal temelleri atılmış oldu. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev’den sonra

⁵⁶ Asger Ahmed, “Ahiliğin Yayılma Alanı ve Azerbaycan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S 78, 2006, s.159-175.

⁵⁷ Mehmet Rıhtım, “Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde Ahilik ve Ahiler”, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s. 629-645.

⁵⁸ Mehmet Rıhtım, “Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde Ahilik ve Ahiler”, s. 636.

⁵⁹ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA*, C 1, TDV Yay, İstanbul 1998, s. 540-542.

da oğlu I. İzzettin Keykavus İbni Bibi'nin El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye eserinde fütüvvete girdiği şöyle yazılmıştır. “*Kalbi, Hz. Musa'nın cebi gibi temiz, canı, İsa'nın nefesi gibi iffet göğünde parlamaktadır. Fütüvvet elbisesini Müminlerin emiri el-Nâsireddini'llah'ın hilafetinin hizmetinde giyinmiş, mürüvvet içeceğini, “Her kişinin yaptığı iyiliği hazır bulacağı günü bir düşünün” içeceğiyle tepesine dikmiş, çabasını, ülkeler fethine, muhaliflerini yok etmeye ve düşmanlarını ortadan kaldırmaya harcamıştır. Devletin arsası üzerinde refahı, memleket bahçesinde huzuru korumuştur.*”⁶⁰ İzzeddin Keykavus'un Fütüvvete girmesi ile birlikte Sultan, Abbasi halifesine çeşitli hediyeler gönderdi. Halife bu durumdan memnun olarak fütüvvet şalvarını ve Fütüvvetnameyi Sultana gönderdi.⁶¹

I. Alaeddin Keykubat döneminde de Ahilik kurumsallaşmasını tamamladı. Halife tarafından hılat ve değerli eşyalar I. Alaeddin Keykubat'a gönderildiğinde elçi olarak da tasavvufun önemli şahsiyetlerinden olan Suhraverdi sultanın yanına gelmişti. ⁶² Sultan I. Alaeddin Keykubat döneminde Ahilik Teşkilatı en önemli dönemlerini yaşamış ve yurdun birçok bölümüne de yayılmıştır.

Temelde Fütüvvet teşkilatı olarak Anadolu'da yapılan Ahilik, zaman ile Anadolu'da bulunan siyasi, sosyal, kültürel ve ticari etkilerden dolayı Türkleşerek farklı bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yapılanma Anadolu'nun dışında başka hiçbir yerde bu şekilde bir yol izlememiştir. ⁶³ Anadolu'ya yayılan Ahiler, temelde meslek kuruluşları olmak kaydıyla kurulmuş ve Ayrıca merkeze de bağlı olmayan bir yapıya sahiptiler. Bu yapı çeşitli dönemlerde merkezde siyasi boşluktan yararlanıp, siyasi statüde de faaliyette bulunmuşlardır. İç kargaşa ve isyan durumlarında ön plana çıkmış ve halkı yönetmişlerdir. Her Ahi şeyhinin birer zaviyesi mevcuttu. İlk başlarda büyük şehirlerde kurulan bu zaviyeler zaman ile beldelere kadar yayılarak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

⁶⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye*, C 1, (çev. M. Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s.150.

⁶¹ Kadir Ceylan, “Ahiliğin Ortaya Çıkışı Meselesine Dair”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 3, S 5, 2018, s. 131-144.

⁶² Kazıcı, “Ahilik” s. 540-542.

⁶³ Ahmet Gündüz, “Ahilerin Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devri Türk Toplum Hayatında Oynadığı Roller”, *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012. s. 225-245.

2.2.4. Ahiliğin teşkilatlanmasında Ahi Evran'ın etkisi

Ahiliğin kurumsallaşması sürecinde en önemli etkiyi Ahi Evran göstermişti. Ahilik denilince akla ilk önce Ahi Evran gelir. Asıl ismi Şeyh Nasirüddin Mahmud Ahî Evran b. Abbas olup memleketi Azerbaycandır. Burada hoca Ahmet Yesevi'ye iltisak etmiş ve daha sonraları tanışmıştır. Onunla birlikte Bağdat'ta eğitim almış ve Fütüvvet Teşkilatına girmiştir.⁶⁴ Ahi Evran ve Sadrüddin Konevi ile birlikte Anadolu'ya 1206'da geldiler. Ahi Evran Anadolu'da ilk yerleştiği şehir, Kayseri'dir. Burada deri atölyesi kurarak debbağlık yapmıştır.⁶⁵ Bir müddet Denizli Konya ve Kayseri'de ikamet etmiştir. Bu şehirler ile birlikte birçok şehri gezerek Ahilik teşkilatının yayılması için çaba göstermiştir. En son artık Kırşehir'e geçerek buraya yerleşmiştir. Asıl mesleği Debbağlıktır. Kendisi Anadolu'da debbağlık geleneğinin en önemli temsilcisiydi. Bununla birlikte onun şanı Anadolu, Rumeli, Bosna ve Kırım'a kadar yayılmıştır. Kırşehir'deki Ahi zaviyesi Ahi Evran hatırası olarak Osmanlı döneminde de Debbağlık geleneğinin birer parçası olarak varlığını devam ettirmiştir.⁶⁶

Ahi Evran I. Alaeddin Keykubat döneminde Sultan tarafından Konya'ya çağrılır. Burada Debbağlık mesleği üzerine zaviyeler açar. Genç ahilere eğitim verir. Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın zehirlenerek ölmesi üzerine Oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkar. Bu durumdan haberdar olan ahilerin isyan etmesi üzerine Ahi Evran dahil ahiler tutuklanarak hapse atılırlar. Bu sırada da Moğol işgali baş göstermişti. Beş yıl boyunca hapiste kalan Ahi Evran vezir Celaleddin Karatay'ın emri üzerine serbest bırakılarak Kırşehir'e çekilir.⁶⁷

Ahi Evran Kırşehir'e yerleştikten sonra da faaliyetlerine devam etmişti. Ahi Evran'ın doğum tarihi bilinmediği gibi ölüm tarihi de bilinmemektedir. Mikail Bayram Ahi Evran'ın 1262 yılında öldüğünü söylemektedir. Bunu söylerken de arkadaşları ile mektupların tarihine bakarak bu yargıya vardığını söyler.⁶⁸ Fakat vakfiyesinde hala 1307 yılında yaşadığı rivayet edilir.⁶⁹

⁶⁴ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 70-71.

⁶⁵ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 50.

⁶⁶ İlham Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, TDV Yay, C 1, İstanbul 1988, s. 529-530.

⁶⁷ Erol Ülgen, "Esnaf ve Sanatkârların Piri Ahi Evran ve Geçmişten Günümüze Ahilik", *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, C 61, S 1, 2021, s. 447-469.

⁶⁸ BAYRAM, "Ahi Evran Kimdir (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)" s. 24-32.

⁶⁹ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 77-78.

2.2.5. Ahilerin gelişip ülke geneline yayılması

Ahiliğin ilk evrelerinde tam olarak nasıl ve ne şekilde yayıldıkları ile alakalı fazla bir bilgi yoktur. Anadolu fethi sırasında göçebe Türk ve Müslüman unsurların yerleşik hayata geçerek, bölgede kendi dinlerini yansıtacak mimari eserler bırakmışlardır. Ahiliğin de aynı şekilde bu dönemleri takiben bölgelere yayılıp, gelişme sağladıkları düşünülebilir. Anadolu'ya gelen Türklerin bölgede ilk dönemlerde yabancılık çekmesi siyasi, sosyal, ekonomik ve din açısından kendilerini yalnız hissetmeleri, yardımlaşma ve dayanışmaya ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda böyle bir kurumun kurulması için şartlar gerçekleşmiştir. Bundan dolayıdır ki ahilik her ne kadar teşkilatlı bir yapıda zanaat üzerine de olsa yeri gelince Ahilerin siyasi, ekonomik ve dini yönlerde de hareket ettiği görülmektedir.⁷⁰

Ahilik, teşkilatını tamamladıktan sonra şehir ve beldelerde çarşıları birleştirerek bir yapılanma gerçekleştirdi. Bu kümelenme Ahi Evran'ın "Ahi Kümelenme Modeli" olarak ortaya çıkmıştır. Bu kümelenme günümüzün modern sanayi tipi endüstri yapılanmalarına yakındır. Ahi birlikleri bu tip yapılanmaları daha çok hammaddeye yakın yerlerde yapmış, arz ve talep dengesine göre hareket ederek yayılım göstermişlerdir. Bölgelere yayılım gösteren Ahiler, Ahi Evran ile birlikte merkezi bir statüye geçmiştir. Ahi Evran'ın zaviyesi bu merkezi teşkilatın başında yer alıyordu. Buradan yönetilen ahiler ustalık belgelerini Ahi Baba adı altında alıyor ve görevlerine başlıyorlardı. Ahi şeyhleri Anadolu'nun dört bir yanında açılan zaviyeleri denetleyerek kurumun sürekliliğini kontrol ederlerdi.⁷¹

Anadolu'ya yayılan Ahi birlikleri Moğol istilasına kadar etkinliklerini zanaat kısmında devam ettirmişlerdir. Moğol işgalinden sonra her ne kadar zanaat efradı olarak da devam etseler de gelen baskılardan kurtula bilmek için siyasi olarak sivrilmek zorunda kalmışlardır.

⁷⁰ İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003, s. 20-21.

⁷¹ Aykut Köksel, A. Nurefşan Yüksel, "Bölgesel Kümelenme Örneği Olarak Ahilik Teşkilatı", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 6, S 3, 2020, s. 794-812.

2.2.6. Ahilik kurumunun teşkilat yapısı

Ahilik, Anadolu’da ki Müslüman halkın zanaat öğrenmesi için son derece önemli bir teşkilattır. Bu teşkilat sayesinde gayri müslim olan yerli halkın karşısında Müslüman halk ezdirilmemiştir. Temelde Anadolu’ya gelen halkı böyle bir teşkilat ile ehil kişiler haline getirilmeseydi Müslüman halk en ufak bir ticarete bile bulunamayıp, rızkını kazanmada zorluk çekmesine neden olacaktı. Bu ufak daireden geniş daireye önemli aşamalar vardır. Bu aşamaların sonucunda her belde ve her şehirde Anadolu’nun en ufak köşesine kadar bölgenin Türkleşmesi ve Müslümanlaşması vardır. Böyle teşkilatlı bir yapıya sahip olan ahiler yardımlaşmayı ve Müslümanların sadece ahirette değil aynı zamanda Dünya’da da zengin ve üstün olmalarını hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda Anadolu’yu her bakımdan ihya etmek için çabalamışlardır.

Ahi birliklerinin siyasi olarak yapılanması Abbasi Halifesi tarafından komşu Müslüman devletlere gönderilen elçilerin, bu Müslüman devletleri Fütüvvet teşkilatına davet etmesi ile başlamıştır. Fakat halife Nasır-li-Dinillah tarafından istenilen teşkilat Fütüvvet yapılanmasıydı. Anadolu’da yapılanmasını gerçekleştiren Fütüvvet teşkilatı daha sonraları yerini Türklere özgü esnaf ve zanaatı destekleyen Ahilik adında bir yapılanmaya dönüşecektir. Bu teşkilatlanma yapısının oluşumunda Ahi Evran çok önemli bir unsurdur. Ahi Evran ile birlikte yapılanmaya girmiş ve Fütüvvet-name adındaki ahilerin misyonlarını ve amaçlarını belirleyen birer temel kitapçıkları vardır. Bu fütüvvet-nameler sayesinde kurumun ahlaki değerleri, ticaretin nasıl yapılacağı ve Ahilik kurumuna girişin şartları yazıyordu. Bu ahlaki normların arasında cömertlik, tevazu, doğruluk gibi temel kaideler bulunuyordu.⁷² Ahi birlikleri bu kaideler üzerine teşkilatlanmış ve çalışmalarına bu şekilde devam etmişlerdir.

Ahilerin amacı

Ahilerin gayeleri, Anadolu’ya akın akın gelen unsurları tek bir amaç doğrultusunda ekonomik, askeri bir nitelikte eğitip, kendi sanat ve ticaretlerini gerçekleştirebilecek etkinliğe sahip Müslüman bir halk ortaya çıkarmaktır. Topladığı

⁷² Nureddin Öztürk, “Ahi Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 7, 2002, s. 1-12.

halkı önce fikir sanat ve askeri olarak eğitmiştir. Bundan dolayıdır ki bu birliğe sadece halk değil üst düzey yetkililer ve hatta hükümdarlar bile üye olabiliyorlardı.⁷³

Ahilerin temel amaçları toplumsal düzeni sağlamak, ulusun refahını yükseltmek, orta sınıfın devamlılığını sağlamak, çatışmacı değil uzlaşmacı bir yapıyı ortaya koymak, devlet ile toplum arasında oluşabilecek uçurumları azaltıp farklılıkları ortadan kaldırmak ve en önemlisi herkesin alın teri ile kazancını teminine yardımcı olmak olarak sıralanabilir.⁷⁴ Yapılan teşkilatlanma ile bunların çoğu Anadolu topraklarında ahiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ahilerin Anadolu düzenin oluşmasında ne kadar önemli bir yapıya sahip olduğunu gösteriyor.

Ahiliği etkileyen mezhepler ve tasavvufi düşünceler

İslam'ın ilk dönemlerinde Tasavvufi akımlar etkin değillerdi. Özellikle İslam coğrafyasının genişlemesi, farklı milletlerin İslam'a girmesi ve yeni kültür ve ananelerin de İslam'a girmesi ile birlikte İslam'ın kendine has bir yapılanma olan tasavvuf hareketleri ortaya çıkmıştır. Farklı coğrafyalardaki köklü kültür çevreleri olan Bizans, Yunan ve İran Medeniyetleri İslam'ı etkilemiştir. İslam Medeniyetinin ilk fetih cereyanı ile birlikte İslam'ın temel kaideleri karşı temel değişiklikler olmaksızın her türlü katkıyı kendi içinde sentezlemiştir. Böyle bir durumun olmaması zaten imkânsızdı. Bu suretledir ki İslam Medeniyetinin tesir ettiği topraklarda mezhepler ve meslekler vücut buldu.⁷⁵

İslam'ın ilk dönemlerinde Zühd kavramı, Hz. Muhammed'in vefatı ile birlikte ortaya çıkan Müslümanlar arasında ki zenginleşme ve refaha karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Hz. Muhammed'in Zühd üzerine sözleri ile birlikte toplum arasında yayılarak ileride tasavvufun temel kavramları arsına girmiştir.⁷⁶

⁷³ Hüseyin Arslan, "Ahilik Teşkilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri", *Akademik Başarı Dergisi*, S 49, 2015, s. 248-271.

⁷⁴ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 103-106.

⁷⁵ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1976, s.15.

⁷⁶ Arzu Elçin Yalçınkaya, "İlk Dönem Tasavvuf Klasiklerinde Zühd Kavramı Üzerine", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2020, C 7, S 1, s. 1-18.

Tasavvuf kelimesi “suftan” yani “yün giydi” fiilinden türetildiği kanaatinde birleşmiştir.⁷⁷ Özellikle Hicri 2. Asır (719-816) ile birlikte “Zahid”⁷⁸ ve “Abid”⁷⁹ ler ortaya çıktı. Kendi mezhebini yolunu hak kabul eden kişiler ve gruplar zamanla toplumdan ayrılmaya başladılar. Bu gruplardan uzak ve kendini hak yola adayan Tasavvuf ehli kişiler de varlık göstermeye başladı. Toplamların ayrışması siyasi baskılar insanları ayırdı ve gruplar halinde teşkilatlanmasına sebep oldu. Buna bağılı olarak zühhd hareketi ortaya çıktı. Zühhd hareketi insanların her türlü nefisten ırak olarak ayrıılmasıdır. Bununla birlikte artık Müslüman toplumu değışmiştir ve yeni bir toplumsal yapıya bürünmüştür.⁸⁰

4. yy’dan itibaren “Hankahlar” adı ile bilinen yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapıların amacı dini samimi yaşayıp, İslam geleneklerinin devamlılığını sağlamaktır. Hankahlar zamanla tasavvuf ayinlerinin düzenlendiğı merkezler halini alacaklardır. Bu merkezler dergâh, tekke ve zaviye isimleri ile de anılmıştır.⁸¹ İlk Hankahlar basit ve sadeydiler. İlerleyen süreçte Hankahlar sadece hoş sohbet ve yemek yenilmenin dışına çıkıp, dervişlerin bir araya geldiğı mekânlar olmuştur. Hankahlar çok yönlü bir yapıya büründü. Ek olarak şifahaneler, misafirhaneler ve kütüphaneler Hankahların yanına yapıldı. Hankahlar şeyhler tarafından yönetilmiştir. Burada kalan erkek talebeler Hankahların ihtiyaçları için farklı görevler icra ederlerdi.⁸²

Anadolu’nun Fethi ile birlikte Anadolu’da da Tasavvuf etkili olmuştur. Bu tarikatların başında Kadirilik, Abdulkadir Geylani tarafında kurulmuş Bağdat merkezli tarikat bölgesinde etkisi yayılarak günümüze kadar gelmiştir. Öte yandan Yesevilik, Ahmet Yesevi tarafından kurulmuştur. Türkistan bölgesini ve bugün ki Anadolu’yu

⁷⁷ Reşat Öngören, “Tasavvuf”, *DİA*, C 40, TDV Yay, İstanbul 2011, s. 119-126.

⁷⁸ Zahid: Az yemek yiyen kişi anlamındadır. Bkz. Semih Ceyhan, “Zühhd”, *DİA*, C 44, TDV Yay, İstanbul 2013, s. 533-535.

⁷⁹ Abid: Abid sözlükte hizmet eden, itaat eden anlamlarına gelmektedir. Kuran- Kerimde ise yalnızca Allaha ibadet eden ve tapınan anlamına gelmektedir. Bkz. Süleyman Uludağ, “Abid”, *DİA*, TDV Yay., C 1, İstanbul 1998, s. 307.

⁸⁰ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 1-6

⁸¹ Öngören, “Tasavvuf”, s. 119-126.

⁸² Süleyman Uludağ, “Hankah”, *DİA*, C 16, TDV Yay, İstanbul 1997, s. 42-43.

etkisi altına almıştır. Ahmet Rıfai'nin kurduğu Rıfailik, Bağdat dışında Anadolu'ya yayılım göstermiştir.⁸³

Ahi Evren tasavvuf erkânı olduğundan kurduğu Ahilik teşkilatında da bu yansımaları görmek mümkündür. Nitekim Ahi Evren tasavvufta ki şeyh, mürid ilişkisini esnaf olarak çalıştığı yerlerde de tatbik etmiştir. Bu tip tasavvufi terimleri kullanarak Ahilik kurumunun içine de yerleştirmiştir. Çırak usta kavramını şeyh, mürid ilişkisi gibi düzenlemiş ve tasavvufta yer alan ahlaki sisteme göre yetiştirmiştir. Ahilik Kurumunun etkilendiği dini tasavvufi teşkilatların başında İhvanu's-Safa gelir. Bu yapı Basra merkezli kurulmuş daha çok Şii ve Batini gruplardan etkilenmiş bir yapıdır.⁸⁴ Abbasi döneminde karmaşa hüküm sürdüğünde halkı tekrar kardeşlik olarak birleştirmek için faaliyet gösteren grup, faaliyetlerini gizli olarak yürütmüştür.⁸⁵ Bu yapılanma, teşkilatlanma olarak Ahileri etkilemiştir. Bunun yanında Batinilik ve Şia'nın da etkisinden söz etmek mümkündür. Ahiler yapılanmalarında mesleğin pirinin Hz. Aliye dayandırmaları gibi ayrıca "On İki İmam" ve "On Dört Masum"⁸⁶ gibi kavramları tekrarlamaları, Ahilerin Batinilik ve Şia'dan etkilendiğinin göstergesidir. Eski Türklerden gelen Şamanist geleneklerde Ahileri etkilemiştir. Nitekim göçebe yaşayan ve yeni İslam'a giren Türkmenler Anadolu'ya gelince eski Şamanist geleneklerini tam manasıyla bırakamamıştır. Bu da teşkilatın çoğunluğunu oluşturan Türkmenlerin, elbette Ahi yapılanmasını etkileyecektir. Ahileri etkileyen bir diğer grupta aynı dönemde yaşadıkları bilinen Bektaşiliktir. Aslında her iki kurumda birbirini etkilemiştir. İki yapılanmada da aynı coğrafyanın ürünlerinin olması ve aynı ritüellere yer vermesi Ahiler ve Bektaşilik arsında kaçınılmaz ilişkilerin doğmasına imkân vermiştir. Ahiler ve Bektaşiler arasındaki fark Ahiliğin bir esnaf teşkilatlanması üzerine kurulmasıdır.⁸⁷

⁸³ Hasan Basri Öcalan, "Anadolu Selçukluları Zamanın Tasavvuf Düşüncesi", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C 7, İstanbul s. 462-470.

⁸⁴ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 90.

⁸⁵ Enver Uysal, "İhvan-ı Safa", *DİA*, C 22, TDV Yay, İstanbul 2000, s. 1-6.

⁸⁶ On Dört Masum: Şia Mezhebinde Hz. Muhammed, kızı Hz. Fatma ve 12 İmamı temsil eder. Şii mezhebinde İmamların masum olduğu kanaatinde birleşmiştir. Bkz. Hamid Alkar, "Çardeh Ma'sum-i Bak" *DİA*, C 8, TDV Yay, İstanbul 1993, s. 227-228.

⁸⁷ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 92-98.

Ahilerin örgüt yapısı

Ahi birliklerinin siyasi olarak yapılanması Abbasi Halifesi tarafından komşu Müslüman devletlerine gönderdiği elçi ile davet etmesi ile başlamıştır. Fakat halife Nâsır-Lidînillâh tarafından istediği teşkilat Fütüvvet yapılanmasıydı. Fakat Ahilik daha sonraları Fütüvvet yapılanması üzerine Ahilik yapılanmasını oluşturmuştur. Bu teşkilatlanma yapısını oluşumunda Ahi Evran çok önemli bir unsurdur. Ahi Evran ile birlikte yapılanmaya girmiş ve Fütüvvet-name adındaki ahilerin misyonlarını ve amaçlarını belirleyen birer temel kitapçıkları vardır. Bu fütüvvet-nameler sayesinde kurumun ahlaki değerleri, ticaretin nasıl yapılacağı ve Ahilik kurumuna girişin şartları yazıyordu. Bu ahlaki normların arasında cömertlik, tevazu, doğruluk gibi temel kaideler bulunuyordu.⁸⁸ Ahi birlikleri bu kaideler üzerine teşkilatlanmış ve çalışmalarına bu şekilde devam etmişlerdir.

Ahi yapılanmasını anlamak için örgüt yapısına bakmak gerekmektedir. Örgüt halinde kümelenmiş bu yapı Anadolu halkını her alanda kâmil bir insan seviyesine çıkarmak için şartlanmış bir yapıya mensuptur. Bu örgüt yapısına benzer yapıları Avrupa’da da Lonca olarak görüyoruz. Birbirini etkilediği görüşü ortaya çıksa da örgüt olarak benzerlik yapıları, mesleki eğitim olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat Ahilerin içinde bulundukları dini inanç ve eğitimlerin birbirinden ayıran en temel özelliklerdendir. Buda sorumluluk alanlarını giderek farklılaştırmış asıl amaçları dışına çıkmalarına neden olmuştur.⁸⁹

Kırşehir’den önce Ahiliğin merkezi Kayseri’ydi. Ahi Evran daha sonraları Kırşehir’e taşınmıştır. Kırşehir’de bulunan Ahi Evran örgütlenmesinin başında Ahi zaviyesi bulunmaktaydı. Örgüt buradan yönetiliyordu. Ahi Evran bizzat kendisi memleketi gezerek diğer ahi zaviyelerini kontrol ediyordu.⁹⁰

Fütüvvette şalvar kuşanıldı. Ahiliğe kabul edilen yeni ahilere de önlük ve kuşak takdim edilirdi. Ahilik makamında çok yükselmiş kişilere farklı lakaplar verilirdi. fahrüddin, şerefüddin ve nizamüddin gibi lakaplar verilirdi. Teşkilatlanan bu

⁸⁸Öztürk, “Ahi Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, s. 1-12.

⁸⁹İhsan Cora, “Örgütlerin Yönetimi açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C 9, S 16, s. 251-279.

⁹⁰Ayşe Yıldız Altın, “Ahi Örgütlerinin Teşkilat Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S 12, 2018, s. 144-159.

yapıya katılmak için öncelikle zanaatkâr ve esnaf olmak gerekmektedir. Onun dışında katılım kabul edilmemektedir. Kurulan sanat okullarında çırak, kalfa ve usta olarak eğitilir, bir arada bulunan esnafların dayanışması artar ve birbirine destek olurlardı. Bu okullar da ayrıca konuk evleri de vardı. Ahiler, gelen misafirleri hoşgörü ile karşılar ve yardımcı olurdu. Özellikle Moğol baskısından kaçan ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Türkmenlere de yardım etmek amaçlarındandı.⁹¹ Ahilik kurumu düzenli esnaf kollarıyla Anadolu'nun ticaret güzergâhı üzerinde yapılanmalarını tamamlamış, Müslüman Türkleri esnaf olarak eğitmişlerdir.

Ahi örgütlenmesi iki grupta incelenebilir. İçerdekiler ve dışardakiler diye nitelenen bu gruplardan içerdeki grupların içinde yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar bulunmaktaydı. Dışarı grubunun içerisinde ise emekliler, güçsüzler ve hastalar yer alıyordu.⁹² Bu örgütlenme yapısına bakılarak da teşkilatın esnaf ve zanaat kurumunun yanında birer yardımlaşma ve dayanışma teşkilatı olduğu da ortaya çıkıyor.

Ahi teşkilatında eğitim

Ahilik kurumuna giriş şartlarının başında esnaf olmak gerekiyordu. Bunun dışında başkaları kuruma alınmıyordu. Anadolu'ya gelen göçebe unsurlar, ne iş ile uğraşmak istiyorlar ise çırak olarak bir ahi ustasının yanına verilir. Genç olan çıraklar bir ustanın yanına verilir ve orada meslekin her türlü ayrıntıları öğretilirdi.⁹³

Ahilerde verilen eğitimde, ahlak eğitimi zaviyelerde verilirken mesleki eğitim ise iş başında öğretilirdi. Verilen ahlaki eğitimin içinde ferde toplumsal kurallarda nasıl davranacakları öğretilirdi. Toplum kurallarının asıl amacı iyi insan olabilmektir. Bundan dolayı akşam zaviyelere gelen esnaf ile birlikte buluşan çocuklar eğitimi ilk kaynaktan almış olurlardı. Zaviyelere girecek olan çocuklara üstadın kefil olması gerekirdi. Eğer üstad kefil olmazsa o çocuk zaviyeye giremezdi. Muallim-i Ahi adında zaviyede bulunan öğretmenler öğrencilere inançlara ve kurallara alıştırmakla

⁹¹Çağatay, “Fütüvvetçilik ve Ahiliğin Ayrıntıları”, s. 423-438.

⁹²Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 116-118.

⁹³ Hilal Ceylan, *Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve toplum hayatında Oynadıkları Roller*, Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, s. 39.

görevliyidiler. Bu eğitimciler namaz, oruç gibi İslam'ın şartları öğretildiği gibi Ahilik ile alakalı kurallar da öğretilirdi.⁹⁴

Ahi zaviyelerinde çırakların kalfa ve usta olarak dayanışma içerisinde zanaatlarını gerçekleştirmesini hedefleyen bir eğitim kurumuydu. Ahilikte hem iç eğitim hem de loncaların dışında eğitim verilirdi. Eğitim sırasında yedi defa kuşak bağlanır ve açılırdı.⁹⁵ Kurumun içindeki eğitimi Muallim veya pir denen kişiler tarafından verilirdi. Alınan öğrencilere dinin esasları, Kuran-ı Kerim dersleri, musiki ve ilahiler, sufi hikâyeleri ve okulun düzeni ile alakalı bilgiler verilirdi. İş başında ki eğitimde esnafın yanına verilen çırak, eğitimi pratik olarak öğrenirdi. Bu eğitim sırasında ahlaki değerler, hileli mal satımının yasaklanması ve dürüst çalışma alışkanlıkları da kazandırılırdı.⁹⁶

Ahilerde yemek adabı da önemli yer tutmaktadır. Kardeşlerin bulundukları sofrada soğan, sarımsak ve acı şeyler olmazdı. Sofrada mercimek ve zeytin her zaman bulundurulurdu. Ayrıca sofra yetmişiki millete açıktı. Kardeşler yemek sırasında kendi önünden yemek, ellerini ve ağızlarını yemekten önce ve sonra yıkamak, küçük lokma almak ve en sonunda da Fatiha okuyarak Hz. Ali'ye rahmet okumak adettendi.⁹⁷

Ahi zaviyelerinde ayrıca silah talimi, silah eğitimi veriliyordu. Bu talimlerde ok kullanmak ve kılıç kullanmak da mevcuttu. Bu eğitim sırasında ayrıca harp eğitimi de veriliyordu. Yapılan eğitimler ile birlikte öğrenciler sporda yapmış oluyordu. Ahiler, devletin savaşa girmesi ile birlikte savaşa da katılıyorlardı.⁹⁸ Bu eğitimler Ahilerin alplık özelliğini de ortaya çıkarmıştır.

İlk dönemler debbağlık üzerinden ilerleyen ahilik kurumu zaman ile debbağlığın yanı sıra diğer meslekleri de içine almıştır. Meslekler olarak otuz ikiye

⁹⁴ Tayyip Duman, "Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları", *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s.186.

⁹⁵ Yedi defa kuşak bağlama: Ahi kurumlarında eğitim bitiminde böyle bir uygulama yaparak kurumun devamlılığı temin edilirdi. Yedi kuşak bağlanmasının anlamı yedi ahlaki değeri kazanmaktı. Bu değerler cömertlik, iyilik, kanaat, nefsin ıslahı, isteklerin sadece Allahtan istenmesi, tatlı dil ve her yönü ile Allaha yönelme olarak uygulanmıştır. Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay, Baskı 11, İstanbul 1997, s.52.

⁹⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 52-53.

⁹⁷ Mustafa Öcal, "Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi", *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s. 211.

⁹⁸ Mustafa Öcal, "Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi" s. 212.

yükselmiştir.⁹⁹ Bu duruma baktığımızda Ahilik teşkilatın ne denli yaygınlaştığını ve eğitim yapılanmasının ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir. Her meslekte eğitim veren ahilik kurumu yapılanmasını tamamlamış, hizmet ettiği memleketlerde dayanışma, ahlaki ve dini değerleri taşıyan esnaf toplulukları meydana getirmiştir.

Ahi teşkilatında yönetim

Ahilik kurumunun yönetim birlikleri merkezi teşkilatta beş kişi bulunmaktaydı. Beş kişinin yönettiği kurula başkanlık eden kişilere “Esnaf şeyhi” denilirdi. Esnaf şeyhinin başlıca görevleri ahilere liderlik etmek, kalfa çırak ve ustalar için ahi olma törenlerini düzenlemek, yönetimde herhangi bir sorun olduğunda sorunları çözüme kavuşturmak, teşkilata ait işlerde görevlileri işe almak veya görevlerine son vermek esnaf orta sandığını¹⁰⁰ idare etmek ve yöneticisi olduğu esnaf grubunu temsilen büyük meclise katılmak olarak söylenebilir. Esnaf yönetim kurulu üyeleri her meslek kuruluşu kendi içinden seçilirdi. Seçilen üyelerde kendi aralarından “kethüda” seçerlerdi. Kurulun başında bulunan kethüda, grup üyelerinin en kıdemlisiydi. Birliğin belirlediği satılan ürünlerin taban fiyatını hükümete bildirirdi. Ayrıca orta sınıfın aidatlarını, gelirlerini ve vergilerini kontrol ederdi. Bir diğer kurum üyesi ise, Yiğitbaşı görevini yürütürdü. Görevleri kethüdaya yardımcı olmak, esnaf arasında ham madde tedariki ile ilgili dağıtım gerçekleştirmek ve esnaf arasında disiplini sağlamaktır. İşçibaşı adında bir üye daha vardır. Bu üyede daha çok Ahi kurumunun teknik bölümlerine bakardı. Kalan son iki üyede esnaf arasından sevilen ve sayılan kişilerden oluşurdu. Bu üyeler hakem heyeti diye tabir edilirdi. Bu heyetin görevi esnaf ve halk arasında çıkabilecek anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmaktır.¹⁰¹

Şehir ve beldelerde bulunan çarşılar, oranın esnafının zanaatı üzerinden anılırdı. Örneğin sahaflar çarşısı veya çömlekçiler çarşısı gibi, isimler ile çarşı ismi verilirdi. Bu esnaf türleri başka yerlerde dükkân açılmasına izin verilmez, hem çeşitlerinin bulunduğu esnaf çarşılarında, esnaflık etmelerine izin verilirdi. Fakat bazı meslek kuruluşları bu durumdan müstesna tutulurdu. Bu meslek kuruluşları fırıncı,

⁹⁹ Çağatay, “Fütüvvetçilik ve Ahiliğin Ayrıntıları”, s. 423-438.

¹⁰⁰ Orta Sandığı: ahiler tarafından ihtiyacı olan kişiler için kurulmuş bir sandıktır. Bu sandığa atılan para ihtiyaç sahiplerine verilirdi. Ahi teşkilatına bağlı bulunan esnafların durumunun bozulması durumunda iş bozulan ahiye de bu paradan yardım edilirdi. Bkz. Cora, “Örgütlerin Yönetimi açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma”, s. 251-279.

¹⁰¹ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 119-122.

lokantacı ve berber gibi, kuruluşlardı. Bu çarşılarda esnaf için görevli kişilerde vardı. Bu kişiler sokakları temizler, akşam olunca dükkânların kilitlerini kontrol eder ve akşamları bekçilik yapardı. Sabahları dükkân açılmadan önce Ahi baba dua eder ve o şekilde dükkânlar açılırdı.¹⁰²

Ahi teşkilatının yönetim biriminin oluşturduğu büyük meclis yılın belirli dönemlerinde toplanırlardı. Büyük meclisin diğer bir adı da “Kâhyalar Kurulu” olarak da geçer. Meclisin toplanması bazı acil durumların dışında hep aynı şekilde ve tarihte toplanırdı. Bu toplanmalara örnek olarak ziyafet toplantısı, üç günler toplantısı düzenlenir. Diğer bölgelerden gelen esnaflar halk arasında bir kaynaşma sağlanırdı. Ahi teşkilatında denetim ve ceza katı şekilde uygulanırdı. Üyelerin kurallara uymadığı durumlarda katı cezalar uygulanarak düzeni sağlarılardı. Esnafların veya halk ile esnafın arasında ki şikâyetlere yiğitbaşı bakardı. Yiğitbaşının verdiği kararlara itiraz edilebilir ve bir üst makam olan büyük meclise başvurulabilirdi. Ceza olarak basit suçlar ise özür dileyerek iki taraf anlaşma yoluna giderdi. Fakat büyük bir suç ilenmiş ise dükkânını kapatma, hammadeden mahrum bırakma, selamı kesme veya ahilikten ihraç etmeye kadar giderdi. En ağı ceza ise esnafın kalitesiz mal satması veya fahiş fiyat uygulaması üzerine uygulanırdı. Bu cezayı bizzat yiğitbaşı kendi gidip dükkânı mühürletir ve ayakkabılarından birini esnafın damına atardı. Bu olay günümüze “pabucu dama atıldı” sözü ile gelmiştir.¹⁰³

Ahi kurumu yönetimi her alanda teşkilatlı bir yapıya sahiptir. Bu yapı Türkmenlerin Anadolu hâkimiyetinde yer almasına ve kendi mesleklerini özverili bir şekilde gerçekleştirmesine neden olmuştur. Yönetim birimlerine bakıldığında seçimle başa geldikleri görülür. Bu şekilde en alt esnaf yapılanmasından en üst esnaf yapılanmasına kadar dilek ve ricalarını Büyük Mecliste dile getirdikleri görülür. En küçük yamağından en üst Ahi Babaya kadar birlik, tek vücut halinde hareket etmiştir. Bu yapılanma sayesinde 13.yy’dan sonra Anadolu’yu derinden etkileyip, ilerlediği kurulacak olan Osmanlı Devleti’ni de etkilemiştir.

¹⁰²Cora, “Örgütlerin Yönetimi açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma”, s. 251-279.

¹⁰³ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 122-130.

Ahi teşkilatında bacı teşkilatı

Ahilerin kadınlardan oluşan koludur. Aşıkpaşazade tarihinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yer alan dört koldan söz eder. Bu kollardan biride Bacıyan-ı Rum'dur.¹⁰⁴ Bacı teşkilatı Ahilerin eşlerinden veya esnafların eş veya kızlarından oluşan zanaatla uğraşan bir yapılanmadır. Bu yapılanma Anadolu'da olduğu gibi dünyada da ilk kadın oluşumlarından biridir. Teşkilatın öncüsü ve lideri Ahilerin başında bulunan Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı'dır. Teşkilatta bulunan hanımlara (hanım dervişler) denilirken, küçük yaşta olan teşkilata mensup bayanlar ise aralarında bacı olarak birbirini çağırdığından teşkilatın ismi zamanla bacıyan olarak kaynaklara yansımıştır.¹⁰⁵

Bacıyan-ı Rum, Anadolu'da Müslüman Türk nüfusunun yayılmasına öncülük etmiştir. Bu yapılanma, Anadolu kadınına üretime teşvik etmek, genç kızları evlendirmek, yaşlı kadınların kalabilecekları birer imalat hane veya sosyal tesis inşa etmek gibi faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bu faaliyetleri sayesinde Anadolu'da sosyal yardımlaşmanın öncüleri olmuşlardır. Bacıyan-ı Rum'un, bu faaliyetleri göz önüne alındığında, tarihin bilinen ilk kadın örgüt yapılanmasıdır.¹⁰⁶

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Ahilik ve Bacı teşkilatı kurulduğu bilinmektedir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra I. Alaeddin Keykubat döneminde hem Ahiler hem de Bacı Teşkilatı Anadolu'nun çoğu bölgesine yayılmıştır. Özellikle Kayseri'de teşkilatlanan Ahiler, debbağ hanelerden çıkardıkları deri ve yünleri halı ve kilim yapımında kullanılması için Bacılara gönderirlerdi. Halı ve kilimde faaliyetlerinin yanı sıra küçük ev eşyaları ile de zanaatlarını gerçekleştiren Bacıyan daha sonraları çevre illere de yayılmıştır. Bu şehirler arasında Konya, Kırşehir ve Ankara yer almaktadır. Buralarda da aynı şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yayılım ile birlikte bir taraftan Ahi teşkilatı bir taraftan da Bacıyan teşkilatı Anadolu'nun Müslümanlaşmasına ve Türkleşmesine vesile olmuştur. Özellikle

¹⁰⁴ Aşıkpaşazade, *Osman Oğulları Tarihi*, (Çev. Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç), K- Kitaplığı Yayınları, 2003, s. 297.

¹⁰⁵ Veli Sırım, "Osmanlı Kadının Ekonomik Hayata Etkin Katılımları: Bacıyan-ı Rum Örneği" *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C 4, S 8, 2015, s.118-125.

¹⁰⁶ Yusuf Kemal Öztürk, Selami Sedat Akgöz, "Anadolu Kadınları Birliği (Bacıyan-ı Rum) Modelinden Yeni Nesil Kadın Kooperatiflerine Ahilik Felsefesinin İzleri", *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s. 833-842.

Anadolu’da Moğol tehlikesinin baş göstermesi ile birlikte gelen göçmen Türk nüfuzunu misafir ederek, yardımlarda bulunmuşlardır.¹⁰⁷

Bacı teşkilatını kurucusu Ahi Evran’ın eşi ve Evhadüddîn-i Kirmânî’nin kızı Fatma Bacıydı. Fatma Bacı Kayseri’de bulunduğu sırada şehri işgal girişiminde bulunan Moğol birliklerine karşı mücadelede bulunmuştu. Şehir düşünce kendisi ve diğer Ahi ve Bacılar yakalanarak tutsak edildiler.¹⁰⁸ Bu olaydan sonra Bacı Teşkilatı yara alsa da beyliklere sığınan Ahiler ile birlikte tekrar canlanmaya başlayacaktır.

¹⁰⁷ Sırım, “Osmanlı Kadının Ekonomik Hayata Etkin Katılımları: Bacıyan-ı Rum Örneği”, s. 118-125.

¹⁰⁸ Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 277.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AHİLERİN SİYASİ VE ASKERİ FAALİYETLERİ

3.1. Ahilerin Moğol İşgalinden Önceki Faaliyetleri

Ahilerin, Devletin içinde siyasi olarak ilk faaliyetleri II. Kılıçaslan'ın en küçük oğlu I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesi ile başlamıştır. (1192-1196)¹⁰⁹ Taht mücadelesinde Keyhüsrev'i desteklediler. Kardeşi Rükneddin Süleyman Şah Tokat melikiydi. Konya'ya doğru yola çıkan Süleyman Şah büyük bir ordu ile hareket ediyordu. Dört ay boyunca Konya şehrini Süleyman Şah muhasara etti. Ahiler, Sultan Gıyâseddin için *“daha öncede anlaştığımız gibi Sultanın Gıyaseddin'in namusuna helal getirmeyelim Melik Rükneddin'deki Sultanlık sevdası, şeytanın baştan çıkarmasından başka bir şey değildir.”* dediler. Konya ileri gelenlerinin isteği üzerine bir ahitname imzalayarak şehri teslim ettiler. Yapılan anlaşma ile savaş tazminatı olarak masraflarını dört ay taksitli ödeyeceklerini ayrıca Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'i ve efradının sağlıklı bir şekilde şehri terk etmeleri için aman istemişlerdi. Sultan Gıyâseddin şehri terk ederek Ermeni krallığına doğru yol almıştır.¹¹⁰

Bu hadisede Ahi fityanlarının etkin rol oynayarak Gıyaseddin Keyhüsrev'in hayatını kurtardıkları görülür. Türkiye Selçukluları siyasetinde etkili olan Ahilerin, Devletin içinde söz sahibi olduklarını gösterir. Özellikle siyasi olarak Gıyaseddin Keyhüsrev'i destekledikleri görülmektedir. Sultan, şehrin muhasarası sırasında halkın eziyet çekmemesi için anlaşmayı kabul etti. Ahiler yaptıkları faaliyetler sonucunda iki kardeş arasında çıkacak olan büyük bir savaşın önüne geçmiş ve savaşın zararlarının bütün Selçuklu Devletine yayılmasını engellemiştir.¹¹¹

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Sivas'ta devlet adamları tarafından karşılanmasının ardından Konya'ya doğru ilerlemiştir. Aksaray'a geldiğinde bir karşılama grubu tarafından refakat edilerek Konya sınırına kadar getirilmiştir. Âdeta bir muhafız alayı gibi Sultan'ı koruyan bu grupta şehir ileri gelenleri, Ahiler ve İğdişler bulunmaktadır. Ahi birliklerinin de içinde bulunduğu bir başka grup ise Obruk

¹⁰⁹ Kayhan Atik, “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 2, Kayseri 2011, s. 57-73.

¹¹⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye I*, s. 53.

¹¹¹ Kayhan Atik, “Ahilik ve Siyaset”, 57-73.

mevkiinde yeni sultanı karşılamıştır Ahiler, Kayseri’de yönetici kesim ile aralarında çekişme söz konusuydu. I. Alâeddin Keykubad bizzat Kayseri’ye giderek bu anlaşmazlığı çözmüştür. Kayseri’ye giden I. Alâeddin Keykubad, Ahiler tarafından karşılanmıştır. Bundan sonra Ahileri I. Alâeddin Keykubad himaye etmeye başlamıştır. O yüzden bu dönem Ahilerin Teşkilatlanmasının en hızlı olduğu ve Anadolu’nun her yerine yayıldığı bir dönemdir.¹¹²

Ahiler siyasi olarak faaliyetleri etkim olan bir gruptu. Bundan dolayıdır ki Türkiye Selçukluları döneminde devletin yönünü belirlemiştir. I. Alâeddin Keykubad döneminden sonra II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Ahiler ile arası açılmış ve anca Vezir Celaleddin Karatay döneminde Ahiler ile Devletin arası düzelmiştir.¹¹³

3.1.1. Baba İshak ayaklanması

Selçuklu Devleti himayesinde bulunan Türkmenler artık Selçuklu hâkimiyetini istemiyorlardı. Bunun temel sebeplerinden biri, Moğol istilasından kaçıp gelen Türkmen nüfusun hayvanlarını otlatacakları yer bulamamasıdır. Gelen bu yeni Türkmen nüfusun sıkıntıları karşısında devlet ilgisiz kalmıştır. Bu karmaşıklık döneminde kıtlık yaşayan Türkmen halk yağma girişiminde de bulunuyordu.¹¹⁴ Devletin içinde bulunduğu durumda böyle bir isyan girişimi için uygun bir süreç içindeydi.

Baba İshak, Baba İlyas adında bir Vefaiyye şeyhine iltisak etmiştir. Kurduğu zaviyede Türkmenler arasında önemli bir mevkiye yükselmiştir. Zamanla etrafında Selçuklu yönetiminden razı olmayan gruplar toplanmıştır. Gücü elde eden Baba İshak etrafındaki müritler ile isyana kalkışınca, Selçuklu ordusu isyanı bastırmak için üzerlerine gitmiştir. Fakat isyanı bastırmada Selçuklu askerleri sonuç alamayınca, Sultan başkent şehrini terk etmek zorunda kalmıştır. İsyân ancak Frank askerlerin yardımı sayesinde bastırılabilmiştir. İsyânın sonucunda üzerlerine düşün ağırlıktan dolayı Vefaiyye şeyhlerin beyliklerin hüküm sürdüğü bölgelere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır.¹¹⁵

¹¹² İbn Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye Fi 'l-Umuri 'l-Ala' iye I*, s. 232.

¹¹³ Atik, “Ahilik ve Siyaset”, s. 57-73.

¹¹⁴ Keleş, “Baba İshak İsyanı’nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi”, s. 73-91.

¹¹⁵ Şahin, “Vefaiyye”, s. 600-603.

I. Alâeddin Keykubad Döneminde Ahiler etkinlik yıllarının zirvesinde yer alıyorlardı. Devlet tarafından da bir nevi tanınmış bir teşkilatlı esnaf kuruluşuydu. Fakat özellikle Ahiler, Alaeddin Keykubat'ın ölümü üzerine II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e hiddetlenmişlerdir. Bunun nedeni Sultanın ölümü üzerinde şaibeli durumdan dolayıdır. Bu şaibeyi aydınlatmak isteyen Ahiler hiddetlenerek olayın aydınlatılmasını istemişlerdi. Bundan dolayı hem sadettin Köpek'e hem de II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e karşı harekete geçmişlerdir. Bu karşı duruş birçok Ahinin yakalanıp hapsedilmesine neden olmuştur. Bunların içinde Ahi Evran'da bulunuyordu.¹¹⁶ Ahi Evran'ın ile birlikte Baba İlyas ve adamları yakalanıp öldürüldüler. Bu durum Ahi ve Türkmenlerin Türkiye Selçuklularına karşı ayaklanmasına sebep oldu. Moğol işgali sırasında esir bulunan Ahi Evran daha sonraları Vezir Karatay döneminde serbest bırakılacaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi bu denemde Ahiler baskı altındaydılar.

3.2. Anadolu'da Moğol İstilas

Moğollar tarih sahnesinde önceleri silikteler. Hun Devletinin yıkılmasıyla birlikte biraz da olsun rahat davranmaya ve Asya'ya kabileler halinde yayılmaya başladılar. Moğollar merkezi birlikleri kabileler halinde yaşıyorlardı. Bu birlikten yoksun kabileleri bir araya Timuçin(Cengiz), getirdi. Moğollar XIII. yy tarih sahnesine çıktıkları görülmektedir. Cengiz uzun mücadeler sonucu bu kabileleri bir araya getirmiş ve 1208'de han unvanı almıştır. Moğol hâkimiyetini sağlayan Cengiz Han sonraları ise sırasıyla hâkimiyetine Kırgız ve Uygur halklarını da katmıştır. Karahitay topraklarını da ele geçiren Cengiz Han, Harezmsahlar ile komşuluk durumuna geçmiştir. Moğol kervanının pusuya düşürülerek öldürülmesi üzerine hiddetlenen Cengiz Han, bu olayı gerçekleştirenlerin Harzemşahlar olduğu bilgisi ile sefere başlamıştır. Harzemşahları Otrar'da katlederek topraklarını da ele geçirmiş ve Asya'da Mutlak hâkimiyet sağlamıştır.¹¹⁷

Moğolların İran bölgesini de ele geçirmesi ve daha sonraları Anadolu topraklarına yönelmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir. Cengiz hanın 1227 yılında ölmesi üzerine oğlu Ögeday Han Cengiz Han'ın işgal ve genişleme faaliyetlerini sürdürdü.

¹¹⁶ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 73.

¹¹⁷ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, C 30, TDV Yay, İstanbul 2005, s. 225-229.

Sınırları büyüyen Moğol İmparatorluğu artık tek bir merkezden yönetilmeyecek seviyeye ulaştı. Ögedey Hanın ölümünden sonra bir müddet karısı devleti yönetse de onun yerine Göyük Han ile Batu arasında ki mücadelede Göyük Han öldü. Moğol Devletinin başına Mengü Han geçince kardeşi Kubilay'ı Çin'e gönderdi. Diğer kardeşi olan Hülagu'yu da İran, Anadolu, Irak, Suriye ve Mısır'a tayin etti. Bunun üzerine tabi olarak zamanla parçalara ayrıldı. Deşt-i Kıpçakta Altın Orda Devleti, Doğuda Çin'e uzanan Kubilay hanlığı ve Batı'da İran'a hükmeden İlhanlılar Moğol İmparatorluğunun birer parçası olarak Dünya'nın dört bir tarafına yayılmışlardır.¹¹⁸

Harzemşahlar Otrar Faciasından sonra Anadolu topraklarına Moğollardan kaçıp gelmişlerdi. Fakat Moğollar onları takip ederek Anadolu topraklarına kadar geldiler. Bu dönemde Anadolu'da Selçuklu topraklarını yöneten Alaeddin Keykubat'tan dolayı daha fazla ilerleyemediler. Harzemşahlar Yassıçemen Savaşıyla güçlerini kaybedince Selçuklu himayesine girdiler. Ahlat bölgesinde hayatlarını sürdürürken Moğol baskını sonucu kılıçtan geçirilip evleri ateşe verildi. Küçük bir Moğol birliği karşısında dağılan Harzemşahlılar Moğol korkusunun etkisinden dolayı kaçıp dağılmışlardı. Selçuklu himayesinde tekrar toparlanan Harzemliler Anadolu topraklarında yaşamaya devam ettiler. Bölgede varlık gösteren Moğollar Anadolu'da Selçukluları teyakkuza geçirmiştir.¹¹⁹

Yavaş yavaş Doğu da varlığını hissettiren Moğollar, çeşitli dönemlerde Selçuklu topraklarına saldırılar düzenleyip devletin tavrını ölçüyorlardı. 1239 yılında Ögeday Han (Oktay Kağan) ve Alaeddin Keykubat birbirine elçi göndermiştir. Ögeday Han kendisine güvendiği Şemseddin Ömer Kazvini adında bir kişiyi iki Moğol askeri ile Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'a göndermiştir.¹²⁰ Alaeddin Keykubat'a kendisinin hoşgörü bir hükümdar olduğunu ve halkın kendisinden razı olduğunu söyleyerek sözlerine şöyle devam eder.

“Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve bize bağlanmaya çağırmak vacip oldu. Bizim halimizi bildirdiğimiz kimseler bize bağlanmazlar, asilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek köklerini

¹¹⁸ Özgüdenli, “Moğollar”, s. 225-229.

¹¹⁹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 431-434.

¹²⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 406.

kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır. Mallarını, mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceği bir şey olmaz.” Sultan bu sıralar Alanya’da bulunuyordu yanına varan elçiler hoş karşılandı. Sultan Alaeddin Keykubat mektubu okuduktan sonra Ögeday Hana hediyeler hazırlatarak, Şemseddin Ömer Kazvini ile mektubunu göndermek için hazırlık yapılmasını emretti. Fakat Sultanın ömrü yetmedi. Yerine geçen Gıyaseddin Keyhüsrev’de aynı hoşgörüyü elçiye göstererek hediyeler ile Oktay Kağan’a gönderdi. Kağan’ın yanına ulaşan Şemseddin Ömer Kazvini mektubu kağana verdi. Sultanın öldüğü haberini alınca Ögeday Han üç defa “yazık, yazık, yazık” demiştir.¹²¹

Anadolu toprakları tarih boyunca her zaman işgale maruz kalmıştır. Anadolu’nun çeşitli dönemlerde farklı milletlerin de işgaline maruz kaldığı görülür. Bundan dolayıdır ki Anadolu toprakları farklı milletler tarafından da yönetilmiştir. Moğol işgali başlamadan Anadolu’nun mutlak hâkimi Türkiye Selçuklularıydı. Alaeddin Keykubat’ın zehirlenip ölümü üzerine taht mücadelesinin galibi Alaeddin Keykubat’ın oğlu on altı yaşında olan Gıyaseddin Keyhüsrev olmuştu.¹²²

Moğollar İran’ı alıp, Gürcistan’ı kendilerine bağladıktan sonra Irak üzerine yaptıkları akınlarda Doğu Anadolu sınırlarında geziyorlardı. Baycu Noyan’ın Moğol birliklerinin başına geçmesi ile hareketlilik başladı. Moğol birlikleri Anadolu istilasına başlamaya karar vermişlerdi. Babai Ayaklanması sırasında Erzurum ilinde buluna askerlerin de bu ayaklanmaya gönderilmesi Moğolları iyice cesaretini arttırmıştı. 30 bin kişilik bir kuvvet ile, daima Anadolu’nun kapısı hükmünde olan Erzurum’a saldırıya geçtiler.¹²³ Şehir etrafına mancınıklar kurularak, taşlar ile yıpratılmaya çalışıldı. Şehirde kahramanca çarpışan şehir halkı ve subaşı Sinaneddin Yakup kale savunmasını gerçekleştirdiler. Moğollar muhasaraya devam etmeleri durumunda kışın tedarik aşamasında zorluklar çekecek ve kale kuşatmasına uygun olmayan askerlerinin kayıpları artacaktı. Bundan dolayı muhasarayı daha fazla devam ettiremeyeceklerini biliyorlardı. Fakat Selçuklu askerlerinin içinde bulunan Erzurum valisi Şerefeddin Duvini Baycu Noyan ile görüşerek şehri teslim etmesi karşılığında onun ve adamlarının hayatlarını bağışlamasını şart koştu. Akşam bir grup Moğol askerini

¹²¹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 450.

¹²² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 423-425.

¹²³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.146-149.

burçların birinden kale içene alarak, şehri teslim etti.¹²⁴ Erzurum da bulunan birliğin başında bulunan Sinaddün Yakup muhasara sırasında yardım istemişti. Fakat Sultan az bir askeri yardım göndermişti. Erzurum şehrini 1242 yılında işgal eden Moğol kuvvetleri Sinaddün Yakup'un başını Hülagu'ya gönderdi. O yılı Erzurum'da geçiren Moğol Kuvvetlerine karşı Selçuklulardan herhangi bir kuvvet gönderilmediğini gören Moğollar işgallerine devam etmişlerdir.¹²⁵

3.2.1. Kösedag Savaşı

Erzurum'un Moğol işgali, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından endişe verici bir durum olarak gözlenmiştir. Moğol istilasına karşısında bütün herkesin birlikte hareketliliği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı II. Gıyâseddin Keyhüsrev, beyleri ile birlikte istişare etti. İstişareler sonucunda Moğollara karşı bir ittifak kurulmasına karar verildi. Selçuklular yenilirse sıra diğer devletlere geleceği muhakkaktı. Bunun için birlikte hareket edilmesi için komşu illere elçiler gönderildi. Elçiler Eyyubi ülkesine, Ermenilere ve Harzemşahlar'a gönderildi. Elçiler gittikleri merkezlere hediye olarak altın ve gümüş götürdüler. Ayrıca ikta olarak toprak ile de ödüllendirileceklerini haber verdiler. Yardım için elçi gönderilen melikler katılacaklarına dair söz verdiler. Kayseri'den Sivas'a giden 70 bin kişilik ordu diğer birliklerin de katılmasını bekledi. Tecrübesiz olan beyler burada beklenirse Erzincan'ın ve Sivas'ın da yağmalanıp, yakılacağı düşüncesi ile hareket etmeleri gerektiğini söyleyerek Sultanın fikrini değiştirdiler. Fakat bu görüşü kabul etmeyen, Devlet işlerinde ve savaş alanlarında tecrübe kazanmış olan beylerin, Moğol birliklerini Sivas'ta karşılayalım önerilerine karşılık vermeyen Sultan ordu ile birlikte harekete geçme kararı verdi.¹²⁶ Tecrübeli devlet adamlarının Sivas'ta bekleyelim demelerinin sebebi erzak ve silah dolu olan şehirde savunma yapmak ve yorgun gelen düşmana karşı diri askeri grupla çıkmak istemişlerdir.¹²⁷

Moğol birlikleri içerisinde Ermeni ve Gürcü birliklerde bulunuyordu. Baycu Noyan komutasındaki Moğol birliği Kösedag'a yakın Alaşehir bölgesine gelmişlerdi. Gıyaseddin Keyhüsrev savaş için uygun bulunduğu Kösedag'a gelerek buradaki ovada

¹²⁴ İbn Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye Fi 'l-Umuri 'l-Ala' iye*, s. 62.

¹²⁵ Anonim *Selçuk-name*, s. 43.

¹²⁶ İbn Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye Fi 'l-Umuri 'l-Ala' iye*, s. 64-66.

¹²⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 452.

konuslandı. Savunmada kalalım diyen deneyimli devlet adamlarını dinlemeyen Sultanın emri ile 20 bin kişilik öncü kuvvet saldırıya geçti. Moğollar geri çekildiler. Fakat bu bir aldatmacaydı. Selçuklu ordusunu kısaç yaparak öncü birliklerini yok ettiler. Selçuklu ordusu Moğollar karşısında telaşa kapılarak dağıldı. Bunun üzerine beyler kaçmaya başladı. Selçuklu ordusunun yenilişini gören II. Gıyaseddin Keyhüsrev, önce Tokat’a oradan da Antalya ve Menderes kıyılarına kadar gitti. 1243 yılında Selçuklu ordusu tam manasıyla savaşmadan yenilince, Moğol birliklerinin ilerlemesini kesecek herhangi bir birlik bulunmadı. Moğollar önceleri bunun bir aldatmaca olduğunu düşündüler fakat daha sonraları durumun farkına vararak ilerlemeye başladılar. Savaş meydanında bulunan ganimetler Moğol ordusunun eline geçmiş oldu.¹²⁸

Kösedağ Savaşı sonunda Moğol birlikleri önce Sivas sonra Kayseri şehirlerini yağmalayıp, yakıyorlar ve son olarak Mugan’a doğru gideceklerinde Erzincan şehrini de yağmalayıp, kalelerini yıktılar. Baycu Noyan Mugan’a vardığında Amasya’da buluna vezir Mühezzibüddin Ali, Noyan ile görüşmek için yanına gitti. İki taraf arasında anlaşmaya varıldı. Selçuklu Devleti Moğollara vergi vermeyi kabul etmiş oldu. Yapılan anlaşma ile Selçuklular Moğollara senelik 360 bin dirhem gümüş para, 10 bin koyun, 1000 sığır ve 1000 deve vereceklerdi. Verilen tutarlar farklılık gösterebilmektedir. Bunun nedeni kaynaklarda tutar farklılıklarındandır.¹²⁹

Moğollar, Selçuklu Devletine hâkimiyet sembolleri olan yarlıg (berat) ve payza (madeni levha) verdiler. Bu durum Selçukluların Moğolların üstünlüklerini kabul ettiğini gösterebilir. Anlaşmaya varıldığı haberini alan Gıyaseddin Keyhüsrev çok sevinmiş ve vezir Mühezzibüddin Ali’yi hoş karşılayıp hediyeler taktim etmiştir.¹³⁰ Köseadağ Savaşı Anadolu Selçukluları için çok büyük bir felakettir. Bu felaket Anadolu’nun her yerini yangın yerine çeviren bir ateş halini alacaktır. Selçuklu Devleti ve askerlerinin Köseadağ Savaşında ağır bir yenilgi alması Anadolu’nun kaderini

¹²⁸ Sevim- Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, teşkilat ve Kültür*, s. 471-472.

¹²⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 465.

¹³⁰ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı 4, İstanbul 2012, s. 235-236.

değiştirecek siyasal, sosyal ve ekonomik bir yıkım getirecektir. Bundan dolayı Köseadağ Savaşının yapıldığı bu yıla “Baycu Yılı” olarak tarihteki yerini alacaktır.¹³¹

3.2.2. Sivas’ın İşgal Edilmesi

Baycu Noyan Köseadağ Muharebesinden sonra Selçuklu ordusunun arkasından gitti. Fakat hiçbir ordu ile karşılaşmadı. Bunun üzerine yönünü Sivas topraklarına doğru çevirdi. Sivas’ta Kadı Necmeddin-i Kırşehirli bulunmaktaydı. Kadı Necmeddin, Harzemşahların Moğollar tarafından nasıl yağmalandığını ve ateşe verildiğini bizzat kendisi şahit olmuştur. Bundan dolayı hediyelerde bulunarak, Baycu Noyan’ın yanına gitti. Şehri teslim edeceği konusunda kendisine berat verdi. Bunun üzerine kimseye dokunulmayacağı garantisini veren Noyan ve askerleri şehirde üç gün yağma yaptıktan sonra Sivas’tan ayrılıp, Kayseri’ye yöneldiler.¹³²

3.3. Ahilerin Moğollar ile Mücadelesi

3.3.1. Kayseri’nin işgali sırasında ahiler

Moğol birlikleri Kayseri’ye yöneldikleri sırada Kayseri’de hâlihazırda Ahiler bulunuyordu. Ahilerin merkezlerinden bir de Kayseriy’di. Ahiler Kayseri’de teşkilatlanmalarını tamamlamış ve şehrin her bölgesine hâkim konumdaydılar. Ahiler, Moğolların Kayseri’ye yöneldikleri haberini alınca hazırlıklara başladılar. Askeri olarak da alplık vasıfları olan Ahiler, Moğol kuşatmasını beklemeye başladılar. Gıyaseddin Keyhüsrev ve beyleri orduyu bırakıp Menderes Kıyılarına çekilirken, Kayseri halkı kendi başlarına kalmışlardı. Moğol saldırısına Sivas gibi hazırlıksız değillerdi. Özellikle Selçuklu askerlerinin yanı sıra Ahiler de gelecek olan saldırıya hazırlık yapmışlardı. Şehrin Ahileri surları güçlendirmek için çalışmalar başlattılar. Ayrıca Köseadağ Savaşından gelen Fahreddin Ayaz ve Samsamüddin Kaymaz da şehirdeki hazırlıkları organize etti. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Moğolların Kayseri şehrine gelmesini beklediler.¹³³

¹³¹ Niğdeli Kadı Ahmet, *El-Veledü’s-Şefik Ve’l-Hafidü’l-Halik*, (çev. Ali Ertuğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 443.

¹³² İbn Bibi, *El Evamirü’l-Ala’iye Fi’l-Umuri’l-Ala’iye*, s. 70-73.

¹³³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.160.

Ahiler şehirlerde, esnafların yöneticisi konumundaydı. Bundan dolayı her işin bir piri olduğu inancına sahip esnafları yönlendirerek şehirde tekel durumuna gelmişlerdir. Şehrin ekonomik yönünü Ahiler belirlemekteydi. Çünkü esnafın dükkân açmasına izin veren, usta ve çırakların eğitilmesi ve belgelerinin verilmesi Ahilerin elindeydi. Bundan dolayı söz konusu zanaatla uğraşan toplulukları da yönetmekteydiler. Aynı bir tarikat şeyhi gibi toplulukları ellerinde tutabilme otoritesine sahiptiler. Ayrıca şehrin muhafızlığı görevini de Ahiler gerçekleştirebilmekteydi. Şehir savunmasız kaldığında Ahi sipahi (fetayan) devreye girer ve şehrin savunulması için ellerinden geleni yaparlardı. Bu duruma en iyi örnek Moğolların Kayseri kuşatmasıdır. Kayseri’de bulunan Ahiler, kalenin surlarını ve burçlarını güçlendirmek için çalışmışlardı.¹³⁴

Moğol ordusu gelince Kayseri şehrinin dışında bulunan mahalleleri ele geçirip, buradaki insanları öldürüp, evleri yağmalayıp yaktılar. Şehrin debbağlar çarşısına bakan bölümüne üç tane mancınık kurdular. Bu mancınıklar ile şehri ateş altına aldılar. Fakat Kayseri halkı el birliği ile şehri savunmaya devam etti. Ayrıca şehrin dışında bulunmakta olan Türk birlikleri Moğollara saldırıda bulunmaktaydı. Moğollar Kayseri bölgesine kadar gelirken şehirleri yağmaladıkları için ellerinde silah ve yiyecek bulunuyordu. Bu kuşatma takribi 15 gün sürmüştür. Aslında Moğollar bu saldırıyı bırakıp dönmek niyetindeydiler. Hajuk Oğlu Hüsam adında İğdişbaşı, Baycu Noyan ile görüşmek için şehrin sulu yolundan yanına gitti. Görüşmeden haberdar olan Fahreddin Ayaz’da canlarının bağışlanması karşısında teslim olmayı kabul etti. Samsamüddin Kayamaz kalınca şehirde mücadeleye devam etmesine rağmen Kayseri şehri Moğol kuvvetlerine teslim olmak zorunda kalmıştır. Moğollar yakaladıkları askerleri ve halkı da esir ettiler. Kadınları tutsak ettikten sonra diğerlerini öldürdüler. Kayseri’yi yağmaladıktan sonra dönüş yoluna koyuldular.¹³⁵

Bacı teşkilatı lideri ve Ahi Evren’in hanımı Fatma Bacı Kayseri’de esir alınmıştı. Fatma Bacı, Evhadüddin-i Kirmani’nin kızıdır. Moğollara esir düştükten 15

¹³⁴ Resul Ay, “XIII-XIV. Yüzyıl Anadolu’sunda Kentsel Yönetim ve Kent Toplumunda Oterite Politikası” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S 32, 2002, s.24-44.

¹³⁵ İbn Bibi, *El Evamirü ’l-Ala ’iye Fi ’l-Umuri ’l-Ala ’iye*, s. 72-75.

yıl sonra geri dönüp Kırşehir’de tekrar Ahi Evren ile birlikte yaşamışlardır. Ayrıca Fatma Bacı, Bacıyan-ı Rum’unda kurucusu olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁶

Moğolların Azerbaycan Mugan adında bölge kurarak Anadolu akınlarını bu askeri üstten yönetiyorlardı. Baycu Noyan buraya geri dönmesi için yola çıktığında yol üzerinde Erzincan’a da gitti. Erzincan’da ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra Mugan’a devam ettiler. Gıyaseddin Keyhüsrev Moğollar ile anlaşmayı duyunca Konya’ya geri dönmüştür. Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan halkın bir kısmı, Moğol işgalinden dolayı Halep’e göç etmek zorunda kalmıştır. Selçuklu Devleti Moğollar ile sulh anlaşmasına varınca, Anadolu’da tekrar sükûnet dönemi başlayacaktır.¹³⁷

3.3.2. Moğol hâkimiyetinde Anadolu ve Ahiler

Bütün bu felaketler yaşanmadan önce, Anadolu toprakları selamet içinde olmuştur. Bu nedenle istiladan önce Ortaçağ Türkiye’si için İbni Batuta “Şefkat Diyarı” demiş ve hiçbir memlekette görmediği refahı, huzur ve düzeni burada gördüğünü söylemiştir.¹³⁸ İşgalden sonra Anadolu eski gösterişli günlerinden uzak bir yola kaymıştır. Bu da zamanla kargaşaya, düzensizliğe ve yağmaya doğru Anadolu topraklarını sürüklemiştir. Ayrıca toplumda Moğol ve Selçuklu yönetiminden bıkan Türkmenler bir göç dalgası başlatarak Anadolu’nun Batı kısmındaki bölgelere yöneldiler. Bu durum Anadolu’da yeni siyasi toplumsal ve politik gelişmelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Uç bölgelerde beylikler güçlenerek, Selçuklu Devletinden ayrılıp, kendi müstakil beyliklerini kurmuşlardır.¹³⁹

Ahilerin Moğollara karşı tavır tutunmalarının birden çok sebebi vardır. Bu sebeplerden başlıcaları Moğolların Müslüman olmamaları ve Abbasi Devleti’ni yıkmaları, İlhanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde İslam karşıtı tavırları ve en önemlisi de Ahi kardeşlerinin Moğollar tarafından öldürülmesi ve Ahi dükkân ve mallarının yağmalanmasıdır. Ayrıca I. Alaeddin Keykubad ve II. İzzeddin Keykavus’un Ahiler ile olan iyi münasebetleri dolayısıyla Selçuklu hanedanlığına bağlılıkları söz konusuydu. Türkiye Selçuklularına, Moğollar tarafından indirilen büyük darbe

¹³⁶ Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 277.

¹³⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 463-467.

¹³⁸ *İbni Battuta Seyahatnamesi* I, (çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s. 400-402.

¹³⁹ Şakir Turan, “Moğol İşgalinden Sonra Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 29, 2011, s.185-194.

dolayısıyla da karşıydılar. Anadolu’da Moğol işgali ile birlikte büyük bir yıkım ve kargaşa dönemine girilmiştir.¹⁴⁰

Böyle karmaşa döneminde II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Moğol yenilgisinden sonra yapılan anlaşmanın yanı sıra Batu Han ile de anlaşma yaparak Moğolların tekrar saldırmalarının önüne geçmeye çalışmıştır. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, İbni Bibi’nin babası Şemseddin İsfahani’yi Batu Han’a hediyeler ile birlikte elçi olarak göndermiştir. Batu Han bu durumdan memnun olarak Sultan ok ve yay göndermiştir. Ok ve yay bir hakimiyet sembolüdür. Ayrıca yanlarında bir nökerlerini de göndermiştir. Nöker Selçuklularda hoş bir şekilde misafir edilmiştir. Batu Han Şemseddin İsfahani’nin Anadolu’yu hakimiyet altına almasını emretti. Nitekim İsfahani ölünceye kadar bu görevi yürütmek için gayret göstermiştir.¹⁴¹

Ermenilerin Köseadağ Muharebesi sırasında ordu göndermesi gerekirken göndermemiş, ayrıca Ermenilere sığınan Türk ve haneden üyelerini Moğollara teslim etmişlerdir¹⁴² Çukurova’da bulunan Ermeni Krallığı, Selçuklu Devleti’nin içinde bulunduğu bulanımdan istifa de ederek isyan girişiminde bulundu. II. Gıyaseddin Keyhüsrev tekrar Selçuklu Devleti’nin azametini göstermek ve Ermenileri hâkimiyet altına almak için Tarsus’u kuşatmaya başladı. Sefer sırasında Ermeni bölgelerinin çoğu tekrar elde edilmişti. Alanya’da bulunan Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev’in 1245 yılında ani ölümü üzerine vezir Şemseddin Ermenilerin sultanın öldüğü haberini almadan anlaşma yaparak geri çekildi.¹⁴³

Sultanın ölümü üzerine diğer Sultanlar gibi Sultanlar Türbesine defin edildi. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev’den sonra yerine oğlu İzzeddin Keykavus Konya’da tahta geçti. İzzeddin Keykavus kendisi ile birlikte üç kardeştiler. Bu iki kardeşin isimleri Alaeddin Keykubat ve Rükneddin Kılıç Aslandır.¹⁴⁴ Bu dönemden sonra ihtiras sahibi ve Türk olmayan devlet adamlarının yönetici olarak Selçuklu vezirliğini yapması ve Moğol baskıları ile siyasi kargaşa yaşanması, Devletin hep bunalımlı yıllar

¹⁴⁰ Mustafa Akkuş, “Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler”, *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Cilt II*, Kırşehir 2017, s. 613-626.

¹⁴¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 469.

¹⁴² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 470.

¹⁴³ Ali Sevim, “II. Keyhüsrev” *DİA*, TDV Yay, C 25, Ankara 2022, s. 348-350.

¹⁴⁴ *Anonim Selçuk-name*, s. 44.

yaşamısına neden olmuştur. Bu durum II. Mesud'un ölümüne kadar sürecek ve ölümünden sonra Selçuklu Devleti yıkılacaktır.¹⁴⁵

Celaledin Karatay vezirliğinde, Devleti yönetirken hoş görülü bir politika uygulayarak halkın gönüllerine girmiştir. Halkın ayrışabileceği bir dönemde devletin bekası için birleştirici bir rol oynayarak Moğol işgalindeki yıkımı en aza indirmeye çalışmıştır. 1254 yılına kadar Anadolu Selçuklu Devleti himayesinde hizmet vermiştir.¹⁴⁶ Celaledin Karatay, Ahi Evran'ı habisten çıkarmış ve Ahiler ile iyi ilişkiler yürütmüştür. Celaledin Karatay'ın ölümünden sonra biraz da olsa düzelttiği birlik ve dirlik yılları son bulmuştur. Kılıç Aslan ve Keykavus arasında taht mücadeleleri başladı. Diğer kardeş Alaeddin ise Moğollar ile görüşüp Anadolu'ya geri dönüş yolunda Erzurum'da 1255 yılında öldü. İzzeddin Keykavus ile Kılıç Aslan arasında ki mücadeleyi İzzettin Keykavus kazanmıştır. Kılıç Aslan Türkmenler tarafından yakalanarak Selçuklu ordusuna teslim edildi. İzzeddin Keykavus kardeşini Borgulu Kalesine gönderdi.¹⁴⁷ Karatay'ın ölümü ve taht kavgalarının artması Anadolu'da düzensizlik ve karmaşaya neden olmuş bundan dolayı Moğolların ikinci bir saldırısı meydana gelmiştir.

Baycu, Anadolu seferi sırasında 1256 yılında, II. İzzeddin Keykavus ile karşılaşınca Sultanın yanında bulunan emirler, Baycu'dan korktuklarından Sultanın yanında yer almadılar. Bu olay karşısında Baycu, Moğol askerlerine emir vererek, birçok Selçuklu emiri ve askerini kılıçtan geçirdi. II. İzzeddin Keykavus kurtuluşu kaçmakta buldu. Moğollarla yapılan anlaşma ile birlikte Konya ilini Baycu'nun saldırısından Hazineci Nizameddin Ali halktan topladığı paralar ile halkın canını yine halkın parası ile kurtardı. Develer yükü mal ile birlikte Konya'yı Baycu'dan satın aldı Baycu, Konya şehrini yıkacağı ile alakalı yemin etmişti. Baycu yemini yerine getirmek için Konya şehrinin surlarını yıktı. Fakat şehre dokunmadı. Konya' şehrini terk ederek, Bala şehrine geri döndü. Sultanın kaçması üzerine Rükneddin Kılıç Aslan esir olduğu kaleden çıkarılıp tahta geçti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Yaşar Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, Nobel Yayınları, 2012, s. 301.

¹⁴⁶ *Anonim Selçuk-name*, s. 45.

¹⁴⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 491-494.

¹⁴⁸ *Anonim Selçuk-name*, s. 47.

Baycu'nun Anadolu'yu terki üzerine İzzeddin Keykavus tekrar Konya'yı ele geçirmek için yola çıkmıştı. Rükneddin Kılıçaslan ile aralarında çetin mücadeleler başladı. Mücadelelerden bir sonuç çıkmayınca İki kardeş Hülagu'nun yanına giderek barıştılar. Bu dönemde Muineddin Pervane her iki sultanın vezirlik görevinde bulunuyordu.¹⁴⁹ İki kardeş Anadolu'ya gelince topraklar ikiye ye ayrıldı. Kızılırmak'ın Batısı Kılıç Aslan'a Doğusu ise Keykavus'a verildi. Bunun yanında Moğollara vergi 20 bin altın olarak belirlendi. Yanlarında Moğol askerleri de birlikte Anadolu'ya gelmişti. Bu askerlerin giderleri de Anadolu Selçuklu hazinesi tarafından ödenecekti. Bu durum ila Anadolu topraklarında Moğol hâkimiyeti artmıştır. Selçuklu hükümdarları her sene 20 bin altın verecek durumları yoktu. Moğol askerlerinin de Anadolu'ya gelmesi Selçuklu Sultanlarının Moğollara bağlı bir statüye geçmelerine neden olacaktı.¹⁵⁰

Ahilerin Siyasi Faaliyetleri ve Ahi Devleti

Kösedağ Muharebesinden önce de Ahiler I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden dolayı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i suçluyorlardı. Bundan dolayı çoğu ahi gözden düşmüş, hatta Ahi Evran da hapse atılmıştı. Moğolların Anadolu'yu işgali sırasında özellikle Kayseri'de Moğollara karşı savaşmış ve şehit düşmüşlerdi. Bundan dolayı da Moğollara karşı bir husumetleri vardı. Ayrıca Moğol işgalinden dolayı yıkılan şehirler ve beldelerde yönetici sınıf bulunmamasından dolayı bu beldelerde ve şehirlerde Ahiler, yöneticiliğe soyunmuş toplumu tekrar birleştirici bir unsur taşımıştır.

Şehirlerde ve beldelerde Selçuklu Devletinin otoritesinin zayıflaması, Türkmen nüfusun etkinlik alanlarını genişletmiştir. Bu Türkmen nüfusun içinde en önemli yeri Ahiler, tutmaktadır. Ahileri direk denetleyecek bir kurumun olmaması, Ahilerin isteklerini direk dile getirebilecekleri bir otorite kurmasına yönlendirmiştir. Hatta bölgedeki otorite Ahilerden asker yardımında bile bulunmuştur.¹⁵¹ Bu durumda Ahilerin artık esnaf ve yardım kuruluşu yanı sıra Anadolu'daki kargaşa ve kaos döneminde askeri yapılanmalarının da ortaya çıktığını göstermektedir.

¹⁴⁹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 158.

¹⁵⁰ Faruk Sümer, "Keykavus II", *DİA*, C 25, TDV Yay, Ankara 2002, s. 355-357.

¹⁵¹ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 329.

Moğol işgalinden sonra ahilerin siyasi faaliyetleri

Selçuklu Devleti Moğol tahakkümünde kalması sonucu Devlet içinde bulunduğu kargaşadan dolayı taht mücadeleleri ve vezirlerin kişisel ihtiraslarına neden olduğu görülmektedir. Böyle bir dönemde Ahiler hem kendi selameti için hem de halkın bu kargaşa döneminden kurtulmaları içi siyasi olarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Sarayda baş gösteren bir dizi olayda kendileri çıkarları için Şemseddin Hasoğuz'u ve Câmedâr Emîr Esededdin Ruzbe'yi ortadan kaldıran Emir-i Dad Nusret ve Pervane Ebubekir Attar olaylardan dolayı yakalanmasına karar verildi. Başkent Konya'dan Aksaray'a taşınmasına karar verildi. Bu olayların asıl müsebbibi olan Emir-i Dad Nusret'in yargılanması için kendisi Aksaray'a çağrıldı. Nusret cezalandırılacağını anlayarak etraftaki Ahilerden yardım istese de sonuç alamadı. Emir-i Dad Nusret Sivas'ta yakalandı. Ahiler ile birlikte Subaşı Emir Yavtaş şehirde Pervaneyi aradılar. Pervane yakalanarak hapsedildi. Olayların bu şekilde bitirilmesi Vezir Şemseddin İsfahani'nin otoritesini güçlendirmiştir.¹⁵² Bu olaylar gösteriyor ki Ahiler her ne kadar Anadolu Selçuklu Devletinde itibarlarını kaybetmiş gibi görünseler de özellikle siyasi ilişkilerde hala ne kadar etkin olduklarını göstermektedir.

Moğol tahakkümünde olan Anadolu'da huzur dönemi sonra ermiş ve artık hiçbir statüde halk rahat yüzü görmemiştir. Bunlardan etkilenenlerin en başında Ahi birlikleri gelmektedir. Çünkü Moğollar gittikleri yerlerde ilk olarak esnaf kuruluşu olan Ahilerin dükkanlarını yağmalamış ve zaviyelerini yakmıştır. Ayrıca yığınla Ahinin kanına Moğollar girmiştir. Bundan dolayı Moğol işgali başladığından bu yana Ahiler Moğollara hep husumet duymuşlardır. Moğol işgalinden sonra şehirlerde kargaşa ve düzensizlikten dolayı otorite boşlukları ortaya çıkmıştır. Görevli oldukları şehir ve belde de siyasi statü üstlenen Ahiler kimi zaman bağımsız hareket etmişlerdir.¹⁵³

Moğollar Kayseri yağmalayıp yıktıktan sonra, Ahiler tekrar Kayseri şehrinde teşkilatlanıp şehrin emniyetini sağlamışlardır. Özellikle Selçuklu idaresinin zayıfladığı ve Moğol hâkimiyeti döneminde Ahi Emir Ali şehrin idari ve askeri boşluğunu

¹⁵² Mehmet Suat BAL, "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahani", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 19, 2006, s. 265-294.

¹⁵³ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 141.

doldurarak, üzerine düşeni yerine getirmiştir. Ahi Emir Ali Kayseri şehrinin ileri gelenlerinden olup kendine ait bir Ahi kolunu yönetiyordu. Kendisine “Emir-i Kebir” unvanı verilmişti.¹⁵⁴ İbni Batuta seyahati sırasında Kayseri şehrine geldiğinde Ahi Emir Ali’nin zaviyesinde konaklamıştır. Ahi Emir Ali’den söz ederken kendisinin bölgenin ileri gelen Ahilerinden olduğu ve kendisine ait Ahi kolu olduğundan söz eder.¹⁵⁵ İbni Battuta ayrıca Moğol işgalinden sonra şehir yönetimi ile alakalı “*şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde idareyi ahıların ellerine almaları ve bir nevi hükümet etmeleridir. Davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir hükümdar gibi hareket ediyorlar*”¹⁵⁶ diyerek Ahilerin Moğol işgalinden sonra şehirlerin tekrar eski işleyişine döndürmeye gayret gösterdikleri görülmektedir.

Sivas şehrinde de Ahilerin yönetimde söz sahibi oldukları görülüyor. Moğolların işgalinden sonra Sivas şehrini yöneten Erzurumlu Hoca, Ahi Muhammed Divani, Ahi Çelebi ve Ahi Emir Ahmed şehrin ileri gelen ahilerindendi.¹⁵⁷ Eflaki’nin anlattığına göre Ulu Arif Çelebi ile Erzurumlu Hoca arasında anlaşmazlık meydana gelmiştir. Erzurumlu Hoca’dan söz ederken, aşağı tabakadan insanlar Erzurumlu Hoca’nın etrafında toplanmış ve Ulu Arif Çelebi ile aralarında tartışma meydana gelmiştir. Bu tartışma sırasında Moğol kumandanı Arap Noyan’da oradaydı. Halkı öldürmek için harekete geçtiğinde Ahi Muhammed Divani’nin araya girmesi ile topluluk ayrıldı. Ulu Arif Çelebi, Sivas’tan ayrılıp Tokat iline gitti. Bu olay üzerine Erzurumlu Hoca öldürüldü. Öldürülme sebebini Eflaki dile getirmemektedir. Fakat Moğollar tarafından öldürdüğü ihtimal dahilindedir. Bunun üzerine Ahi Muhammed Divani ve diğer Ahiler Ulu Arif Çelebi’ye biat ederek müridi oldular.¹⁵⁸

IV. Rükneddin Kılıçaslan, başa geçtiğinde Seyfeddin İsfahani’yi yakalatıp öldürmüştü. İsfahani, Türk Ahmet Ayaklanmasını bastırmak için görevlendirilmişti. Geldiğinde yakalanması için Selçuklu ordusu harekete geçti. Bu olay esnasında Ahiler İsfahani’yi savunan birliktiler. Fakat yine de yakalanan İsfahani 1249 yılında

¹⁵⁴ Akkuş, “Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler”, s. 619.

¹⁵⁵ İbni Battuta Seyahatnamesi I, s. 415.

¹⁵⁶ İbni Battuta Seyahatnamesi I, s. 416

¹⁵⁷ Akkuş, “Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler”, s.619.

¹⁵⁸ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Kabalcı Yay, Baskı 1, İstanbul 2012, s. 631-633.

öldürüldü.¹⁵⁹ Moğol işgalinden sonra Ahi birliklerinin gücünde bir azalma olmuştur. Fakat bu olayda da görüldüğü gibi aktif bir siyaset yürütmüşlerdir.

Cimri olayı ve Ahi Ahmetşah

Ahi Ahmetşah Konya'nın ileri gelen Ahilerindendi. Ahi Ahmetşah yüksek vasıflı, cesur, merhametli, koruyucu, yardımsever, yoksul babası ve cömert biriydi. Ayrıca Konya'nın en zengin tüccarlarındandı. Bu zenginliği ipek yolundan ve ipek dokumacılığından elde etmiştir. İpek dokumacılığıyla uğraşan Ahilerin lideri konumunda yer almaktaydı. Ahi Ahmetşah siyasi olarak etkin ve Konya'nın yönetiminde söz sahibiydi.¹⁶⁰ Ahi Ahmetşah Moğol tahakkümü sırasında Konya'da bir dizi olayda etkinliğini görmekteyiz. Bu olayların başında Cimri olayı gelmektedir.

Selçuklu hanedanlığı içinde bulunduğu ağır politik durumdan dolayı gittikçe Moğol tahakkümüne girmeye başlamıştır. Özellikle Moğolların Anadolu'ya etkileri siyasi, ekonomik ve askeri olarak artmıştır. Moğol İlhanlıları gittikçe vergiyi arttırmış, buda halkı ekonomik olarak yıpratmıştır.¹⁶¹ Moğollar, Anadolu Selçuklu Devletini tamamen bir vasal haline getirince Konya 1277 yılında Türkmen egemenliğine girdi. Karaman oğlu Mehmet Bey Konya şehrini almak için harekete geçmiştir. II. İzzettin Keykavus İstanbul'a sığındığında VIII. Mikheil tarafından Enez Kalesine hapsedilmişti. Altın Orda Devletinin başında bulunan Berke Han İzzettin Keykavus'u kaleden çıkarmış, yanına getirmişti. Berke Han'ın amacı kendisi Müslüman olduktan sonra İlhanlılara karşı Anadolu'da İzzettin Keykavus'u desteklemektir. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu söyleyen Siyavuş ile Karamanoğlu Mehmet bir hükümet darbesi ile Konya'yı ele geçirdi.¹⁶²

Karamanoğlu Mehmet Bey Memlûklü'lerin İlhanlılar ile mücadelesinden cesaret alarak Sultan Baybars ile iletişime girmiş ve bağlılığını bildirmişti. Sultan Baybars, Mehmet Bey'e hâkimiyet sembolleri göndermiştir. Mehmet Bey, Gıyaseddin Siyavuş ile birlikte harekete geçerek Konya'ya yöneldi. Konya şehrini kuşattılar. Özellikle şehrin muhasarası sırasında Ahi Ahmetşah, Ahilerden oluşan birliklerini kale

¹⁵⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 485.

¹⁶⁰ Akkuş, "Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler", s.620.

¹⁶¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 523.

¹⁶² Mazlum Şahin Demir, "Moğol Sömürüsüne Karşı Bir Başkaldırı: Konya Muhafızı Ahi Ahmedşâh", *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, S 2, 2020, s. 150-160

surlarına yerleştirmişti. Ahi Ahmetşah kale muhasarası sırasında kullanılan silahları ürettiği de biliniyor. Şehir ilk safhada savunma yapsa da daha fazla dayanamadı. Karamanlı Mehmet Bey ordusu şehre girdiğinde Ahilerin başında Ahi Ahmetşah bulunuyordu. Konya’da etkili olan bu ahi ve diğer ahiler Siyavuş’a itaatlerini bildirdiler.¹⁶³ Eflaki, Ahi Ahmetşah’ın cömert ve yiğitlerin başında zengin biri olduğunu ve emrinde binlerce asker bulunduğunu söyler.¹⁶⁴ Ahi Ahmet, Konya’da güçlü bir yapılanma oluşturduğu bellidir. Bu yapılanma esnaf teşkilatı olduğu gibi askeri nitelikte olan bir yapılanmadır.

Gıyaseddin Siyavuş, Konya Şehrini aldıktan sonra, ertesi gün emirlerin önünde saltanat koltuğuna oturdu. Vezirlik makamına da Mehmet Bey geçti. İlk iş etraftakilere Sultan Siyavuş’a biat etmeleri için fermanlar gönderildi. Yayımlanan fermana “*Bugünden sonra hiç kimse divanda, dergâhta, bergahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka bir dil konuşulmayacak*” diye karar alındı.¹⁶⁵ Başkent şehrinin ele geçirildiği haberi alan Vezir Sahib Fahrüddin’in çocukları Nusreddin Hasan ve Tacüddin Hüseyin harekete geçtiler. Sahib Fahrüddin’in oğullarının Konya’ya doğru geldiği haberi Mehmet Bey ve Siyavuş’a ulaşınca hazırlıklara başladılar. İki ordu arasındaki mücadeleyi Mehmet Bey ve Siyavuş kazandı. Kazanılan galibiyetin üzerinden çok geçmeden Moğol birlikleri ve Sahib Fahreddin Ali komutasında Selçuklu ordusu Konya’ya doğru harekete geçti.¹⁶⁶ Büyük bir ordunun geldiği haberini alan Mehmet Bey ve Siyavuş şehri terk ettiler. Konyalılar da Selçuklu ordusu ile Moğolların geleceği haberini aldılar. Bunun üzerine Konya Şehri hazırlıklara başlayarak Karamanoğulları ve Siyavuş’u şehre almadı. Ahi Ahmetşah mancınıklar ve kale savunmasında kullanılan aletleri hazırladı. Muhasara sırasında başarı olamayacakları gören Mehmet Bey ile Siyavuş, Konya şehrinden ayrıldılar. Bu olay ile birlikte Siyavuş’un saltanatı son bulmuş oldu.¹⁶⁷

Moğolların Anadolu’daki komutanı Geyhatu Konya Şehrini istilaya gelmiştir. Ahi Ahmetşah bundan önceki olayda Moğollar ile birlikte hareket etmişse de şimdi tam tersi olarak Moğolların Konya Şehrine girmesinin önüne geçmeye çalışmıştır.

¹⁶³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 575-579.

¹⁶⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 463.

¹⁶⁵ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 209.

¹⁶⁶ Ali Sevim, “Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not”, *Belleten*, 1961, C 25, S 97, s. 63-75.

¹⁶⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 583.

Bunun nedeni Konya Şehrini Moğol acımasızlığı ile şehrin yağmalanıp ateşe verilmesinin önüne geçmek olmalıdır. Nitekim Geyhatu ile görüşen Ahi Ahmetşah, Geyhatu'yu etkilemiş ve Geyhatu'nun Konya'yı işgalini engellemiştir. Geyhatu sadece belli bir kısım asker ile birlikte şehre ziyaret amacı ile girmiştir.¹⁶⁸ Eflakinin rivayetine göre Geyhatu rüyasında Mevlana'yı görmüştür. Mevlana'nın benim şehrimi işgal etme diye telkin ettiğini ve Geyhatu'yu boğazından sıkarak uyandırdığını söyler. Geyhatu şehre girince Ahi Ahmetşah ile birlikte baş başa görüştüğü sırada Ahmetşah'ın yanında bir adam görür. Geyhatu Ahmetşah'a yanındaki adam da kimdir sorduğunda Ahi Ahmetşah, Geyhatu'nun gözüne görünenin Mevlâna olduğunu anlar ve yanımda duran kişi Mevlana'dır der. Geyhatu'nun gece rüyasına giren Mevlana olduğunu anladığından Konya şehrine saldırmasının önünde engel olmuştur.¹⁶⁹ Ahilerin teşkilat yapısında ihya ve inşa özellikleri vardır. Bu özellik Ahi Ahmetşah'da görmektediriz. Moğol işgali ile birlikte başlayan yıkımın önüne geçmek için elinden geleni yapmıştır.

Moğolların Anadolu'daki ordu komutanlığına İrencin Noyan'ı getirildi. İğrencin Noyan, Anadolu'da halka büyük zulümler yapmıştır. Özellikle Ahilerin toprak ve mallarına el konulmuştur. Aksaray Hanı iki burcu İrencin Noyan'ın saldırıları sonucu yıkılmıştır. Yapımı için tekrar kaynak ayrılıp inşa edildi. Bu da Han üzerinde bulunan yolun tekrar eski gösterişli gününe geri dönmesine neden olmuştur. Hana Türk emirlerinden İlyas adlı kişi de oraya gelmiş ve İrencin Noyan'a baş kaldırmıştır. İrencin Türk beylerine ve Ahilere rahat vermemiş; Ali Melik Paşa ve kardeşi Ahi Ahmed'in mülkünü kendi adamlarından Şengit Oğlu'na vermiştir. Hatta Şengit Oğlu ile Ali Melik ve Ahi Ahmed arasında savaş boyutuna gelen kavgalar olmuştur. Nihayet Şengit Oğlu Ali Melik ile birlikte Ahi Ahmed, Hoca Yakut, Şerafeddin Hoca Ömer, El-Hac Yusuf, Ferhad Tır-başı gibi tanınmış kişileri öldürtmüş ve mallarını yağmalamıştır.¹⁷⁰ Bu şekilde bölgede egemen olan önder beyleri ve Ahileri ortadan kaldırarak otoritesini güçlendirmiştir.

¹⁶⁸ Demir, "Moğol Sömürüsüne Karşı Bir Başkaldırı: Konya Muhafızı Ahi Ahmedşâh", s. 150-160.

¹⁶⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 463.

¹⁷⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 649-653.

Ahi Devleti

Moğol istilası Anadolu topraklarını iktidarsızlaştırması üzerine, düzen bozulmuş serseri başıboş haydutlar kol gezmeye başlamıştı. Her şehirde bir kargaşa söz konusuydu. Bazı şehirlerin yönetiminde vali veya herhangi bir yönetici bulunmamaktaydı. Bundan dolayı şehrin en gelişmiş teşkilatı olan Ahilerin askeri kanatlarını oluşturan fityanlar (gençler) şehrin korunmasını sağlıyordu. Şehirde bulunan Ahi şeyhi de yönetici durumundaydı. Ahiler, bu boşluktan yararlanarak yönetici konumuna yükselmişlerdir.¹⁷¹

Ankara 13. yy. Türkmen nüfusun az olduğu, müstakil kalesinden dolayı daha çok askeri amaçlar ile kullanılan bir şehirdi. Moğol istilasının oluşturduğu karmaşada şehir önceleri yerleşen ahilerin yönetimine geçecekti. Ankara bölgesinde dağlık alan çok olduğundan hayvancılık gelişmişti. Bundan dolayı ekonomik gelişme sonucunda dericilikte gelişmişti. Kırşehir bölgesine de yakın olan Ankara’da Ahiler Moğol işgalinden önce Ankara bölgesine yayılmışlardı. Ahilerin 1290 yılında Ankara ilinde kendilerinden müstakil bir yapıda devlet kurduklarını söylemek mümkündür.¹⁷² Ankara’da Ahi yönetimi söz konusu olsa da Eretna Beyliğine kimi zaman bağlılıkları vardı. Eretna Beyliğinde ortaya çıkan iç karışıklık dolayısıyla Gıyâseddin Mehmed, tahtı bırakıp Karamanoğullarına sığındı. Karamanoğulları Ankara’yı ele geçirme planları yaptı.1354’de ilk olarak ahilerin elinden Orhan Gazi, Süleyman Paşa’yı görevlendirerek Ankara’ya Osmanlı topraklarına katmıştır.¹⁷³ Fakat kısa bir zaman sonra şehir tekrar Ahilerin eline geçtiyse de I. Murat’ın Rumeli seferinden önce 1360 yılında Doğu sınırların emniyeti için Eretna ve Karamanoğullarını yendi. Ankara Şehrini muhasarası sırasında Ahilerden Ankara şehrinin anahtarını alarak Osmanlı topraklarına kattı.¹⁷⁴

Ankara’da Ahi teşkilatı halkın savunulması için askeri nitelikte birliklere sahiptiler. Bu birlikler şehrin muhafızlığını yürütüyorlardı. Ankara’nın şehir düzenini ve muhafızlığı fityanlar ve serveran (yiğit başları) tarafından gerçekleştiriliyordu.

¹⁷¹ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Mihrabad Yay., 13. Baskı, İstanbul 2016, s. 132.

¹⁷² Celal Metin, “Ankara’da Ahi Yönetimi (1290-1354)” Meselesi”, *Türk Kültürü Yayınları*, S 407, Ankara 2002, s. 473-485.

¹⁷³ Halil İnalıcık, “Orhan”, *DİA*, C 33, TDV Yay, İstanbul 2007, s. 375-386.

¹⁷⁴ Halil İnalıcık, “Murad I”, *DİA*, C 31, TDV Yay, Ankara 2000, s. 156-164.

Ankara şehrinin kalesi sayesinde şehir düşman işgalinden korunmuştur. Ahi birlikleri şehirde beş temel zanaatla uğraşıyorlardı. Bunlar debbağlar, kavaflar, dikiciler, bostancılar ve bakkallardır. Ankara’da bulunan ahiler hakkında detaylı bilgi yoktur. Fakat en ünlülerinden bir Ahi Hüsameddin’dir. Ahi Hüsameddin kitabesinde kendisinin cesaretli ve ibadetli olduğu, fakir ve fukaraya da yardım ettiğinden söz eder. Ayrıca Ankara’da Ahi Mesut ve Ahi Elvan adında iki ahi daha vardır. Ahi Mesut’un Kırşehir’de Ahi Evren’e bağlı olduğu ve Ankara’da Ahilerin mesleki eğitimlerini yürüttüğü bilinmektedir. Ahi Mesut’un oğlu Ahi Sinan’da babası gibi varlıklı bir ahiydi. Bugün Ankara’da Etimesgut bölgesinde bulunan arazileri kendisi ve çocuklarına vakıf edilmişti. Buralarda tarım ve tiftik keçisi üretimi yapıyorlardı.¹⁷⁵

Ankara’da Ahiler tarafından kurulan ve yeniden inşa edilen merkezler vardı. Ahiler bu merkezlerde cami, medrese ve zaviye gibi mimari eserlerde yapmıştı. Zamanla buralara iskân edilen halk bu yapılara verilen isimleri belde ismi olarak da kullanmışlardır. Ankara’da mahalle ve ilçe isimleri hala Ahilerin isimleri ile geçmektedir. Bunlar; Ayaş Ahi Bayındır Çiftliği, Mahalle-i Ahi Tura, Ahi Çelebi, Ahi Elvan, Ahi Hacı Murad, Ahi Mahmud, Ahi İsa Mahalleleri ve Ali Kiçibey olarak hala isimlerini devam ettirmektedir. Ayrıca mimari yapılar yapan Ahiler, verdikleri kendi isimleriyle hale devam etmektedir. Bu yapılar; Ahi Şerefeddin Cami ve Türbesi, Ahi Elvan Camisi, Yeşil Ahi Medresesi, Ahi Yakup Mescidi ve Ahi Hüsameddin Medresesi döneminde Ahiler tarafında yapılan hala günümüzde isimleri devam eden yapılardır. Ahiler Ankara’da bulunan tımar ve vakıf arazilerine de isimlerini vermişlerdir. Bunların başında Ahi Eti-Mesgut gelmektedir. Ahi Sinan’ın babası Ahi Mesut’a ait olan arazi onun adı ile günümüze ulaşmıştır. Ankara’da yaşamış bir diğer ünlü ahi ise Ahi Mamak’tır. Ahi Mamak, Bugün Ankara’nın Mamak ilçesine ismini veren ahidir. Elmadag ilçesinden Ahi Murad’ın bir zaviyesi bulunmaktaydı. Bundan dolayı Elmadag ilçesinin bir mahallesi Ahi Hacı Murad Mahallesi olarak geçmekteydi. Bugün o mahalleye “Ahiler” denilmektedir.¹⁷⁶

Ahilerin Ankara’daki faaliyet alanlarına baktığımızda yönetim, ekonomi ve askeri alanlarında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bunun yanında ilim ve bilime

¹⁷⁵ Mustafa Murat (Ed.), *Tarihte Etimesgut*, Ankara, Etimesgut Belediye Yayınları, 2018, s. 128-142.

¹⁷⁶ Emel Kılıç, “Orta Çağ’dan Günümüze Ankara’da Ahi Yerleşmelerinin Adlandırılması Meselesi”, *Ahilik Uluslararası Sempozyumu “Kaliteli Bir Yaşam”*, Kayseri 2011, s. 320-358.

de önem gösteren bilim insanı Ahiler ortaya çıkıp bölgelerini aydınlatmışlardır. Bu kişiler Arasında Ahi Ahmed, Murat Hüdavendigar döneminde Yeşil Ahi Medresesini inşa etmiştir. Bir diğer Ahi ise Ahi Elvan'dır kendi adını taşıyan bir mescit ve zaviye yaptırmıştır. Zaviye yıkılmış ve günümüze ulaşmamışsa da Cami, hala varlığını korumaktadır. Ahi Mesut ise, Ahi Sinan'ın babası ve kendi adıyla ait bir zaviye yaptırmıştır. Bir diğer dönemin ünlü kadılarından Ahi Muhyiddin, bizzat Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin sohbet meclislerine katılmıştır. Ahi Şerefeddin Mehmet ise, Ankara'da kendi adıyla bir cami ve zaviye inşa ettirmiştir. Zaviye günümüze ulaşmamış, fakat cami ve türbesi hala varlığını korumaktadır.¹⁷⁷

Ahiler Ankara'da hâkimiyeti ele geçirdikten sonra sırasıyla hâkimiyet mücadelesine de girmişlerdi. Ankara'da Ahi Devleti'nde ilk yönetici Ahi Şerefeddin'dir. Ahi Şerefeddin hakkında fazla bilgiye rastlanılmaktadır. Ankara Kalesi'nin güneyinde bulunan cami, zaviye ve türbe Ahi Şerefeddin döneminden kalan eserlerdir. Ahi Şerefeddin'e ait olduğu anlaşılan sandukada kendisinin, hicri 751 yılında öldüğünden bahseder.¹⁷⁸

Ahi Şerefeddin'den sonra yerine Ahi Kemaleddin geçmişti. Ahi Yusuf olarak da bilinir. Ahi Yusuf iktidar mücadelesinde Ahi Süleyman'ı öldürmüştü. Burada ki ahiler vali ve bey gibi Ankara şehrinin başında bulunuyorlardı. Her birinin yanında en az yüz kişilik askeri gruplar yer almaktaydı. Bu kişiler her ne kadar da müstakil bir devlet gibi de davransa kendileri ait bir sikke veya kendi adlarına okunmuş bir hutbe bulunamamıştır.¹⁷⁹

Bu durum Ahilerin karakteristik özelliklerinden olmasından dolayıdır. Ahiler bölgelerde asayiş bozulduğunda ellerini taşın altına atar ve yöneticilik de yaparlardı. Ahiler diğer beylikler ile görüşmeleri de olmuştur. Özellikle Eretna 1230 tarihinde Ankara'ya geldiğinde Ahi Şerefeddin ile görüşmüştür. Ankara şehri Eretna Beyliğine bir nevi bağılılık durumunda olduğu da söylenebilir. Nitekim Eretna Beyin 1352

¹⁷⁷ İsmail Çiftçioğlu, "Ahiler Döneminde Ankara'daki Bazı İlim ve Fikir Adamları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C 2, S 2, 2001, s.28-37.

¹⁷⁸ Ali Rıza Mukaddem, (Ed.) İbrahim Ethem Arıoğlu, *Anadolu Ahiliği Bağlamında Ankara'da Ahilik ve Ahi Şerefeddin*, Ankara, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, s. 407-417.

¹⁷⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ankara'da Ahi Hakimiyeti", *Türkler*, C 6, Yeni Türkiye Yay., s. 830-836.

yılında ölümünden sonra bölgedeki boşluğu Osmanlı harekete geçerek doldurmuştur.¹⁸⁰

Ahi Devleti Moğol işgalinden sonra Ankara şehrini korumuş ve zarar görmesini engellemiştir. En sonunda Osmanlı Devleti'nin Ahi birliklerinden Ankara'yı almasına kadar bu durum devam etmiştir. 1361 yılında artık bu bölgeler Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Eretna devleti'nde Ahilerin siyasi faaliyetleri

Bu dönemde Anadolu da bulunan Ahiler Moğol baskısından kaçıp uç bölgelere göç etmişlerdir. Çok azı Eretna ve Kadı Burhaneddin devletinin hükümrân olduğu topraklarda kalmıştır. Geyikli Baba, Şeyh Edebali, Abdal Musa ve Ahi Türkmen ileri gelenleri Anadolu'nun Batısına göç etmişlerdi. Kalan bazı Ahiler Eretna hizmetine girmiş ve burada hizmet etmişlerdir. Hatta bazıları Eretna Beyliğinde vezirlik makamına kadar yükselmiş ve bazı şehirlerde de emirlik görevinde bulunmuşlardır.¹⁸¹

Eretna Beyliği kurucusu Eretna Bey aslen Uygur Türklerindendir. İlhanlıların Anadolu'ya geldiğinde İlhanlılar ile beraber Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'da hâkimiyetini Niğde, Aksaray, Kayseri ve Sivas bölgelerine Alâeddin Eretna emirliğindeydi. Alaeddin Eretna Anadolu topraklarında hâkimiyeti altındaki toprakları İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır adına bağlılık bildirerek yerini sağlamlaştırdı.¹⁸²

İbni Battuta Anadolu seyahatinde Niğde, Aksaray ve Kayseri'ye uğradığında bu bölgelerin Eretna Beyi tarafından yönetildiğini söylemektedir. Aksaray'a vardığında bu bölgenin Eretna Beyi adına Şerif Hüseyin tarafından yönetildiğinden bahseder. Şerif Hüseyin'in aslında Ahî olduğu ve yoldaşlarının çok olduğunu ve öteki yoldaşları gibi kendisine ikramda bulunduğundan bahseder. Sonra Niğde'ye yöneldiklerini burada da Ahilerden büyük bir Ahî olan Çaruk'un zaviyesine gittiğini burada da üç gün kaldığını ve ikramda bulunduklarından bahseder. Buradan da Kayseri'ye gitmiştir. Kayseri'de Eretna Bey'in eşlerinden biriyle görüşür. İsminin Toğay Hatun olduğundan bahseder. Toğay Hatun'un misafîrperver bir kişi olduğunu

¹⁸⁰ Hacıgökmen, "Ankara'da Ahi Hakimiyeti", s. 830-836.

¹⁸¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri", *Selçuklu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S 16, 2006, s. 215-224.

¹⁸² Kemal Göde, "Eretnaoğulları", *DİA*, TDV Yay, C 11, İstanbul 2011, s. 295-296.

ikramlarda bulunduğunu söyler. İbni Battuta Kayseri’de Ahilerden Ali Emir’in zaviyesinde konaklamıştır. Ahi Ali’nin zaviyesi taştan ve en gösterişlisi ve ayanlardan bir grup Ahi Ali’nin yanında bulunduğunu ve emrinde olduğundan bahseder. Bu ahiler bölgelerinde yönetici olmamasına rağmen bazen hükümet görevini yerine getirdikleri ve idariyi ele aldıkları İbni Battuta Eretna bölgelerinde hâkimiyetlerinden bahsetmektedir.¹⁸³

Emir Eretna Bey ile Ahi Çelebi adındaki Ahi ile aralarında yakın dostlukları vardı. Eretna Bey Ahiler ile arası iyi bir yöneticiydi. Ankara’da Ahi Şerefeddin ile görüşerek bu bölgede kendisini tanımış ve Ankara’da Ahi yapılanmasını kabul etmiştir. Ahilerin Moğollar ile olan husumetine rağmen Eretna bölgesinde kendilerine karışılmamıştır. Hatta bu bölgelerde siyasi olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bunun nedeninin Eretna Devletinin Ahilere verdiği destekten kaynaklanıyor olması mümkündür. Nitekim Eretna Devletinin içinde teşkilatlanmış ve nüfus sahibi olarak şehir yöneticiliğinde bulunmuşlardır. Bu durumda Ahilerin Eretna Beyliğinde Anadolu’nun diğer bölgelerinde daha rahat davrandıklarını göstermektedir.¹⁸⁴

Eretna Devleti’nde Alaeddin Eretna döneminden sonra oğulları arasında taht mücadelesini Mehmet Bey kazandı. Fakat ümeranın kendisini sevmediğinden öldürüldü. Mehmet Bey’in küçük oğlu Aleaddin Ali Bey tahta geçti, kendisi kabiliyetsiz bir devlet adamıydı. Eretna Devletine bağlı şehirlerdeki emirler kendi başlarına harekete başladılar. Bu durum devletin içinden çıkamayacağı iç karışıklıklara neden oldu. Bunu fırsat bulan Karamanoğlu Mehmet Bey Kayseri şehrini işgal etti. Fakat burada kadılık durumunda bulunan Kadı Burhaneddin şehri tekrar aldı ve vezirlik makamına yükseldi. Kadı Burhaneddin sayesinde devlet tekrar düzen ve sükûnet dönemine geri dönmüş oldu. Ali Bey’in Amasya seferi sırasında vebaya yakalanarak ölmesi sonucu yerine dokuz yaşındaki oğlu II. Mehmet tahta geçti. Diğer rakiplerini de ortadan kaldıran Kadı Burhaneddin 1381 yılında Eretna Devletini yıkararak sultanlığını ilan etti.¹⁸⁵

¹⁸³ *İbni Battuta Seyahatnamesi* I, s. 414

¹⁸⁴ Hacıgökmen, “Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri”, s. 215-224.

¹⁸⁵ Göde, “Eretnaoğulları”, s. 295-296.

Kadı Burhaneddin devletinde Ahilerin faaliyetleri

Kadı Burhaneddin Devleti, Sivas ve Kayseri bölgelerine hükmetmiş ve Orta Anadolu'da Osmanlılar, Karamanoğulları ve İlhanlılar ile mücadele etmiş bir devlettir. Eretna Devletinde II. Mehmet'in küçük yaşta olmasını fırsat bilen Kadı Burhaneddin, etrafındaki tehditleri ortadan kaldırarak kendi adıyla anılacak devletini kurmuştur. Kadı Burhaneddin Devleti, 1398 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. Kadı Burhaneddin'in ölümü üzerine devlet de yıkılmıştır.¹⁸⁶

Ahiler Kadı Burhaneddin Devletinden önce Eretna Devletinde önemli mevkilerde yer alıyorlardı. Kadı Burhaneddin Devletinden de siyasi faaliyetlerine devam edeceklerdi. Fakat özellikle Kadı Burhaneddin'in Eretna beyliğine son vermesi, Eretna Beyliğine muhabbet duyan Ahilerin hoşuna gitmemiş ve siyasi çekişmeler sonucunda Eretna Devletine duydukları güven ve bağlılığı Kadı Burhaneddin Devletine duymadılar.¹⁸⁷

Kadı Burhaneddin Devletinde, Ahilerin en başında Ahi İsa gelmektedir. Kadı Burhaneddin güvendiği bir Ahi olan Ahi İsa elçi olarak Hacı Şadgeldi'ye göndermiştir. Ziyaretini iki gün içinde tamamlayan Ahi İsa tekrar Kadı Burhaneddin'in yanına gelerek, Hacı Şadgeldi'nin gözünün Sivas'ı ele geçirmek olduğunu, gücü ve kuvvetiyle öğündüğünü söyledi.¹⁸⁸ Ahi İsa, Kadı Burhaneddin ile birlikte birçok sefere katılmıştır. Cüneyd'nin, Kayseri'ye doğru tehditkâr tavırlarına karşın Kadı Burhaneddin, Ahi İsa'yı Kayseri'ye göndermiştir. Bu verilen iki örnekte de Kadı Burhaneddin Ahi İsa'ya ne kadar güvendiğini görüyoruz. Ahi İsa'nın ayrıca kendine ait bir de zaviyesi bulunmaktaydı. Ahi İsa'nın dışında Kadı Burhaneddin'in güvendiği Ahilerden biri de Ahi Adil Şah'dı. Kadı Burhaneddin Zile şehrini aldıklarında burada Ahi Adil Şah'ı görevlendirerek bir hankah yapmasını emretti. Adil Şah ayrıca Karamanoğullarına karşıda savaşlarda gayret göstermiş ve savaşlarda başarılı olmuştur.¹⁸⁹

Kadı Burhaneddin, her ne kadar Ahilere güvense de Kadı Burhaneddin'e karşı muhalif olan Ahiler de mevcuttu. Bu ahilerin başında Ahi Nevruz gelmekteydi. Ahi

¹⁸⁶ Abdülkerim Özyayın, "Kadı Burhaneddin", *DİA*, TDV Yay, C 24, İstanbul 2001, s. 76-77.

¹⁸⁷ Hacıgökmen, "Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri", s. 215-224.

¹⁸⁸ Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 215

¹⁸⁹ Hacıgökmen, "Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri", s. 215-224.

Nevruz Eretna Beylerine bağılılığını yitirmemiş ve II. Mehmet'i tekrar başa geçirme planı vardı. Ahi Nevruz'un asıl işi Debbalıktı. Kadı Burhaneddin naiplik görevine Ahi Nevruz'u getirmişti. Ahi Nevruz Sultandan boş olan bir eve Ali Bey'in yerleştirilmesini istedi. Kadı Burhaneddin bu isteği kabul etti ve Ali Bey bu boş eve taşındı. Bir gün Ali Bey ile Kadı Burhaneddin sohbet ettiği sırada, Ali Bey sultanın av merakından faydalanarak, Sultana av tavsiyesinde bulundu. Kadı Burhaneddin ava çıkma fikrini kabul etti. Ava gittiklerinde, Kadı Burhaneddin yanındaki kişilerin niyetini anladı. Niyetleri Sultanı av sırasında suikast düzenlemektir. Sultan atını sürerek kaleye yöneldi ve tekrar kaleyi emniyete aldı. Bu girişimden sonuç alamayan Ahi Nevruz, Kadı Burhaneddin her an açığını aradı. 1382 yılında Kadı Burhaneddin Tokat'a giderek buradaki beyleri itaat altına almak istedi. Fakat Tokat kalesinde bulunan Seyyidi Hüsam, Kadı Burhaneddin'e karşı Moğollar ile anlaşmıştı. Sultanın ordusunda bulunan Emir Yakut ve Ahi Nevruz, ordunun içlerine fesat karıştırarak ordunun dağılmasını sağladılar. Bu durumu gören Moğollar yolu tutarak Kadı Burhaneddin devletine ağır bir yenilgiye soktular. Kadı Burhaneddin bu durumda bile Ahi Nevruz'a bir şey yapamadı.¹⁹⁰ Bu durum gösteriyor ki Kadı Burhaneddin Ahi Nevruz'a karşı bir girişimde bulunmamasının nedeni etrafında bulunanların kendisine karşı ihanet içinde olmasındandı. Kendini emniyette hissetmediğinden Ahi Nevruza karşı bir faaliyette bulunmadı.

Ahi Nevruz son olarak tekrar bir suikast planladı. 1383 yılında Kadı Burhaneddin'in, Cuma namazı kıldıktan sonra kendisine bir suikast düzenleyeceklerdi. Bunu haber alan Kadı Burhaneddin çok sinirlendi. Suikastın haberinden sonra Kadı Divan-ı Mezalimi toplayarak Ahi Nevruz'u idam ettirdi. Kadı Burhaneddin diğer failleri de bilmesine rağmen Ahilere dokunamadı. Çünkü Devletin temelini oluşturan Ahilere dokunursa büyük bir kalkışmadan korkmaktaydı. Bundan dolayı diğer Ahilere dokunamamıştır. Bundan sonra Kadı Burhaneddin biraz daha rahat hareket etse de yine de tedbiri elden bırakamamıştır.¹⁹¹

¹⁹⁰ Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 247-253.

¹⁹¹ Hacıgökmen, "Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri", s. 215-224.

Ahilerin batı Anadolu beylikleri ile ilişkileri

Anadolu işgalinde genellikle Moğolların Ahi birlik ve zaviyelerine zarar verdikleri görülür. Ahi Evran ve Alaeddin Keykubat arasında bir yakınlık söz konusuydu. Bundan dolayı Ahilere karşı Sultan hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Baba İshak Ayaklanması'ndan sonra Gıyaseddin Keyhüsrev'in Ahileri de sorumlu tutması, Ahileri kurum olarak zor duruma sokmuştu. Bu durumun üzerine Anadolu'nun Moğol işgaline uğraması ve Kayseri'de yoldaşlarının katledilmesi Ahileri çaresiz bırakmıştır. Ahi Evren'in hapiste olması Ahilerin yönünü Batı'daki beyliklere doğru dönmesine neden olmuştur. Zaten Doğu'dan Batı'ya bir göç dalgası mevcuttu. Ahiler bu dalga ile birlikte ilk etapta Denizli, Isparta ve Burdur bölgelerine yerleştiler. Bunun ile birlikte Ege yöresinde uç bölgelerde bulunan Beyliklerin himayesine girmeye başladılar. Anadolu'nun uç bölgelerinde Ahi Zaviyeleri yapımına başladılar.¹⁹² Bu durumun sonucu olarak Batı Anadolu bölgesine Ahiler yayılmış oldu. Özellikle Ahi birlikleri Moğol İşgali sırasında yakılıp yıkılan köylerde ve beldelede Anadolu'nun her tarafında yenide imar çalışmaları yaparak, yıkıntıdan tekrar düzene geçilmesi için çalıştılar.

Ahiler Anadolu'nun her yerine yayılmıştı. Arap seyyah İbni Battuta Anadolu'ya geldiğinde her gittiği bölgede ahiler ile karşılaştığından bahsetmektedir. Ahilerin her kasabada her şehirde ve her köyde olduklarından ve misafirperver olduklarından bahsetmektedir.¹⁹³ Menteşe Beyliği'ni ziyareti sırasında Ahi zaviyesinde konaklamış ve Ahi Ali ile görüşmüştür. Buradaki konuk severlik Anadolu'nun diğer bölgelerinde rastlamadığından bahsetmiştir.¹⁹⁴

Ahiler, Denizli bölgesinde de faaliyetlerde bulunmuşlardır. Özellikle İbni Battuta Ladik'e (Denizli) geldiğinde buranın hükümdarı Yenenc Bek (İnanç Bey) ile görüşmüştür. Ahi Sinan'ın tekkesinde kalmışlar ve buradan İnanç Bey'in oğlu Murad Bey'in bağda bulunan evine misafir olmuşlardı. Tekrar merkeze geldiklerinde mübarek Ramazan Bayramı'ydı. Sultanın katılımı ile Ahi birliklerinden oluşan her biri

¹⁹²Şakir Turan, "Moğolların Anadolu'yu İstilasından Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Tarzında Şekillenme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 29, 2015, s.185-194.

¹⁹³ İbni Battuta Seyahatnamesi I, s.404.

¹⁹⁴ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (çev. O.Ş. Gökyay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 66.

silahlı esnaf örgütü geçiş için hazır vaziyette flamaları açmış beklemekteydi. Bu Ahiler ellerinde getirdikleri keçi, koyun gibi hayvanları mezarlıkta kesip, halka dağıtıyorlardı. Namazdan sonra Sultanın verdiği ziyafette, zengin ve fakir çevirmeksizin ikramda bulunulmuştur.¹⁹⁵

Aydınogulları Beyliğinde, Ahilerin çok fazla olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin Aydın bölgesine hâkim olduğu dönemlerde tutulan defterler eşliğinde burada çok sayıda Ahi zaviyesi oluşu ortaya çıkmıştır. Aydın ilinde Ahi Baba, Ahi Eyman, Ahi Dede, Ahi Germiyan, Ahi Halil, Ahi İvaz, Ahi İsrail ve Ahi Kara gibi Ahilerin varlığından söz edilmektedir. Hem erken dönem Aydınogulları döneminde hem de Aydın ilinin Osmanlı hâkimiyeti zamanında Ahilerin bu bölgelerde faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.¹⁹⁶

Ahiler Moğol işgali karşısında gösterdikleri mücadeleler ile birlikte Anadolu topraklarında Moğol yangınına en aza indirmeye gayret göstermişlerdir. Selçuklu hâkimiyetini azaldığı bölgelerde Devlet geleneklerini yaşatmış ve şehirlerin yok olmasının önüne geçmiştir. Selçuklu Devletinin fiili olarak yıkılması üzerine de tekrar Anadolu'yu şahlandıracak beylerin yanına giderek bu beylere destek vermişlerdi.

¹⁹⁵ *İbni Battuta Seyahatnamesi* I, s. 410.

¹⁹⁶ Kemal Ramazan Haykıran, "Aydın'da Bir Ahilik Merkezi Olarak Eski Çine ve Ahmed Gazi Türbesi", *Yeni Fikir Dergisi*, 2009, C 11, S 22, s. 45-54.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MOĞOLLARIN ANADOLU'DAKİ DİNİ GRUPLAR İLE MÜNASEBETİ VE AHİLER

Anadolu'daki tasavvuf etkisi Moğol baskısının Doğu'da artması ile birlikte burada bulunanların büyük bir kitle halinde hareket etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Moğolların baskısı sonucu Anadolu'da Alâeddin Keykubat'ın hoş görülmesi bir politikası ile birlikte tasavvuf dergâhlarının yayıldığı görülmektedir. Bu gruplar içerisinde Kübrevilik, Sühreverdilik ve Vahdet-i Vucud Mektebi bulunmaktadır.¹⁹⁷ Moğolların Anadolu istilasını sırasında hâkimiyeti kabul eden ve yanlarında yer alan tarikatlar olduğu gibi karşısında yer alan teşkilatlanmalar da vardır. Moğollara karşı mücadele içinde bulunan Ahilerin yanı sıra direk otoriteyi tanıyan ve Moğol hâkimiyetine karşı bir direnişte bulunmayan Mevlevilik gibi tarikatlar da mevcuttur.

4.1. Ahilerin Dini Gruplar ile Münasebetleri

Ahiler, Anadolu'da kendine has özellikleri ile diğer gruplardan ayrılmaktaydı. Bunun nedeni Ahilerin dini, askeri, siyasi ve ekonomik karakterde olmasındaydı. Anadolu'da, bilhassa Anadolu Selçukluları döneminde oluşan grupların çoğu dini ve toplumsal karakterdedir. Bundan dolayıdır ki Ahiler, kendi müktesebatı dolayısıyla diğerlerinden farklıydılar. Moğol işgali sırasında bazı dini zümrelerin aksine Ahiler, bölgede Moğollar ile askeri ve siyasi mücadeleye girdiler. Bundan dolayı Ahiler ile diğer gruplar arasında da mücadeleler yaşanmıştır.

4.1.1. Mevlevilik

Anadolu Selçuklularında Celaleddin Rumi Mevlevilerin piri olarak tarikatı kurmuştur. Celaleddin-i Rumi'nin soyu ile alakalı Bahaddin Veled'in soyunun Hz. Ebubekir'e kadar dayandığı söylenmektedir. Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin babası Bahaddin Veled, Anadolu'ya gelmeden önce Belh şehrine yerleşmiştir. Bahaddin Veled Kübrevi tarikatının kurucusu Necmeddin Kübra'nın mürididir.¹⁹⁸ Moğolların

¹⁹⁷ Hasan Basri Öcalan, "Anadolu Selçukluları Zamanının Tasavvuf Düşüncesi", *Türkler Ansiklopedisi*, C 7, Yeni Türkiye Yay., s. 462-470.

¹⁹⁸ Reşat Öngören, "Mevlana Celaleddin-i Rumi", *DİA*, TDV Yay, C 29, Ankara 2004, s. 441-448.

Belh şehrini işgali üzerine Bahaddin Veled Anadolu'ya göç etmiştir. Bahaddin Veled 1231 yılında ölümü üzerine Celaleddin-i Rumi babasının yolunda devam etmiştir.¹⁹⁹

Celaleddin-i Rumi 20 yaşına kadar babasının yanında yetişmiş ve babasının ölümünden sonra ilmi olarak kendini geliştirmiştir. İlk hocalarından bir olan Seyyid Muhakkık-ı Tirmizi kendisini eğitti. Tirmizi Kalenderiye şeyhlerindendi. Seyyid Muhakkık-ı Tirmizi'nin ölümünden sonra beş yıl boyunca hocasız kalan Mevlâna daha sonraları Şems-i Tirmizi ile olan arkadaşlığına başladı.²⁰⁰ Şems-i Tebrizi'nin hocası Tebriz şehrinde veli ve gönül mertebelerinin sırrını bilen ve sepet örücüsü olan Ebubekir Tirmiziydi. Şems-i Tebrizi tasavvuf dergâhından çıkınca kendisi için bir yol arkadaşı aradı. Bunun içinde her diyarı gezmeye başladı. En son yolu Anadolu diyarına denk gelince burada Mevlâna Celaleddin-i Rumi'yi gördü. Mevlâna ve Şems arasında sohbet uzun müddet sürdü. Halk ve talebeleri Mevlana'yı Şems'ten kıskanıp isyan ettiler. Bunun üzerine Şems Konya şehrini terk etti ve haber alınamadı.²⁰¹

Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Şems-i Tebrizi'nin yokluğu üzerine büsbütün hayattan soğumuş ve üzüntüye girmişti. Buna neden olan talebeleri ve halk amaçlarının dışında bir sonuç ile karşılaşmışlardı. Bundan dolayı Mevlana'nın oğlu Sultan Veled babasının üzüntüsüne dayanamadı ve Şam şehrine Şems-i Tebrizi'yi görmeye gitti. Kendisinden özür diledi ve tekrar Konya'ya gelmesi için ikna etti. Şems, tekrar Konya şehrine geldi. İkisi arasında ilim sohbetleri devam etti. Tekrar aynı şeyler vukuu bulunca Şems ortadan kayboldu ve geri gelmedi. Mevlâna Celaleddin-i Rumi bu üzüntüsünü giderebilmek için Şems'in talebesi Salehaddin Zerkubi ile dostluğu 10 yıl boyunca sürdürdü. Mevlâna Salehaddin Zerkubi'den sonra talebesi Hüsameddin Çelebi ile arkadaşlık etmiş ve Mesnevi eserini bu dönemde yazmıştır.²⁰²

Mevlâna, Mesnevi eserini tamamladıktan sonra kendisinin Hüsameddin Çelebi ile yakın arkadaşlığından dolayı hilafete kendisinden sonra Hüsameddin Çelebi'yi oturtmuştur. Mesnevi eserinin ortaya çıkmasında da Hüsameddin Çelebi'nin etkisi büyüktür. Mevlâna 1273 yılında rahatsızlandı ve vefat etti. Kendisinin öldükten sonra

¹⁹⁹ Öngören, "Mevlâna Celaleddin-i Rumi", s. 441-448.

²⁰⁰ Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011, s. 328.

²⁰¹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 125-130.

²⁰² Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 343.

cenazesi başında ağlama ve feryat edilmemesini istemiştir. Mevlâna ölüm gününü kavuşma günü, düğüm günü olarak tanımlamıştır. Bundan dolayı her sene Mevlana'nın ölüm yılında “şeb-i aruz” törenleri düzenlenmektedir. Mevlana'nın ölümünden sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi 10 yıl Mevlevi tarikatının başında yer almıştır. Hüsameddin Çelebi'den sonra yerine Sultan Veled geçecektir.²⁰³

Mevlevilerin Moğollar ile münasebeti

Mevlevilik tam manasıyla bir tarikat haline Mevlana'nın oğlu Sultan Veled ile geçmiştir. Sultan Veled ile Mevlevilik, önce beylikler ile oradan da erken dönem Osmanlı Devleti'nde yayılma imkânı bulmuştur. Mevlevilik asıl yayılma alanı tarikatın Ulu Arif Çelebi ile gerçekleşti. Bu dönemde asıl Karaman olmak üzere Sivas, Amasya, Denizli, Erzurum, Kahire, Lefkoşa ve Selanik bölgelerinde Mevlevi zaviyeleri bulunmaktaydı.²⁰⁴

Mevleviler siyasi olarak her zaman iktidar ile münasebetleri iyi şekilde olmuştur. Gerek Selçuklular gerek İlhanlılar ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Nitekim Moğol işgali sırasında bile Hüsameddin Çelebi Mevleviliği bir haneden gibi yönetmiş ve gezilere çıkmıştır. Moğol hakimiyetinin olduğu bölgelerde Sivas, Bayburt, Erzurum ve Tiflis'e giderek bu bölgelerde ki hükümdarlar ile görüşmüştür. Selçuklu Hanedanlığının merkezi otoritesinin düşmeye başlamasıyla Türkmenlerin yükseldiği bölgeler olan Aydınogluları, Germiyanogluları ve Menteşeoğlularını da ziyaretler gerçekleştirerek bu bölgelerde Mevlevi zaviyeleri açmıştır.²⁰⁵

Moğollar ile Mevleviler arasında bir yakınlık söz konusudur. Bu ilişkilerin daha önceden temelini atıldığı söylenebilir. Kalenderiye şeyhleri Moğollar ile birlikte hareket ederek, Kayseri'nin alınmasında Moğollara yardımcı oldular. Kalenderiye şeyhlerinin içinde Kayseri'de Şems-i Tebriz'i de bulduğuna dair Mikail Bayram kitaplarında söz etmektedir.²⁰⁶ Ayrıca Şems'in halifelerinden Seyyid Muhakkık-ı Tirmizi'nin de Kayseri'de olduğu, işgalden sonra Moğollar tarafından kendisine saygı gösterildiği ve kendine bir türbenin de Moğollar tarafından inşa edildiği bilinmektedir.

²⁰³ Öngören, “Mevlana Celaleddin-i Rumi”, s. 441-448.

²⁰⁴ Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 332.

²⁰⁵ Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Mevleviyye”, *DİA*, TDV Yay, C 29, Ankara 2004, s. 468-475.

²⁰⁶ Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 170-175.

Bu durum göz önüne alındığında Şems'i Tebrizi'nin de Moğollar ile ilişkisi olduğu söylenebilir. Şemsin Erzurum'da bir miktar ikamet ettiği ve burada muallimlik yaptığı bilinmektedir. Erzurum'dayken Baycu Noyan ile anlaştığı tahmin edilmektedir. Azerbaycan'da ve Doğu Anadolu bölgesinde Moğolların faaliyetlerinde onların hizmetindeydi. Nitekim Anadolu'nun işgali sırasında Şems'in Mevlana'nın yanına gelerek Moğollar ile iyi ilişkiler sağlamasına yardımcı olmuştur.²⁰⁷

Diğer rivayetlere göre Moğollar Konya'ya geldiklerinde şehirde bulunan halk, Moğolların tarla ve evlerini talan ve yağmalamasından korkup, Mevlana'nın yanına gittiklerini ve ondan yardım istediler. Bunun üzerine de Mevlâna bir tepeye çıkıp namaz kılar ve dua ederdi. Mevlana'nın ulu kişiliğinden korkan Moğollar Konya'ya saldırmaktan vazgeçerler, hediye edilen altınları alıp Konya'ya dokunmazlardı. Bunun yanında Moğol işgali tamamlandıktan sonra da Moğol komutanlar ile mektuplaştığı ve halkın isteklerini dile getirdiği bilinmektedir. Moğollar ile mektuplaşmasının yanı sıra Selçuklu Devlet adamı Pervane Müineddin Süleyman ile de mektuplaşarak yöneticiler ile iyi ilişkiler kurmuştur. Pervane kendisi sürekli medresesinde ziyaret ederdi. Mevlevi sema törenlerine katılırlardı.²⁰⁸

Moğollar ile Mevlâna arasında ki münasebet, Moğolların Anadolu işgali sırasında sıra Konya şehrine geldiğinde şehrin işgal ve yağma edilmesini engelleyen Mevlâna olmuştur. İlhanlı hükümdarı Hülagu Konya yağma yapmaktan vazgeçmesinin nedeni Mevlana'ya gösterdiği saygıdan dolayı olmalıdır. Bu durum da gösteriyor ki Mevlâna Moğollar ile ilişkiyi hep iyi tutmaya gayret göstermiştir. Moğolların putperest olduğuna dair sözlerin dolaştığı ortamlarda Mevlâna, Moğolların putperest olmadıkları söyleyerek itiraz etmiştir.²⁰⁹

Ahiler ile Mevleviler

Moğol İlhanlıları, Abbasi Devleti'ni ortadan kaldırdınca Anadolu'da Abbasi Devletine bağlılığı olan kurumlarında devam ettirmemek için Ahilere de düşman oldular. Bu yaklaşımlarının sebebi bölgeye tamamen egemen olmak istemelerindendir.

²⁰⁷ Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 170-175.

²⁰⁸ İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Moğol Yöneticiler ile Münasebetleri", *II. Milli Mevlâna Kongresi*, Konya 1986, s. 159-164.

²⁰⁹ Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 65.

Anadolu'da kurulan Ahi Teşkilatı'nın temelinde bulunan fütüvvet direk Abbasi Halifelîği tarafından tanınan önderleri ile yönetilirdi. Abbasi Devleti Anadolu'ya fütüvvet önderlerinden biri olan Evhadüddin-i Kirmani'yi göndermişti. Evhadüddin-i Kirmani, ayrıca Ahi Evren'in kayınbabasıdır. Hülagu da Anadolu'da ki devam eden geleneği bitirmek istemekteydi. Mevlâna Celaleddin Rumi'yi Anadolu'da diğer gruplara göre daha çok desteklediler. Diğer dini zümreleri de kendisine bağladı. Bunların içinde Ahi ve Bektaşilerde bulunmaktaydı. Moğollar kendilerine Anadolu'da düşman olarak Ahileri ve Türkmenleri gördüler. Onlar yerine Tasavvufi olarak Mevlevilik ve Kalenderliğı desteklediler.²¹⁰

Mikail Bayram eserinde Mevlana'nın Mesnevi eserini yazılmasının amacının düşmanları ile mücadele olduğu, bu düşmanların ise Ahi Evren, Ahi Ahmet, Hacı Bektaş-ı Veli gibi tasavvuf ehli kişiler olduğu ve Mevlana'nın asıl düşmanın da Ahi Evren olduğundan bahseder. Ahilerin merkezlerine Mevlevilerin ele geçirmek için hareketlendikleri görünmektedir. Bazı Ahiler Mevleviliğe geçtiler. Ahi Ali, Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Mahmut bunlardan bir kaçıdır. Mevlana'dan sonra Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled döneminde Ahiler ile olan kargaşa dönemi biraz olsun durmuştur. Aslında Ahiler bazı bölgelerde Mevlevilerin hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır.²¹¹

Selçuklu Devleti Moğol hâkimiyeti yıllarında II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın taht mücadelesinde Ahi ve Türkmenlerin II. İzzeddin Keykâvus'u desteklemeleri üzerine Selçuklu Devleti'nin bazı önemli şahsiyetlerinin IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı tahta çıkarmak için Moğol yardımına başvurarak Hülagu Han'ın yanına vardılar. Moğol ordusu ile gelen IV. Rükneddin Kılıçarslan, 13 Ağustos 1261 yılında tahta oturdu.²¹² Bu durumda II. İzzeddin Keykâvus'u destekleyen Ahiler ve Türkmenler zor duruma düştüler. Özellikle IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın fermanı ile bu guruplara iyice baskılar atmış oldu. Bununla birlikte zaviyeler teker teker Ahilerin ellerinden alındı ve bazı Ahiler de Mevlevi hâkimiyetini tanıdılar. Dışarıda kalan Ahilerin bir kısmı da öldüler. Bu baskı durumundan kurtulan Ahilerin müstakil bazı bölgelerde hâkimiyet sağladılar. Fakat birçoğu bu durumlardan ötürü Türkmen

²¹⁰ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 336-337.

²¹¹ Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 104-117.

²¹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 503-511.

nüfusun giderek arttığı bölge olan Batı Anadolu bölgelerine göç ettiler.²¹³ Bektaşî ve Ahiler özellikle Osmanlı Devleti himayesine girerek Osmanlı Devleti'nin gelişip güçlenmesine sebebiyet verdiler.

4.1.2. Kalenderiyeler

Kalenderiyye tarikatı, toplumun genel kanılarını umursamayan, yaşadıkları toplumun düzenine inançlarına karşı çıkan, bunu kılık kıyafet ile ve gündelik hayatlarında tutum ve davranışlarına yansıtan sufilerdir. Bu gurubun temsil ettiği çevrelere Kalenderiyye veya kalenderilik denmiştir. Kalenderiyye kelimesinin Farsçadan geldiğine dair rivayetlerde, “iri yarı”, “kaba” anlamlarındaki kalenter sözcüğünden gelmektedir. Daha çok eski İran ve Hint geleneklerinden gelen dervişler arasında zamanla anlamında değişiklik olmuş ve kendi nefislerini terbiye etme bağlamında özel anlam kazanmıştır.²¹⁴

Kalenderiyye süfileri hemen hemen her devirde üç beş kişilik gruplar halinde gezen, günlük yiyeceklerini dilenerek karşılayan, vücudunun her bir yerindeki tüyleri kısaltan ve garip giyinişler ile halkın arasında dolaşırlardı. Bu durum Kalenderiyye zümrelerinin ortak yönlerindendir. Bu gruplar Budist ve Maniheizt rahiplerden etkilenmişlerdir. Onlar gibi yağmurlu havlarda sadece manastırda otururlar ve hep seyahat ederlerdi. Gurup halinde şehirlere iner ve dilenmek suretiyle para ve altın dışında verilen her şeyi alırlardı. Sonra bir araya gelerek aldıkları ürünleri birbirleriyle paylaşırlardı. İslam Âleminin içine girdiği içtimai kargaşa nedeniyle her şeyi protesto eden ve hiçbir şeyi umursamayan böyle bir grup ortaya çıkmıştır.²¹⁵

Kalenderiyye grupları Anadolu'ya horasan üzerinde geçmişlerdi. Kalenderiyye, Melameti denen grupla aynı özellikleri taşımaktadır. Bunun nedeni de Kalenderiyye grupları Melameti grupları taklit etmeleridir. Horasan'a varan Kalenderiyye sufileri burada Melameti şeyhlerine intisap etmişlerdir. Kalenderiyye dönem olarak bakıldığında Cemaleddin-i Savi den önce ve sonra diye ikiye ayrılır. Cemaleddin Savi, Dımaşk (Şam) ilinde Moğol işgali sırasında bir Kalenderiyye şeyhi ile tanışmış ve onlar gibi yaşamaya başlamıştır. Toplumda dışlanınca Mısır'a gidip,

²¹³ Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 246-250-289.

²¹⁴ Nihat Azamat, “Kalenderiyye” *DİA*, TDV Yay, C 24, İstanbul 2001, s.253-256.

²¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, Türk Tarih Kurumu, (2. Baskı), Ankara 1999, s. 5-11.

mezarlıkta yaşamaya başlamıştır. Bölgede bulunan bir kadının sorulan sorularına cevap vermesi üzerine kadı, Cemaleddin Savi'nin müridi olmuştur ve onun adına bir zaviye yaptırmıştır. Savi burada altı yıl faaliyet gösterdikten sonra ölmüştür. Anadolu'ya gelen ve halifelerinde biri olan Ebu Bekr-i Niksari Selçuklular döneminde Kalenderiyye harekâtının Anadolu'daki faaliyetlerini yürütmüştür. Niksari' Konya'ya gitmiş ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden kendisine hediyeler gönderilmiştir.²¹⁶

Anadolu'ya göçler özellikle Moğol istilasını ile birlikte hızlanmıştır. Bu göçler ile birlikte Şehâbeddin es-Sühreverdî ve Evhadüddîn-i Kirmânî gibi zatların müritlerinin yanı sıra Cemâleddîn-i Sâvî ve Kutbüddin Haydar'ın müritleri de Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'da Kalenderiyye grupları ile Mevlâna iyi ilişkiler kurmuştur. Mübarak-i Haydari adındaki şeyhine dönemin Selçuklu veziri olan Taceddin Mütez kendisine zaviye yaptırmıştı. Kutbüddin Haydar'ın, Mevlana'yı sevenlerden olduğu ve Mevlana'nın kendileri için yardımcı olduğu ve törenler düzenlediği bilinmektedir.²¹⁷

Kalenderiyye ve Moğollar

Moğollar ile Kalenderiyye arasında ilk iş birliklerinden biri de Halifeye karşı bir ayaklanma ile başlayacaktır. Halil b. Bedr el-Kürdi adında bir Kalenderiyye şeyhi, Moğolların kendi aleyhindeki tutumunu değiştirmek için 1245 yılında Halifeye karşı gelerek Moğolların yanında yer aldılar. Özellikle Türkmen nüfusun bulunduğu bölgelerde yağma ve katliam yapılması sonucunda Türkmenler tarafından olay bastırılarak Halil b. Bedr el-Kürdi ile yanında bulunan 600 Kalenderi idam edildiler. Bundan sonraki olaylarda Moğollar ile Kalenderiyye şeyhleri iyi ilişkilerini devam ettirdiler.²¹⁸

Moğollar Anadolu'da devlet otoritesini sarstıktan sonra, toplumsal ve dini anlamda da parçalanmasını istemekteydiler. Bundan dolayı Kalenderi grupları kullandılar. Özellikle Baycu Noyan'ın Anadolu topraklarına saldırıya geçtiklerinde Kalenderi birlikleri de Moğol ordusunda idi. Köseadağ Savaşında ön birliklerin bu dervişlerden oluşmaktaydı. Çavlaki olan bu dervişler özellikle Kayseri'nin fethi

²¹⁶ Azamat, "Kalenderiyye", s. 5-11.

²¹⁷ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 286-291.

²¹⁸ Ocak, *Kalenderiler*, s. 63.

sırasında mancınıklar kullanarak Kayseri kalesine delik açmaya çalışıyorlardı. Şehri 15 gün muhasarası sırasında Kalenderiyye dervişlerinin yoğun gayretleri ile surlarda delik açılmıştı.²¹⁹

Kalenderiyye şeyhleri Moğollardan korktuklarından kendilerine de saldırmasını engellemek için Moğollara faydalı olmaya çalışmışlardır. Özellikle Moğollar tarafından işgal edilen bölgelerde ayaklanma çıkarmaya çalıştıkları ortadadır. Abbasi Halifeliğine yapılan bu ayaklanma ile birlikte Anadolu’da Kalenderiyye ayaklanmaları gerçekleştirebilecek dervişler mevcuttu. Bu dervişlerden birinin adı Aybek Baba’dır. Aybek Baba, Moğollara faydası dokunacağını düşünerek Moğollar ile iş birliğine girmiştir. Amasya’da yaşayan Aybek Baba burada dine karşı farklı tutumlarından dolayı ulema arasında kendisi hakkında konuşmaları sebebiyle buradan çıkıp Mısır’a gitmiş, Mısır’daki söylemlerinden dolayı Sultan Baybars tarafından yargılanıp ihraç edilmiştir. Amasya’da yaşadığı durumdan dolayı sorumlu olarak Müinüddin Pervane’yi suçladı. Aybek Baba Tebriz’e gitmiş ve Abaka Han’a Pervane ile Sultan Baybars’ın gizli olarak anlaşma yaptığı bildirerek onlara karşı Abaka Han’ı harekete geçirmeye çalışmıştır. Abaka Han tarafından Selçuklu Devletine gönderildi. Pervane’nin yanına gelen Aybek Sultan Baybars ile Pervane arasındaki yazışmaları Abaka Han’a bildirerek Pervane’nin sonunu hazırlamıştır.²²⁰

Moğollar, Anadolu’ya hâkim olabilmek için Selçuklu topraklarında tasavvufi zümre arasında kavga çıkartarak, halkı birbirine düşürmek istemiştir. Bunun içinde Kalenderiyye şeyhlerini kullanmıştır. Moğollar genel anlamda Şamanizm Dinine mensuptular. Bundan dolayı sihir ve harikulade olan olaylara karşı hep bir sempatileri vardı. Böyle durumlardan korkarlardı.²²¹ Anadolu’ya gelen Moğollar buradaki Kalenderiyye dervişlerinin kasaba kasaba gezerek harikulade işler olan şiş batırma ve ateşin üzerinde yürüme gibi hareketlerde bulunuyorlardı. Bu durumlardan dolayı Şamanist geleneklerine benzettikleri Kalenderiyye gruplarına saygı gösteriyorlardı ve Kalenderiyye dervişleri Moğolların gözlerinde itibarlı hale geliyordu. İleride

²¹⁹ Mustafa Akkuş, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü”, *Turkish Studies*, 2014, C 9, S 7, s. 117-134.

²²⁰ Ocak, *Kalenderiler*, s. 60-65.

²²¹ Akkuş, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü”, s. 122.

kullandıkları Kalenderiyye dervişleri ile iyi ilişkide bulunmaları bundan dolayı olmalıdır.²²²

Anadolu’da kargaşalı dönemlerde bir diğer önemli Kalenderiyye şeyhi Barak Baba denilen kişidir. Barak Baba Tokat’ta doğmuş ve Sarı Saltuk’a iltisak etmiştir. Hatta kendisine Barak(köpek) lakabını da kendisi vermiştir. Şeyhi ile Anadolu’nun her yerini gezdiklerinde şöhreti ta o dönemde yakalamıştır. Şöhreti Gazan Han’a kadar ulaşmıştır. Gazan kendisini görmek isteyince yanına çağırmıştır. Gazan Han’ın birtakım sınavlarından geçince Gazan Han’ın gözüne girmiştir. Barak Baba Olcaytu Han²²³ döneminde etkinliğini korumuştur. Olcaytu Han Müslümanlığı seçmiş ve Şii mezhebinde on iki imama inanmıştır. Olcaytu Han, Barak Baba’yı elçi olarak çeşitli bölgelere göndermiştir. Moğolların düşmanı Gilanlılar’a Barak Baba elçi olarak gönderildiğinde Gilanlılar kendisini ve yanında bulunan dervişleri öldürmüşlerdi. Olayı öğrenen Olcaytu Han hiddetlenerek çok üzölmüş, Gilanlılar’ın üzerine ordu göndererek cezalandırmıştır. Barak Baba içinde Sultaniyye’de bir zaviye inşa ettirmiştir. Barak Baba sadece İran’da değil ayrıca Anadolu’da da müridleri bulunuyordu. Hatta bu müridlere “Barakıyyun” denilmekteydi. Bundan dolayı Kalenderiyye şeyhi olan bu zatın kendinden sonra bile dervişleri Sultaniyye’deki zaviyesi Timur’a kadar devam etmiştir.²²⁴

Baraklılar, Barak Baba ile 100 müridi birlikte Dımışk’a gittiklerinde, kılık ve kıyafetleri bakıldığında, başlarında iki yanında boynuz olan keçeden külahlar vardı. Saç, Sakal ve kaşları kazınmış şekilde bıyıkları gürdü. Boyunları küçük zil takılıydı. Yanlarında getirdikleri davula dans edip bağıryorlardı. Bundan dolayı gittikleri Müslüman memleketlerde Şeytanın arkadaşları olarak tabir ediliyor ve çoğu yerde de dışlanıp kovuluyorlardı. Bu olumsuz durumlara rağmen Barak Baba hakkında olumlu malumatlarda vardır. Kendisi kesinlikle namaz kılardı ve taviz vermezdi. Müridlerinin de namaz kılıp kılmadığını kontrol ederdi. Fakat Ramazan orucunu tutmazlardı. Barak Baba’nın Anadolu’da da ne kadar etki bıraktığı ortadadır. Bunun nedeni Yunus Emre

²²² Akkuş, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü”, s. 117-134.

²²³ Olcaytu Han: İlhanlı hükümdarı Alğun Han’ın oğludur. 1295 yılında abisi Gazan Han ile birlikte Müslüman olmuştur. Gazan Hanın ölümü ile birlikte 1309 yılında İlhanlı tahtına oturmuştur. Bkz. Osman Gazi Özgüdenli, “Olcaytu Han”, DİA, C 33, TDV Yay, İstanbul 2007, s. 345-347.

²²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, s. 67.

gibi bir zatında Barak Baba'nın tarikat mezhebine üye olduğuna dair malumattır. Yunus Emre direk bu zata mürid idi. Şiirlerinde bu durumu dile getirmiştir.²²⁵

Ahilerin Kalenderiyye grupları ile ilişkisi

Anadolu topraklarının işgali sırasında Moğollar tarafından görevlendirilen Kalenderiyye dervişleri, Baycu Noyan ile birlikte Kayseri'nin işgalinde birlikte hareket etmişlerdi. Kalenderiyye dervişleri, başta Baycu Noyan olmak üzere Hülagu Han ve Abaka Han dönemlerinde casusluk yaptıkları biliniyor. Yapılan casusluk ile Anadolu'da Selçuklu Hanedanlığının zayıflayıp dağılmasına neden olmuş, Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin de güçlenmesine neden olmuştur.²²⁶ Bunu gerçekleştirenler ayrıca Anadolu topraklarında bulunan Ahilerin de iktidarını zedeleyerek toplumun her alanını hâkim olmak için Kalenderiyye gruplarını kullandılar. Ahileri bitirmek istiyorlardı. Bunun nedeni Ahilerin insani ve toplumsal gücünün üzerinde ekonomik güçleri olmasındandır. Bu ise Moğolların Anadolu hâkimiyetine darbe vurabilirdi.²²⁷

Ahiler ile Kalenderiyye gruplarının mücadelesi bu konu üzerinden bakılınca, Anadolu topraklarında genel anlamda bir kargaşa görünmektedir. Böyle bir kargaşa durumunda anlaşılıyor ki Şems-i Tebrizi'nin öldürülmesi böyle bir ortamdan kaynaklanıyor.²²⁸ Şems-i Tebrizi Kalenderiyye gruplarının taşıdığı bütün gizemi kendinde taşıyordu. Şems'in Kalenderiyye dervişi olması muhtemel dahilindedir. Bundan dolayı olmalıdır ki Mevlâna, Kalenderiyye şeyhlerine sempati duymuştur. Şems Anadolu'da seyahati durumunda sık sık Kalenderiyye zaviyelerini ziyaret ederdi.²²⁹ Bu durum gösteriyor ki Ahilerin Kayseri'de Kalenderiyye dervişleri ile mücadelesi zamanla Şems üzerinden Mevlâna Ahi mücadelesine de dönüşmüştür. Nitekim Mevlana'nın Kalenderiyye dervişlerine sempati duyması bu durumu açıklamaktadır. Mevlâna, Moğollar ile irtibata geçerek, Ahilere karşı mücadele etmişti. Mevlevi ve Kalenderiyye ilişkisi Moğollar üzerinden ilerlediği görülmektedir.²³⁰ Birleşen bu grupların ise ortak düşmanı Ahiler olmuştur. Ahilerin

²²⁵ Ocak, *Kalenderiler*, s. 70.

²²⁶ Akkuş, "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü", s. 117-134.

²²⁷ Bayram, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, s. 173.

²²⁸ Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 294.

²²⁹ Ocak, *Kalenderiler*, s. 74.

²³⁰ Akkuş, "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü", s.124-125.

yakalanıp öldürülmesi ve tutuklanarak zaviyelerine el konulması bu durumu aydınlatmaktadır.

4.1.3. Anadolu’da Ahilerin diğer gruplar ile münasebetleri

Moğolların Anadolu işgali ile birlikte başlayan iç kargaşada Moğollara destek veren veya işgal karşısında tutum değiştirmeyen grupların dışında, işgale karşı duran gruplarda mevcuttur. Bu grupların içerisinde Ahiler, Türkmenler, Bektaşiler, Kübreviler ve Ekberiler vardır. Moğollar ile ilişkide bulunan Kalenderiyye ve Mevlevilerin dışında bu guruplar Moğollar ile mücadele etmişlerdir. Böyle bir kargaşa döneminde Mevlevi ve Kalenderiler güçlenerek çıkmışlardır.²³¹

Ahilerin Türkmenler ile münasebetleri

Türkmen kelimesi, 10. yy’da Seyhun boylarında oturan Oğuz Türklerinin Müslümanlığa geçmesi üzerine oluşan bir kavramdır. Böyle denilmesinin nedeni özellikle Mâverâünnehir bölgesinde oturan Oğuzlar ile gayri Müslüm hak ile arasında farkın anlaşılması için kullanılmıştır. 11. yy’dan itibaren Oğuzlar Türkmen adı ile anılmaya başlamıştır. 13. yy’dan sonra Seyhun bölgesinden Sakarya’ya kadar Oğuz yerine Türkmen adı tamamen yayılmıştır.²³²

Türkmen nüfusun Malazgirt savaşı ile başlayan serüveninde Moğolların Doğu varlığını göstermesi sonucu Türkmenlerin Anadolu’ya göçlerini arttırmıştı. Anadolu topraklarında Sünni ve Hanifi fıkına uyan Selçuklu Devleti’nde, Türklerde hızlı bir şekilde Müslüman olup, bu yönde hayatlarını devam ettirmişlerdi. Özellikle Alaeddin Keykubat döneminde gelen ilim ve bilim adamları bu Türkmen grubuna önderlik etmişlerdir. Bunların içinde Moğollardan kaçan Yesevi dervişleri mevcuttu.²³³ I. Alâeddin Keykubat, Türkmenlerin saygısını kazanmış ve onlara hoşgörü ile davranmıştır. Bu durum I. Alâeddin Keykubat’ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in yönetimde kabiliyetsizliğinden dolayı Türkmen nüfuz ile irtibat kopmasına neden olmuştur. Ayrıca Moğol baskısından dolayı Anadolu’ya gelen Türkmen nüfusun yönetimi konusunda devlet etkisiz kalıp, Türkmenlere ağır

²³¹ Akkuş, İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti, s. 229.

²³² Faruk Sümer, “Türkmenler”, *DİA*, TDV Yay, C 41, İstanbul 2012, s. 607-611.

²³³ Abdullah Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 6, S 2, 2013, s. 293-326.

yaptırımlar uygulaması, devlet ile Türkmenler arasını açmış ve Türkmenlerin devlet aleyhine hareket etmesine neden olmuştur. Bu tutumun sonucu olarak Baba-i Ayaklanması için uygun ortam oluşmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Türkmen ve diğer dini zümrelere yaptığı bu baskı Moğolların, Anadolu'yu işgali sırasında bu grupların ses çıkarmamalarına neden olmuş ve Moğolların Anadolu'yu işgali kolaylaşmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölüp yerine II. İzzeddin Keykavus'un geçmesi sonucu Türkmenlerin tavrı yeni gelen sultana karşı değişmiş ve Moğollara karşı yapılan mücadelede sultanın yanında yer almışlardır. 1256 yılında Moğollara karşı Sultan Hanı Savaşında Türkmenler II. İzzeddin Keykavus'un yanında yer almışlardır. Fakat savaşı kaybedince, öncü kuvvet olarak katıldıkları bu savaşta çok fazla zayıat vermişlerdir. Türkmenler bu savaşta Rükneddin Kılıçarslan'ı değil abisi II. İzzeddin Keykavus'u desteklediler. Bunun nedeni Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğol hâkimiyetinden dolayı olmasındandır. Ama Keykavus ise baştan beri Moğollara yanaşmamaktaydı.²³⁴

Türkmenlerin, Moğollar ile mücadelesinde başarısız olunca, II. İzzeddin Keykavus İstanbul'a sığındı. Fakat mücadeleyi Keykavus'un emirlerinden Ali Bahadır devam etmiştir. Fakat Pervaneye yenilip uç bölgelere gitmiştir. Sultan Rükneddin Kılıçarslan tahta oturunca Ali Bahadır etraftan asker toplayarak, Konya şehrini almak için girişime geçti. Pervane Moğol askerleriyle birlikte Ali Bahadır ve Türkmenleri yendi. Bazı ilim sahipleri II. İzzeddin Keykavus'un tarafını tuttuklarından yakalanıp öldürüldüler. Türkmenlere önderlik eden bu ilim adamları arasında Sadr Necibeddin, Kıvameddin Erzincani, Sivrihisarlı Celaeddin ve Üstadüddar Eminateddin Yakut bulunmaktaydı. Bu kişilerin ölümü üzerine Moğol komutan Alıncak Noyan'ın rüyasına girince Alıncak Noyan bu kişilerin öldürülmesinden pişmanlık duydu ve Münüddin Pervane'ye hakaretlerde bulundu.²³⁵

Münüddin Pervane döneminde Türkmen isyanları çoğalmıştır. Bunun temel sebepleri II. İzzeddin Keykavus'un haklarını savunmak ve Moğolları bölgeden atmaktır. Yapılan isyanlara bakıldığında sırasıyla Malatya'da Hurmaoğlu İsyanı, İzzeddin Keykavus'un emiri Emir-i ahur Esed İsyanı, Gedağze Kalesinde Şah Melik

²³⁴ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 230-235.

²³⁵ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 64.

İsyanı ve Denizli’de Türkmen reisi Mehmet Bey isyanı ile birlikte Türkmen ayaklanmaları meydana gelmiştir. Bu isyanların yanı sıra büyük bir Türkmen ayaklanması daha meydana gelmiştir. Bu isyan Ermenek, Mut ve Silifke bölgesinde yaşayan Karamanoğulları Türkmenleridir. Bu Türkmenlerden Mehmet Bey ve kardeşi Bunsuzu II. İzzeddin Keykavus’un haklarını korumayı bahane ederek isyan ettiler. 20 bin atlı süvarili bir Türkmen birliğe sahip isyan Konya şehrine kadar ilerlemişti. Konya şehrinde bulunan saltanat orduyla isyan eden Türkmenleri Pervane yenmiştir.²³⁶ Bunsuz yakalanıp sultan IV. Kılıç Aslan’ın huzura çıkarılarak bağlılık bildirilmesi istendi. Fakat sultan Bunsuz’u yakalatıp Konya sokaklarında gezdirerek halkın ağır hakaretlerine maruz bıraktı. Nitekim isyan eden Karaman beyleri burçlara asıldılar. Yayınlanan ferman ile Anadolu’daki Karaman Türkmenlerini şehir ve kasabalarda etkinliklerini kırdılar. Fakat merkezden uzak ücra yerlerde etkili olamadılar.²³⁷

Bu isyanlar ile birlikte Türkmenlerin güçleri belirli oranda kırılmıştır. Anadolu topraklarında Moğollar ve Selçuklular çok fazla Türkmen kanı dökmüşlerdir. Bu durum İlhanlıların tahtına oturan Abaka Hakan döneminde de devam etmiştir. Abaka Hakan babası gibi Budist’ti. Babasının aksine Hristiyanlar ile iyi ilişki kurdu. Onun dışında Memlûklü ve Altın Orda Devletleri ile mücadele yolunu seçti. Selçuklu hükümdarı Rükneddin Kılıçarslan Moğol desteğini almak için Abaka Hakan’ın oğlu ile kızını evlendirdi. Abaka Hakan’ın oğlunun Müslüman olmaması Türkmenlerin tepkisine neden olmuştur. Ayrıca Abaka Hakan’ın Müslüman halkı ezen, Hristiyan halka da imtiyazlar veren düşüncesinde dolayı, Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında gerginlik artmıştır. Müslüman Türkmen halk bu durumdan rahatsız olup Memlûklerden yardım istemiştir. Memlûklerin, Moğolları yenmesi ile birlikte 1276 yılında, Anadolu topraklarında en büyük destekçileri ve müttefiki olan Ermeniler üzerine Türkmenler, Kilikya’da akınlar düzenlemiştir.²³⁸ Karaman Beyleri Ermeniler üzerine yaptıkları akınlar ile birlikte Tarsus’u ele geçirdiler. Fakat 1288 yılında, Moğolların desteği ile Sahip Ata ile birlikte Karaman bölgeleri tahrip edilmiştir.²³⁹

²³⁶ Akkuş, İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti, s. 240.

²³⁷ Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası” s. 293-326.

²³⁸ Mehmet Ersan, “Selçuklu Ermeni İlişkileri”, *Türkler*, C 6, Yeni Türkiye Yay., s. 635-644.

²³⁹ Ersan, “Selçuklu Ermeni İlişkileri”, s. 635-644.

Türkmenlerin, Memlükler ile birlikte Moğollara karşı durması sonucu Türkmen ileri gelen şeyhleri yakalanıp öldürüldü. Abaka Han'ın kendisinin Anadolu'ya bizzat gelmesi Türkmen ileri gelenlerin öldürülmesine neden olmuş, kalanlarında Memlüklerin topraklarına sığınmasına sebebiyet vermiştir.²⁴⁰

Abaka Han'ın ölümünden sonra yerine 1282 yılında, Teküdar geçmiştir. Teküdar, Müslüman olduğu için Ahmet ismini almıştır. Kısa bir sürede olsa Müslümanlar rahat etmişti. Bu dönemde Memlükler ile de ilişkiler gelişmiş ve Ticaret yolları kurularak birbirlerine değerli eşyalar gönderilmiştir. İslam'a yakın olan Teküdar'a Moğollar cephe almış 1284 yılında iç savaşla Argun tarafından yenilmiştir. Yerine Argun İlhanlı tahtına geçmiştir.²⁴¹

Argun Han döneminde III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in çocuklarını başa geçirmek isteyen Türkmenler Karamanoğulları ve Eşrefoğulları harekete geçerek Tarsus'u tahrip ettiler. Bu dönemde Selçuklu Devletinin başında bulunan II. Mesut, III. Gıyaseddin Hüsrev'in çocuklarını yakalayıp, Argun Han'a gönderdi. Argun Han çocukların III. Gıyaseddin Hüsrev'in çocukları olmadığını hükmederek, başlarını kesip öldürttü. Türkmenlerin üzerine kardeşi Geyhatu'yu gönderdi. Geyhatu, 20 bin kişilik bir kuvvet ile önce Erzincan'a oradan da Aksaray'a ulaştı. Öncü birlikler Germiyan Türkmenleri tarafından yenilgiye uğratıldı. Fakat Moğol birlikleri tekrar toplanıp Türkmenlerin üzerine yürüyünce Türkmen gruplar yenilip dağlara çekildiler. Sahip Ata'nın da Geyhatu'ya para temin etmesi, Geyhatu'nun da merhametli davranması sonucu halk büyük bir felaketten kurtulmuş oldu. Geyhatu, Argun Hanın ölümü üzerine Azerbaycan'a gidip, İlhanlı tahtına oturdu. 1291 ve 1295 yıllarında Anadolu'da boşluktan yaralanan Türkmenler ayaklanmaya başladılar. Karamanlılar Konya şehrini muhasara ettiler. Geyhatu tekrar Anadolu'ya gelip Karamanlıların üzerine yürüdü ve çok sayıda Türkmeni öldürttü çoğunu da esir aldı. Geyhatu'nun merkezi hazinesi boşalınca devlet ekonomik sıkıntılara girdi. Bundan dolayı iç karışıklıklar ile tahtan indirildi.²⁴²

²⁴⁰ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 241.

²⁴¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 592-596.

²⁴² Kaya, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası" s. 293-326.

Gazan Han döneminde Türkmenler ile İlhanlı Devleti arasındaki sorunlar biraz da olsun hafiflemiştir. Fakat bu seferde İlhanlı Valileri bağımsız hareket etmeye başlamıştır. İlhanlı valileri Toğaçar, Baltu ve Sülemiş, isyanları sayesinde Türkmenler merkezi hükümetten ayrılarak zamanla kendi beyliklerini kuracak güce kavuşmuşlardır. Bunların içinde Hamitoğulları, Germiyanogulları, Candaroğulları ve Karamanoğulları kendi müstakil beyliklerini kuracaklardır. Gazan Han'dan sonra yerine Olcaytu Han geçmiştir. Olcaytu Han Anadolu topraklarına vali olarak 1304 yılında, İrencin Noyan gönderilmiştir. Bununla birlikte çıkan bir takım Türkmen isyanları bastırılmıştır. Anadolu'da son Vali olarak Emir Timurtaş gönderilmiştir. Kendisi Anadolu'yu adaletle yönetmiştir. İtaat etmeyen Türkmenlerin üzerine de acımadan gitmiştir.²⁴³

Moğolların Anadolu topraklarını işgale başlaması ile Selçuklu topraklarının birer vasal statüde İlhanlılara bağlanması, Türkmenlerin Moğollara karşı mücadelelerini arttırmıştır. Bununla birlikte İlhanlıların Anadolu topraklarındaki egemenliği bitene kadar hep devam etmiştir. Özellikle Müslüman olmayan Han ve valilere karşı her zaman mücadele etmişlerdir.

Ahilerin ile ekberilerin Moğollara karşı tutumları

Ekberilerin şeyhi İbnü'l-Arabî, 28 Temmuz 1165 yılında, Endülüs'te Mursiye şehrinde dünyaya gelmiştir. İbnü'l-Arabî'yi Tasavvufta bir temel taşı olarak görenler ona, “şey'ül-Ekber” derlerdi. Ayrıca İbnü'l-Arabî'ye, müceddid oluşundan dolayı ilimlerde yüksek bir bilgisinden dolayı “Muhyiddin” denilmiştir. İbnü'l-Arabî, buluş çalarında manevi bir işaret ile inzivaye çekilerek on dört ay süresince nefsi terbiye ederek maneviyat kapılarını açmak için beklermiş. Bu dönemde on dört veya on beş yaşlarında olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İbn'ül Rüşd'ün dikkatini çekmiştir. İbnü'l-Arabî'nin babasının rızasını aldıktan sonra İbn'ül Arabi ile görüşmüştür. Zahiri ilimleri tamamladıktan sonra manevi ilimlerde de ilerleyen İbnü'l-Arabî, kendinin bizzat Hızır'dan hırka giydiğinden bahseder. Tunus'a geziler yaptı. Tekrar Endülüs'e geri döndükten sonra manevi bir işaret ile 1200 yılında, Doğu'ya doğru yöneldi ve Mekke'ye uğrayarak ilk haccını yaptı. Mekke'de tavaf ederken kendisine Allah

²⁴³ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 245.

tarafından manevi kapıların açıldığını ve “el-Fütuhatü'l-Mekkiyye” eserini ilk defa burada yazmaya başladığını ifade eder. Mekke'den ayrılarak önce Musul'a oradan da 1202 yılında, Diyarbakır üzerinden Malatya'ya gelmiştir.²⁴⁴

Muhyiddin Arabi, Anadolu'ya geldiğinde Selçuklu topraklarında ilim irfan yuvası bir yapı ile karşılaşmış ve kendi tasavvuf çevresini inşa etmiştir. Tasavvuf halkasının başında yer alan ve Muhyiddin Arabi'ye bir oğuldan yakın olan Sadrü'd-din Konevi, daha küçük yaşlarda iken babasının ölmesi üzerine, annesi Muhyiddin Arabi ile evlenmiştir. Arabi'nin himayesine giren Konevi ilerleyen yıllarda Arabi'nin savunduğu vahdet-i vücud felsefesinin en önemli temsilcisi olacaktır. İbnü'l-Arabî Konevi'yi yetiştirmesi için şeyhin yanına vermiştir. Konevi her ne kadar İbn'ül Arabi'nin tasavvuf fırkasından gelse de asıl olarak kendini Evhadüddin-i Kirmani' fırkasından tanımlıyordu.²⁴⁵

Ekberiyeye tarikatı kimilerine göre sadece Kadiriyye tarikatının davamı niteliğindedir. Rivayetlere göre Abdülkadir Geylânî vefat etmeden önce Mağrip'den ortaya çıkacak olan Muhyiddin'e hırkamı verin demiştir. Kadiri müridleri tarafından Muhyiddin Arabi'ye bu hırka giydirilmiştir. Bundan dolayı Muhyiddin Arabi'yi Kadiriliğin ikinci şeyhi olarak görenlerde vardır. Her ne kadar Ekberiyeye tarikatı adında bir tarikat İbn'ül Arabi'ye nispet edilse de kendi döneminde bulunan tarikat ve tasavvuf yolunu tamamen kabul etmemiş ve ayrı bir yol çizmeye gayret göstermiştir. Ekberilere ait zaviye yoktur. Kim dilerse İbnü'l-Arabî'ye nispet edebilir ve onun yolundan yararlanabilir. Ayrıca tasavvufun eksik yönlerini de İbnü'l-Arabî belirtmiştir.²⁴⁶

İbn'ül Arabi tasavvufi olarak Müslüman alemini içine alan Afrika'dan Hicaz ve Yemen'e, İran'dan Anadolu topraklarına kadar olan alanı etkilemiştir. Sadece İslam alemini değil ayrıca Gayri Müslim olan Hristiyanlar ve Yahudiler arasında da etkili olmuştur. İbnü'l-Arabî'nin Anadolu topraklarında ki etkinliğinin bu kadar artmasını nedeni Anadolu'nun Doğu'dan Moğol baskısından kaçan ilim adamlarını ve Endülüs Devletinin zayıflaması yüzünden gelen entelektüel kişilerin Anadolu'ya gelmesinden

²⁴⁴ Mahmud Erol Kılıç, “İbn'ül-Arabî, Muhyiddin”, *DİA*, TDV Yay, C 20, İstanbul 1999, s. 493-516.

²⁴⁵ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 264.

²⁴⁶ Mahmut Erol Kılıç, “Ekberiyeye”, *DİA*, TDV Yay, C 10, İstanbul 1994, s. 544-545.

olabilir. Anadolu'yu son kale olarak gören ilim ehli kişiler buraya sığınmışlardır. İbnü'l-Arabî Selçuklu Sultanları ile ilişkisi olduğu gibi Eyyubi yöneticileri ile de arası iyiydi. Bunun için Dımaşk'a gidip yerleşti. Burada Hz. Muhammed'i rüyasında gördü. "fususu'l-hikem" kitabını burada neşretti. Son yıllarını burada geçiren İbnü'l-Arabî'nin taşıdığı tasavvuf yolu Şam'da yankı bulmuş ve ölümünden sonra da devam etmiştir.²⁴⁷

Moğollara karşı halkı yöneten talebesi olan Sadrü'd-din Konevi'de onun gibi Moğol baskısına karşı durmaktaydı. Babai Ayaklanmasında ve Köseadağ Savaşında Sadrü'd-din Konevi Halep'te bulunuyordu. Fakat hocası İbnü'l-Arabî'nin ölümü üzerine Anadolu'ya gelip Konya şehrine yerleşmiştir. Konya'da şeyh Ahi Evren ile birlikte görüşmüştür. 1247 yılından sonra Ahi Evren ile Konevi arasında ilişki daha da artmıştır. Moğollar ile Anadolu'da en çok mücadele eden Ahi Evren ile muhabbeti olan Konevi'nin de bu mücadele içinde yer aldığı görünmektedir. Konevi Moğollara karşı hareket eden alimler ile birlikte mektuplaşmıştır. Bu durumdan anlaşıyor ki Konevi'de isyan eden kişilerden biriydi.²⁴⁸ Kayseri'deki Ahi ve Türkmen katliamı Konevi'yi üzmüş olmalıdır.

Sadrü'd-din Konevi ile Ahi Evren arasında mektuplaşmalar olmuştur. Konevi'nin de Kırşehir'e gittiği bilinmektedir. Sadrü'd-din Konevi'nin ayrıca Bektaşî ile de birlikte muhabbetleri ve menkıbeleri vardır. Bu iki Türkmen şeyhi ile ilişkisi olan Konevi'nin Anadolu'nun her yanında ki Türkmenler ile özellikle uç bölgelerdeki Türkmenler ile ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Moğollara karşı Türkmenleri destekleyen Sadrü'd-din Konevi'nin oğlu da Moğollar tarafından öldürülmüştür.²⁴⁹

Sadrü'd-din Konevi'nin Moğol işgaline karşı olduğunun göstergesi oğlu Sadü'd-din Çelebi'nin hocası olan Evhadüddin-i Kirmani'nin de vekili olan Zeynü'd-din Sadaka'nın Moğollar ile mücadelesi sırasında ölmüş olmasındandır. Rükneddin Kılıçaslan'ın başa geçmesi üzerine Muineddin Pervane, Vezir Tacü'd-din Mu'tez ve Sahip Fahrü'd-din Ali devleti yönetmeye başladılar. Bu yöneticiler İzzeddin

²⁴⁷Abdulcebbar Kavak, "Muhyiddin İbn'ül Arabî'nin Şam Tasavvuf Düşüncesine Tesir Kanalları ve Meşhur Takipçileri", *Universal Journal of Theology*, C 1, S 1, 2016 s. 51-73.

²⁴⁸ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 265.

²⁴⁹Mehmet Ali Hacıgökmen, "Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrü'd-din Konevi'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı", *SUTAD*, 2001, S 10, s. 39-49.

Keykavus'un yakınında bulunan kişileri yakalatıp, Alıncak Noyan'a gönderdiler. Alıncak Noyan'da bu kişileri öldürdü. Bu katliam sırasında alimlerin öldürülmesi sırasında Kırşehir'de Ahi Evren'in olduğundan da söz edilir. Bunun yanında Evhadüddin Kirmani'nin halifelerinden Zeynü'd-din Sadaka'da bulunmaktaydı. Bu olaylarda Sadrü'd-din Konevi'yi koruyan ve kendisinin de öldürülmesinden kurtaran hadis okuyan talebesi Vezir Münüddin Pervane'dir.²⁵⁰

Sadrü'd-din Konevi vasiyetinde kendisinin ölümünde üzerine türbe yapılmamasını istemiştir. Kendisini beyaz kefen ile birlikte şeyhi İbnü'l-Arabî'nin elbisesi ile giydirilmesini ve Evhadüddin-i Kirmani'nin seccadesinin üzerine örtülmesini vasiyet etmiştir. Kendisine ait olan felsefe kitaplarının satılarak fakirlere dağıtılmasını, diğer ilim kitaplarının da Şam şehrinde vakıf edilmesini istemiştir. Ayrıca Anadolu'daki insanları Şam bölgesine hicret etmeleri konusunda uyarmıştır. Bunun nedeni Moğol baskısı ve zulmünden halkı uyarmak ve onları olabilecek bir katliamdan önce haberdar etmek olmalıdır. Şerafeddin Hatiroğlu'na gönderdiği mektupta onu Moğollar karşısında uyarmıştır ve kendisine dua ettiğini bildirmiştir. Hatiroğlu nitekim Moğollara karşı isyan etmiş ve yakalanıp öldürülmüştü.

Ahilerin Hacı Bektaş-ı Veli ile münasebetleri

Hacı Bektaş'ı Veli hakkında yaşadığı dönem ve etkinlik yılları ile alakalı tafsilatlı bilgi yoktur. Asıl ismi Bektaş'tır. Ölümünden sonra Hacı Bektaş'ı Veli olarak şöhret bulmuştur. Hacı Bektaş'ı veli kendinden sonraki dönemde hem yeniçeri ocağının Bektaşî piri olarak kabul edilmesi, hem de Alevi-Bektaşî kesimin piri olarak kabul edilmesi kaynaklarda bu kadar silik bir şekilde yer almasına rağmen sonraki dönemlerde şöhret bulması dikkate şayandır.²⁵¹

Hacı Bektaş-ı Veli, Nişabur'da 1209 yılında doğmuştur. Nişabur İslam aleminin merkezi olarak yer almaktadır. İlim merkezi olarak yer alan Nişabur'da doğan Hacı Bektaş-ı Veli elbette bu merkezden istifade etmiştir.²⁵² Babası Şeyh Ahmet'tir ve Nişabur'ludur. Kendisinin Anadolu'ya 13. yy'da Yesevi dervişleri ile

²⁵⁰ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 268.

²⁵¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş-ı Veli", *DİA*, TDV Yay, C 14, İstanbul 1996, s. 455-458.

²⁵² Seyhun Şahin, "Hacı Bektaş-ı Veli Yaşadığı Dönemde Anadolu'nun Siyasi ve Sosyal Durumu", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 12, S 1, 2022, s. 448-456.

birlikte geldikleri tahmin edilmektedir. Horasan Erenleri olarak bilinen dervişler ile birlikte Moğol baskısından dolayı Anadolu topraklarına gelmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Moğol istilasına ile birlikte kendi obası olan Çepni Türkmenlerinin bir kolu olarak Anadolu topraklarına giriş yaptıkları bilinmektedir. Anadolu topraklarında Nevşehir Sulucakarahöyük bölgesine yerleşmiştir.²⁵³

Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu topraklarına geldiğinde yanında kardeşi Menteş'te bulunuyordu. Hacı Bektaş-ı Veli Kayseri'ye gidince kardeşi Menteş'te Sivas iline gitmişti. Menteş burada Babai Ayaklanmasına katıldı. Bu ayaklanmada kendisi öldürüldü. Kardeşinin bu isyana katılıp ölmesine rağmen Hacı Bektaş-ı Veli'nin de bu olayda katkısı olup olmadığı şüphelidir. Fakat Sulucakarahöyük'te bir tekke kuran Hacı Bektaş-ı Veli burada faaliyetlerine devam etmiştir. Kaynaklarda fazla yer bulmamasından burada mütevazı bir hayat yaşayıp, yine sulucakarahöyük'te 1271 yılında vefat etmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin dönemi ile alakalı kaynak eksikliğinden dolayı kendisinin Sünni olduğuna dair görüş ayrılığı vardı. Sünniliğin dışında kendisinin Şamanist özelliklerinin de olduğu ve anlatımlarında Şamanist öğelere yer verdiği için asıl amacından sapmış bir Müslüman olarak da gören vardır.²⁵⁴

Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'da ki diğer Türkmen liderler ile de görüşmeyi hep devam ettirmiştir. Bunlardan biri de Moğol işgali karşısında mücadele eden Ahi Evren'dir. Ahi Evren ile birlikte Kırşehir esnafı ile iletişimi hep devam ettirmiştir. Ahilik ile Bektaşilik arasında önemli ölçüde bir benzerlik vardır. Bunun nedeni ilk Ahilerin çoğunun ayrıca birer Bektaşî dervişi olmasındandır. İlk Ahiler, Hacı Bektaş-ı Velinin birer öğrencileriydi. Bundan dolayı Ahiler ilerleyen yıllarda kendilerinin silsilelerini Hacı Bektaşî Veli'ye dayandırmışlardır. Ayrıca Ahilerin dışında Bektaşî Veli'nin diğer bir müridi Taptuk Emre dergâhında bulunan Yunus Emre'dir. Yunus Emre, birçok şiirinde Taptuk Emre'ye "baba" kelimesini kullanması gösteriyor ki Bektaşilikte kullanılan kavram burada da kullanılmıştır.²⁵⁵ Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'da Türkmen nüfus üzerindeki etkisini gösteriyor.

²⁵³ Şahin, "Hacı Bektaş-ı Veli Yaşadığı Dönemde Anadolu'nun Siyasi ve Sosyal Durumu", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 448-456.

²⁵⁴ Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 272.

²⁵⁵ Mürsel Öztürk, "Hacı Bektaş-ı Veli", *Belleten*, C L, S 198, 1986 s.887-891.

Moğol İşgalinden sonra Moğollara karşı olan kişilerin zaviye ve türbeleri, Kalenderiyye ve Mevlevi dervişlerine verilmiştir. Bundan dolayı bölgede ki ilim ehli kişiler Moğol bölgelerinden kaçıp Irak, Suriye ve uç bölgelere göç etmişlerdir. Bektaşî'nin de müridlerini uç bölgelere gitmelerini tavsiye ettiği bilinmektedir. Görünüyor ki Moğol karşıtı Türkmenler ile Bektaşî'nin her bakımdan ilişkide olduğu, kendisinin de Moğol işgaline ve zulmü karşısında takındığı tavır ve buna göre de hareket ettiği anlaşıyor. Özellikle halifeleri olan Abdal Musa, Geyikli Baba ve Edebalı gibi müridleri Batı Anadolu bölgesinde ki Türkmen nüfusun etkin olduğu bölgelere göç etmiştir. Bölge de kalan Bektaşî dervişlerinden Taptuk Emre dergâhı dervişleri de öldürülmüştür.²⁵⁶

Hacı Bektaş-ı Veli hayatı hakkındaki malumatların gizli olması, kendisi hakkında bilgilere ulaşmakta zorluk çekilmiştir. Osmanlı'nın kuruluş evresinde yer aldıkları gibi yeniçeri ocağının da kuranlar Bektaşî dervişleridir. Bundan dolayı Bektaş'ı yeniçeri ocağının da piridir. Zor bir dönemde gelen Bektaş'ı, Anadolu topraklarındaki zorluklara rağmen hayat ışığını kaybetmemiştir. Anadolu insanının hala gönlünde yer etmektedir.²⁵⁷

Ahiler, Kübreviler ve Moğollar

Kübrevilik tarikatının kurucusu Necmeddin Kübra, 1145 yılında Harizm'in Hile şehrinde dünyaya gelmiştir. Moğolların 1221 yılında, Harizm'i işgal ettiği sırada Necmeddin Kübra, seksen yaşlarında olmalıdır. Eğitim hayatına Nişabur, Hamedan, Mekke ve İskenderiye şehirlerinde devam etmiştir. Necmeddin Kübra eğitim yılları ve şeyh arayışlarından sonra doğduğu bölge olan Harizm'e 1184 yılında geri dönmüştür. Burada kırka yakın mürid ile birlikte öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Necmeddin Kübra, Harizm'in en önemli şehirlerinden Gürgenç'te bulunduğu sırada Moğol işgalinin başlaması ile Moğollar tarafından 1221 yılında öldürülmüştür.²⁵⁸

Necmeddin Kübra'nın kabri, bugün Köhne Ügrenç'te bulunan kabridir. Halk arasında hala sevilerek, saygı gösterilmektedir. Necmeddin Kübra'nın önemli talebeleri Anadolu topraklarına veya Irak, Şam'a Moğol baskısından dolayı göç

²⁵⁶ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 276.

²⁵⁷ Öztürk, "Hacı Bektaş-ı Veli", s.887-891.

²⁵⁸ Hamid Algar, "Necmeddin-i Kübra", *DİA*, TDV Yay, C 32, İstanbul 2006, s. 498-500.

etmişlerdir. Necmeddin Kübra'nın müritlerinden Sa'deddin Hammûye, Moğol işgalinden sonra bölgeden ayrılmıştır. Sa'deddin Hammûye birçok beldeyi ziyaret etmiştir. Bu şehirler arasında Mekke, Medine, Şam, Bağdat ve Mısır vardır. Şam'da bulunduğu İbnü'l Arabî'nin talebesi Sadrü'd-din Konevi ile de çok defalar görüşmüştür. Sa'deddin Hammûye Şam'da elbette kendi vatanını işgal eden ve şeyhinin ölümüne neden olan Moğollara düşman olacaktı. Bir diğer ünlü halifesi Necmeddin Daye'dir. 1177'de Rey'de dünyaya gelmiştir. Necmeddin Daye 27 yaşındayken Rey şehrinden ayrılarak Şam, Hicaz ve Mısır'a uğramış, Bağdat yolunu takip edip Hamedan şehrine yerleşmiştir. Moğol tehlikesinin yükseldiği bir dönemde kalabalık bir mürid topluluğu ile birlikte Anadolu topraklarına giriş yapmıştır.²⁵⁹

Necmeddin Daye, Moğol istilası ile Anadolu'ya geldiği yolu durakladığı bölgeleri yazdığı kitabı “Mirsadü'l-İbad” ile gelecek olan Türkmenlere öncülük etmesi babından önemlidir. Bu kitabını I. Alaeddin Keykubad'a sunmuştur. Bu eser ile birlikte tasavvufi tartışmalara temas etmesi de eserin yerini perçinlemektedir. Necmeddin Daye, Moğolları “kafir tatar”, “lanet olasıcalar” ve “aşağılık kafirler” olarak nitelemektedir. Moğol işgalinin sadece Müslümanlara gelen ilahi bir ceza olarak tanımladığı gibi, bu durumdan Müslüman yöneticilerin nasıl başa çıkacaklarını da anlatmıştır. Müslüman liderlere tavsiyelerinde, Sultanların birleşerek bu musibetten kurtulmaları gerektiğini ve cesaret ile cihat etmelerini yoksa Moğol işgali karşısında Müslüman beldelerin sıkıntılı günler yaşayacaklarından söz etmektedir.²⁶⁰

Necmeddin Daye, Anadolu'da Sadrü'd-din Konevi ile ve Mevlâna Celaleddin Rumi ile görüştüğü tahmin edilmektedir. Orta Anadolu'da bulunan Necmeddin Daye buradan Mengüçöklü bölgesi olan Erzincan'a gitti. Burada üç yıl kaldıktan sonra gereken ilgiyi bulmadığından Erzincan'ı terk etti. 1225 yılında, Bağdat şehrine gitti. Burada takribi 30 yıl yaşamıştır. Necmeddin Daye, 1257 yılında Bağdat'ta vefat etti.²⁶¹

Kübretiler her ne kadar Moğollara karşı muhalif olsalar da onlar ile silahlı bir çatışmaya girmemişlerdir. Çünkü onların Ahiler gibi silahlı grupları yoktu. Moğollara karşı olan Kübretiler olduğu gibi Moğollar ile iyi ilişkide bulunan dervişler de

²⁵⁹ Akkuş, İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti, s. 282.

²⁶⁰ Eyyüp Yılmaz, “Moğol İstilas Sürecinde Kübrevi Bir Derviş: Necmeddin Daye'nin Gözüyle Orta Çağ Anadolu'suna Dair Bazı Değerlendirmeler”, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, S 54, 2022, s. 45-62.

²⁶¹ Mehmet Okuyan, “Necmeddin Daye”, *DİA*, TDV Yay, C 32, İstanbul 2006, s 496-497.

bulunmaktaydı. Hammuye bunlardan biriydi. Hammuye, Gazan Han'ın Müslüman olmasına neden olduğu için İlhanlı sarayında etkiliydi. Abaka Han'ın taht mücadelesi sırasında Ahmed Teküder ile giriştiği mücadelede Kübrevi şeyhi Alâüddevle-i Simnânî, Argun Han'ı desteklemiştir. Fakat Argun Han başa geçince Müslümanlara kötü davranmıştır. Bundan dolayı Alâüddevle-i Simnânî pişmanlık duymuş ve münzevi hayata çekilmiştir. Diğer bir Kübrevi şeyhi olan İbrâhim Zâhid-i Geylânî, Ahmed Teküder döneminde Kalenderiyye şeyhlerinin Moğol Han'ını kışkırtarak İbrâhim Zâhid-i Geylânî tekkesine saldırmaya ve müridlerini öldürmeyi amaçlamıştır. Bu sırada İlhanlı taht mücadelesinde Argun Han, Teküdar'ı yenince yeni Han oldu. Bundan dolayı İbrâhim Zâhid-i Geylânî tekkesine saldırmaktan vazgeçildi. Geylânî bundan sonraki dönemlerde Moğollara karşı hep mesafeli davranmış ve kendilerinden gelen hediyeleri kabul etmemiştir.²⁶²

²⁶² Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 282.

5. SONUÇ

Türk toplumunun birer parçası halini alan Ahilik Teşkilatı, Anadolu topraklarına Fütüvvet yapılanması ile Azerbaycan, İran ve Irak bölgelerinin Anadolu'yu etkilemesi sonucu bu bölgeye has bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Moğolların Doğu'da görünmesi ile birlikte oluşan işgal girişimi sırasında gelen Türkmen göçünün Anadolu'yu nasıl bir kaos içine soktuğundan bahsedilmişti. Baba İshak ayaklanması böyle bir sorundu. Ahilik toplumu esnaf olarak teşkilatlandıran bir yapılanmanın yanında birer yardım kurumu, sosyal dayanışma ve düzeni koruyan kimlikleri de vardı. Ahilerin çok yönlü bir yapıya sahip olmaları toplumun her statüde insanların birer ahi olarak da faaliyet içinde yer almasındandır. Ahiler ayrıca askeri nitelikleri de olan alp-erenlerin (Anadolu Erenleri) birer parçalarıydı. Savaş olmadığında esnaflıkla uğraşan Ahiler, savaş zamanında birer er olarak meydana çıkarlardı.

Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'da hâkimiyetini diğer beylik ve devletlere kabul ettirmiş, Anadolu'nun hâkimi konumundaydı. Özellikle Alaeddin Keykubat'ın Selçuklu tahtında oturduğu yıllar, her haliyle devletin en güçlü dönemiydi. Moğolların Köseadağ zaferi sayesinde hiç ummadıkları önemli bir galibiyet sağlayarak Türkiye Selçuklu Devleti'ni vergiye bağladılar. Moğolların zamanla hâkimiyetinin Anadolu topraklarında hissedilmeye başlaması, Türkiye Selçukluları tarafından oluşturulan bereketli yılların sonu olmuştur. Genel anlamda bir kargaşa dönemine giren Anadolu toprakları zamanla sömürülen ve durmak bilmeyen vergileri ile gittikçe fakirleşmeye başladı.

Ahiler, Moğolların Kayseri'de yoldaşlarını öldürmesi ve diğer bölgelerde de zaviyelerinin yakılıp yağmalanması üzerine Moğollar ile düşman oldular. Bu düşmanlık sadece Ahiler ile de alakalı değildir. Türkmen nüfus üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Ahiler, Türkmenlerin çektikleri sıkıntıların nedeninin Moğollar olduğunu bilmekteydiler. Büyük bir Türkmen gücüne sahip olan Ahiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Türkmenlerin gücü, Osmanlı'yı devlet haline getirecekti. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde Ahiler, önemli mevkiler edinecekler. Moğollarla mücadele içinde olan Ahiler, şehirlerde Moğol yıkımını en aza indirmek için boş olan

mevkilerde esnaflık, yönetici ve askerlik görevlerini yerine getirdiler. Türkmen ekolüne yakın olan Ahiler, Türkmenlerin karşısında yer alan Moğollar, Mevleviler ve Selçuklu Devleti'nin bazı görevlileriyle karşı karşıya gelmişlerdir. Selçuklunun bekası için, askeri müfreze görevinde bulunan Ahiler, Osmanlı Devleti ve Timur'un Anadolu hâkimiyetine kadar bu kabiliyetlerini sürdürmüşlerdir. Beylikler içinde Aydınoğulları'nında böyle bir Ahi (fityan) askeri birlikleri vardı.

Ahiler Moğollar karşısında kimi zaman askeri kimi zaman ise siyasi güç olarak durmuşlardır. Moğollar Ahileri sevmedikleri gibi Ahilerde Moğolları hiç sevmezlerdi. Aslında Moğollar gittikleri bölgelerde kendi hâkimiyetlerini sarsacak herhangi bir yapı istemezlerdi. Bundan dolayı gittikleri bölgelerde Sünni bir halk varsa Şii'liği, Şii bir halk varsa da Sünni'liği desteklerdi. Moğollar, Ahi ve Türkmen gruplar karşısında Mevlevi ve Kalenderi grupları ile iyi ilişkiler kurmaya gayret göstermişlerdir. Ahiler Moğollar karşısında teşkilatlanıp, Anadolu topraklarından atmak için Bektaşilik, Kübrevilik ve Ekberiler ile görüşerek birlikte hareket etmeye çalıştılar.

Ahiler, Ankara'da ve Konya'da Moğolların baskılarını azaltmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Ankara'da yönetici ve askeri eksiklikleri gidermiş, Konya'da ise Moğol yağmasının önüne geçmeye çalışmışlardır. Anadolu'da böyle bir yapılanmanın ortaya çıkması sonucu Osmanlı'da var olan Lonca Teşkilatı gibi yapılanmaların önünü açmıştır. Hala bugün Anadolu'nun esnafında Ahi misafirperverliğini, esnaflar içindeki ahlaklı yapılarını hissetmekteyiz.

Sonuç olarak Ahiler, Devletin en güçlü döneminde de en güçsüz döneminde de kendileri için etik olarak kabul ettikleri kurallar çerçevesinde inandıkları yoldan vazgeçmemişlerdir. Moğol işgali sırasında bir türlü Anadolu'dan Moğolları atamamış olsalar da ümitlerini kaybetmemiş, bozulan ve yıkılan Anadolu topraklarını yeniden imar etmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Yakaladıkları ufak bir kıvılcımda o yöne doğru yönelmişlerdir. Uç bölgelerde bulunan böyle bir kıvılcıma sınıksız sarılarak, o ufak kıvılcımı üç kıtaya yayılacak bir ateş haline gelmesinde ellerinden geleni yapmışlardır.

KAYNAKÇA

AHMED, Asger, “Ahiliğin Yayılma Alanı ve Azerbaycan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S 78, 2006, ss.159-175.

AKKUŞ, Mustafa, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin Yıkılmasında Kalenderi Gruplarının Rolü”, *Turkish Studies*, 2014, C 9, S 7, s. 117-134.

_____, “Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler”, *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Cilt II*, Kırşehir 2017, ss. 613-626.

_____, İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti, Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay, Baskı 11, İstanbul 1997.

ALGAR, Hamid, “Necmeddin-i Kübra”, *DİA*, TDV Yay, C 32, İstanbul 2006, ss. 498-500.

_____, “Çardeh Ma’sum-i Bak” *DİA*, C 8, TDV Yay, İstanbul 1993, ss. 227-228.

ALTIN, Ayşe Yıldız, “Ahi Örgütlerinin Teşkilat Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S 12, 2018, ss. 144-159.

ALTINTAŞ, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.

ANONİM SELÇUK-NAME, (çev. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkuner), Atıf Yayınları, Ankara 2014.

ARSLAN, Hüseyin, “Ahilik Teşkilatı’nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, *Akademik Başarı Dergisi*, S 49, 2015, ss. 248-271.

AŞIKPAŞAZADE, *Osman Oğulları Tarihi*, (Çev. Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç), K- Kitaplığı Yayınları, 2003.

ATİK, Kayhan, “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 2, Kayseri 2011, ss. 57-73.

AY, Resul, “XIII-XIV. Yüzyıl Anadolu'sunda Kentsel Yönetim ve Kent Toplumunda Oterite Politikası” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S 32, 2002, ss.24-44.

AZAMAT, Nihat, “Kalenderîyye” *DİA*, TDV Yay, C 24, İstanbul 2001, ss.253-256.

BAL, Mehmet Suat , “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahani”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 19, 2006, ss. 265-294.

BALIK, İbrahim, “II. Haçlı Seferinin Seyrini Değiştiren Savaş: Kazıkbeli, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S 15, 2021, ss. 31-62.

BARKAN, Ömer Lütfi, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri”, *İnsan ve İnsan Dergisi*, 2015, C 2, S5, ss. 5-35.

BATIR, İsmet Burak, *Selçuklu Başkenti İznik*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014

BAYRAM, Mikail, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012

_____, “Ahi Evran Kimdir (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, *Diyanet Dergisi*, C 17, S 1, 1978, ss. 24-32.

BOZ, Cem, “Kutalmışoğlu Süleyman’ın Sultanlık Mevzusu Hakkında Yeni Bir İddia”, *Ankara ve Rumeli Araştırmalar Dergisi*, C 2, S 4, 2021, ss. 319-338.

_____, “Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi*, 2016, S 1, ss. 51-73.

_____, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 10, Konya 2001, ss. 1-11.

_____, *Ahi Evran ve Mevlâna Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.

BEDİRHAN, Yaşar, *Orta Çağ Tarihi*, Nobel Yayınları, 2012.

CAHEN, Claude, “İlk Ahiler”, *BELLETEN*, C 30, S 197, ss. 591-601.

_____, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı 4, İstanbul 2012.

CEYHAN, Semih, “Zühd”, *DİA*, C 44, TDV Yay. İstanbul 2013, ss. 533-535.

CEYLAN, Hilal, *Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve toplum hayatında Oynadıkları Roller*, Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008.

CEYLAN, Kadir, “Ahiliğin Ortaya Çıkışı Meselesine Dair”, *ETÜSBED*, C 3, S 5, 2018, ss. 131-144.

CORA, İhsan, “Örgütlerin Yönetimi açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C 9, S 16, ss. 251-279.

ÇAĞATAY, Neşet, “Fütüvvetçilik ve Ahiliğin Ayrıntıları”, Türk Tarih Kurumu, BELLETEN, C XL, S 159, ss. 423-438.

_____, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, Ankara

ÇAĞRICI, Mustafa, “Çömertlik”, *DİA*, TDV Yay., C 8, İstanbul 1993, ss.72-73.

_____, “Isar”, *DİA*, C 22, TDV Yay., İstanbul 2000, ss. 490-491.

_____, “Şecaat”, *DİA*, TDV Yay., C 38, İstanbul 2010, ss. 402-403.

ÇEKER, Semih, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı Ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2018.

ÇETİNER, Osman Savaş, “Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas’ın Ahi Evran ve Ahilerle İlişkisi”, *Kadim Akademi SBD*, 2022, C 6, S 1, ss. 61-75.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Ahiler Döneminde Ankara'daki Bazı İlim ve Fikir Adamları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C 2, S 2, 2001, ss.28-37.

DEMİR, Mazlum Şahin, “Moğol Sömürüsüne Karşı Bir Başkaldırı: Konya Muhafızı Ahi Ahmedşâh”, *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, S 2, 2020, ss. 150-160.

DEVECİ, “Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Zümreleri”, *A.E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2021, C 5, ss. 54-87

DUMAN, Tayyip, “Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları”, *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s.186.

EFLAKİ, Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri*, Kabalcı Yay, Baskı 1, İstanbul 2012.

EKİNCİ, Yusuf, *Ahilik*, Mihrabad Yay., 13. Baskı, İstanbul 2016.

ERSAN, Mehmet, “Selçuklu Ermeni İlişkileri”, *Türkler*, C 6, Yeni Türkiye Yay., ss. 635-644.

ESTERABADİ, *Bezm-u Rezm*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

GÖDE, Kemal, “Eretnaoğulları”, *DİA*, TDV Yay, C 11, İstanbul 2011, ss. 295-296.

GÜNAY, Enver, “Ahiliğin Dini ve Sosyal Yönleri”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Sempozyumun*, Kırşehir, 2006, ss. 163-186.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Ahilerin Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devri Türk Toplum Hayatında Oynadığı Roller”, *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012. ss. 225-245.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, “Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrü’l-din Konevi’nin Türkmen İsyanlarına Bakışı”, *SUTAD*, 2001, S 10, ss. 39-49.

_____, “XIII. Yüzyılda Fütüvvet Teşkilatının Esnaf Teşkilatı (Ahi Teşkilatı) Haline Dönüşmesini Hazırlayan Faktörler” *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu II. Cilt*, Kırşehir, 2017, ss. 475-491.

_____, “Ankara’da Ahi Hakimiyeti”, *Türkler*, C 6, Yeni Türkiye Yay.

_____, “Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri”, *Selçuklu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S 16, 2006, ss. 215-224.

_____, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Devlet Merkezi Oluşu”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011, S 29, ss. 231-260.

İBN BİBİ, *El Evamirü’l-Ala’iye Fi’l-Umuri’l-Ala’iye*, C 1, (çev. M. Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.

İBNİ BATTUTA SEYAHATNAMESİ I, (çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, Baskı 6, İstanbul 2020.

İBNİ BATTUTA SEYAHATNAMESİ II, (çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.

İBNİ BİBİ, *Selçukname*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi Yay., İstanbul 2017.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası, *Kültür Yayınları*, (49. Baskı), 2011

_____, “Orhan”, *DİA*, C 33, TDV Yay, İstanbul 2007, ss. 375-386.

_____, “Murad I”, *DİA*, C 31, TDV Yay, Ankara 2000, ss. 156-164.

KAVAK, Abdulcebbar, “Muhyiddin İbn’ül Arabi’nin Şam Tasavvuf Düşüncesine Tesir Kanalları ve Meşhur Takipçileri”, *Universal Journal of Theology*, C 1, S 1, 2016 ss. 51-73.

KAYA, Abdullah, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 6, S 2, 2013, ss. 293-326.

KAYAOĞLU, İsmet, “Mevlana’nın Moğol Yöneticiler ile Münasebetleri”, *II. Milli Mevlâna Kongresi*, Konya 1986, ss. 159-164.

KAZICI, Ziya, “Ahilik”, *DİA*, C 1, TDV Yay, İstanbul 1998, ss. 540-542.

KELEŞ, Bahattin, “Baba İshak İsyanı’nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 23, S 1, ss. 73-91.

KELEŞ, Nevzat, “Büyük Selçuklular Devrinde Bağdad’da Fütüvvet Teşkilatının İhtasına Yönelik Bir Girişim”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S 34, 2019, ss.123-137.

KILIÇ Emel, “Orta Çağ’dan Günümüze Ankara’da Ahi Yerleşmelerinin Adlandırılması Meselesi”, *Ahilik Uluslararası Sempozyumu “Kaliteli Bir Yaşam”*, Kayseri 2011, ss. 320-358.

KILIÇ Mahmud Erol, “İbn’ül-Arabi, Muhyiddin”, *DİA*, TDV Yay, C 20, İstanbul 1999, ss. 493-516.

_____, “Ekberiyye”, *DİA*, TDV Yay, C 10, İstanbul 1994, ss. 544-545.

KOCA, “Türkiye Selçuklu tarihinin akışını değiştiren ve Anadolu’nun kaderini belirleyen savaş: Köseadağ Bozgunu”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2015, S 37, ss. 35-84.

KÖKSEL, Aykut, A. Nureşan Yüksel, “Bölgesel Kümelenme Örneği Olarak Ahilik Teşkilatı”, *AEÜSBED*, C 6, S 3, 2020, ss. 794-812.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1976.

KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat, “Alp”, *DİA*, C 2, TDV Yay, İstanbul 1989, ss.525.

KÖYMEN, M. Altay, “Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu”, *BELLETEN*, C 57, S 218, 1993.

MOGHADDAM, Alireza, 13.-15. *Yüzyıllarda Anadolu’da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.

MUKADDEM, Ali Rıza, (Ed.) İbrahim Ethem Arıoğlu, *Anadolu Ahiliği Bağlamında Ankara’da Ahilik ve Ahi Şerefeddin*, Ankara, Akçağ Yayınları, Ankara 2018.

MURAT, Mustafa (Ed.), *Tarihte Etimesgut*, Ankara, Etimesgut Belediye Yayınları, 2018.

NİĞDELİ KADI AHMET, *El-Veledü's-Şefik Ve'l-Hafidü'l-Halik*, (çev. Ali Ertuğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Hacı Bektaş-ı Veli”, *DİA*, TDV Yay, C 14, İstanbul 1996, ss. 455-458.

_____, *Kalenderiler*, Türk Tarih Kurumu, (2. Baskı), Ankara 1999.

OKUYAN, Mehmet, “Necmeddin Daye”, *DİA*, TDV Yay, C 32, İstanbul 2006, s 496-497.

ÖCALAN, Hasan Basri, “Anadolu Selçukluları Zamanın Tasavvuf Düşüncesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C 7, İstanbul ss. 462-470.

ÖCAL, Mustafa, “Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi”, *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, s. 211.

_____, “Anadolu Selçukluları Zamanın Tasavvuf Düşüncesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C 7, Yeni Türkiye Yay., ss. 462-470.

ÖGER, Adem, “Uygur Türklerinde Fütüvvet Kültürü Fütüvvet-Nameler ve ahilik Teşkilatına Etkileri” *Uluslar Arası Uygur Araştırma Dergisi*, S 13, 2009, ss.1-11.

ÖNGÖREN, Reşat, “Mevlana Celaleddin-i Rumi”, *DİA*, TDV Yay, C 29, Ankara 2004, ss. 441-448.

_____, “Tasavvuf”, *DİA*, C 40, TDV Yay, İstanbul 2011, ss. 119-126.

ÖZ, Mustafa, “Cafer es-Sadık”, *DİA*, C 7, TDV Yay, İstanbul 1993, ss. 1-3.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Kadı Burhaneddin”, *DİA*, TDV Yay, C 24, İstanbul 2001, ss. 76-77.

_____, “Kılıçaslan II”, *DİA*, C 25, TDV Yay, ss. 399-403.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Moğollar”, *DİA*, C 30, TDV Yay, İstanbul 2005, ss. 225-229.

ÖZTÜRK, Mürsel, “Hacı Bektaş-ı Veli”, *Belleten*, C L, S 198, 1986 ss.887-891.

ÖZTÜRK, Nureddin, “Ahi Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 7, 2002, ss. 1-12.

RIHTIM, Mehmet, “Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde Ahilik ve Ahiler”, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 2012, ss. 629-645.

SEVİM, Ali, “II. Keyhüsrev” *DİA*, TDV Yay, C 25, Ankara 2022, ss. 348-350.

_____, “Süleymanşah”, *DİA*, C 38, TDV yay, İstanbul 2010, ss. 103-105.

_____, MERÇİL Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

SIRIM, Veli, “Osmanlı Kadının Ekonomik Hayata Etkin Katılımları: Bacıyan-ı Rum Örneği” *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C 4, S 8, 2015, ss.118-125.

SÜMER, Faruk, “Keykavus II”, *DİA*, C 25, TDV Yay, Ankara 2002, ss. 355-357.

_____, “Keykubat I”, *DİA*, C 25, TDV Yay, Ankara 2002, ss. 358-359.

_____, “Mesud”, *DİA*, C 29, TDV Yay, Ankara 2004, ss. 339-343.

_____, “Türkmenler”, *DİA*, TDV Yay, C 41, İstanbul 2012, ss. 607-611.

ŞAHİN, Haşim, “Vefaiyye”, *DİA*, TDV Yay, C 42, İstanbul 2012, ss. 600-603.

_____, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

ŞAHİN, İlham, “Ahi Evran”, *DİA*, TDV Yay, C 1, İstanbul 1988, ss. 529-530.

ŞAHİN, Seyhun, “Hacı Bektaş-ı Veli Yaşadığı Dönemde Anadolu’nun Siyasi ve Sosyal Durumu”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 12, S 1, 2022, ss. 448-456.

ŞEKER, Mehmet, “Alplıktan Fütüvvete/Fütüvvetten Ahiliğe”, *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Cilt II*, Kırşehir 2017, s. 493-503.

TANRIKORUR, Ş. Barihüda, “Mevleviyye”, *DİA*, TDV Yay, C 29, Ankara 2004, ss. 468-475.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay, (11. Baskı), İstanbul 2011.

TURAN, Şakir, “Moğol İşgalinden Sonra Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 29, 2011, ss.185-194.

UÇMA, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003.

_____, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yay., İstanbul 2018.

ULUDAĞ, Süleyman, “Abid”, *DİA*, TDV Yay., C 1, İstanbul 1998, ss. 307.

_____, “Fütüvvet”, *DİA*, TDV Yay., C 13, İstanbul 1996, ss. 256-261.

_____, “Hankah”, *DİA*, C 16, TDV Yay, İstanbul 1997, ss. 42-43.

UYSAL, Enver, “İhvan-ı Safa”, *DİA*, C 22, TDV Yay, İstanbul 2000, ss. 1-6.

ÜLGEN, Erol, “Esnaf ve Sanatkârların Piri Ahi Evran ve Geçmişten Günümüze Ahilik”, *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, C 61, S 1, 2021, ss. 447-469.

YALÇINKAYA, Arzu Elçin, “İlk Dönem Tasavvuf Klasiklerinde Zühd Kavramı Üzerine”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2020, C 7, S 1, ss. 1-18.

YILMAZ, Eyyüp, “Moğol İstilasası Sürecinde Kübrevi Bir Derviş: Necmeddin Daye’nin Gözüyle Orta Çağ Anadolu’suna Dair Bazı Değerlendirmeler”, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, S 54, 2022, ss. 45-62.

METİN, Celal, Hacettepe Üniversitesi,
<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/ank.htm>. E.T. 22.05.2022.

